

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta
Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

ENVIRONMENTÁLNY ROZMER MEDZINÁRODNÝCH ÚZEMNÝCH REŽIMOV

*Zborník príspevkov zo XVII. ročníka študentského sympózia
z medzinárodného a európskeho práva konaného dňa 27. októbra 2023*

Lucia Bakošová (ed.)

Košice 2023

Zborník príspevkov zo XVII. ročníka študentského sympózia z medzinárodného a európskeho práva konaného dňa 27. októbra 2023 je čiastkovým výstupom z riešenia projektu APVV-20-0576 Zelené ambície pre udržateľný rozvoj (Európska zelená dohoda v kontexte medzinárodného a vnútroštátneho práva).

Enironmentálny rozmer medzinárodných územných režimov

Zborník príspevkov zo XVII. ročníka študentského sympózia z medzinárodného a európskeho práva konaného dňa 27. októbra 2023.

Zostavovateľka:

Mgr. Lucia Bakošová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

Tento text je publikovaný pod licenciou CC BY NC ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracovávajte“)

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 20.12.2023

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

DOI: <https://doi.org/10.33542/EMR-0271-8>

ISBN 978-80-574-0271-8 (e-publikácia)

PREDHOVOR

Predkladaný zborník zo študentského sympózia je súčasťou dlhoročnej tradície študentských sympózií organizovaných Ústavom medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Uvedený, sedemnásť ročník sympózia pod názvom „Environmentálny rozmer medzinárodných územných režimov“ sa konal 27. októbra 2023. Sympóziu bolo tematicky venované aktuálnej a dynamicky sa vyvíjajúcej problematike environmentálneho rozmeru medzinárodných územných režimov.

Medzinárodné územné režimy prirodzene vykazujú bezprostredný súvis s medzinárodnoprávnymi úpravami týkajúcimi sa ochrany životného prostredia, ktoré medzičasom sformovali medzinárodné právo životného prostredia, ako jedno z najmladších odvetví medzinárodného verejného práva. Vznik medzinárodného práva životného prostredia si vyžiadalo významné zhoršenie stavu životného prostredia planéty Zeme najmä v dôsledku neregulovanej činnosti človeka. Medzinárodné právo životného prostredia v súčasnosti reguluje celý rad otázok ako sú napr. poškodenie ozónovej vrstvy Zeme, znečistenie atmosféry exhalátmi a s tým spojený skleníkový efekt, strata biodiverzity rastlín a živočíchov, znečistenie riek, morí a oceánov splaškami, vypúšťanie nebezpečných odpadov do morí, znečistenie a tektonické poruchy v dôsledku jadrových pokusov a havárií, chemické havárie, odlesňovanie a s tým spojené rozširovanie púští, likvidácia odpadu v kozmickom priestore a nezodpovedné genetické manipulácie.

Skúmaním pravidiel medzinárodného práva životného prostredia je možné dospieť k všeobecnému záveru, že ich úlohou je najmä ochrana životného prostredia pred podstatným zhoršením, zamedzenie porušovania ekologickej rovnováhy prírody a zaistenie trvalo udržateľného rozvoja ľudstva pri zachovaní životného prostredia. Tieto ciele sú dosahované vytváraním medzinárodných záväzkov štátov zameraných na prevenciu vzniku škôd na životnom prostredí, kontrolných mechanizmov dodržiavania týchto záväzkov a nových orgánov a inštitúcií, ktoré majú pomáhať štátom pri plnení ich záväzkov a pri identifikácii oblastí životného prostredia, ktoré je potrebné chrániť. V konečnom dôsledku teda táto normativita sleduje najmä predchádzanie a znižovanie environmentálnych škôd.

Celý rad uvedených pravidiel sa pôvodne vyvíjal v rámci pravidiel medzinárodných územných režimov, následne sa stal súčasťou medzinárodného práva životného prostredia. Zároveň tieto pravidlá zostali i súčasťou medzinárodných územných režimov v rámci ktorých sa zrodili. Ich špecifikom je preto skutočnosť, že ich je v medzinárodnoprávnej praxi potrebné aplikovať v interakcii s pôvodným „balíkom“ pravidiel tohto ktorého medzinárodného územného režimu. K osobitným súčasťam medzinárodného práva životného prostredia vyvíjajúcim sa v úzkej interakcii s medzinárodnými územnými režimami patria problematiky ochrany medzinárodných vodných tokov, ochrany morského prostredia, ochrany prostredia Antarktídy a ochrany kozmického prostredia.

V nadväznosti na existujúce ekologicky orientované pravidlá uvedených medzinárodných územných režimov boli vedeckými a pedagogickými pracovníkmi Ústavu medzinárodného práva a európskeho práva vypísané témy študentského sympózia, určené pre študentov a študentky právnických fakúlt v Slovenskej republike. Stanovené témy zaujali viacerých študentov a študentky Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach a Právnickej fakulty TU v Trnave, ktorí a ktoré spracovali na dané témy svoje príspevky a v rámci sympózia tieto príspevky i prezentovali.

Témy príspevkov zahŕňali tematiku ochrany životného prostredia kozmického priestoru z pohľadu súčasného soft-law, problematiku environmentálneho rozmeru používania zbraní v kozmickom priestore, oblasť aktuálnych výziev ochrany životného prostredia Antarktídy, tematiku možností ochrany životného prostredia Arktídy cestou medzinárodného práva, problematiku environmentálneho rozmeru medzinárodného morského práva, tematiku prínosu novej Dohody o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diverzity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023 a napokon otázku riešenia environmentálnych problémov spojených s nakladaním s vodou kontaminovanou v dôsledku havárie jadrovej elektrárne v japonskej Fukušime.

Prezentáciu príspevkov si so záujmom vypočul kolektív pedagogických a vedeckých pracovníkov Ústavu medzinárodného práva a európskeho práva v zložení prof. JUDr. Ján Klučka, CSc., prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD., JUDr. Ľudmila Elbert, PhD. univ.doc., Mgr. Lucia Bakošová, PhD., Mgr. Ľubica Gregová Širicová, PhD., JUDr. Radoslav Benko, PhD. LL.M. a JUDr. Bc. Dominika Marčoková Becková, PhD., ako i doktorandky ústavu Mgr. Laura Gazdagová a Mgr. Martina Makaturová. K jednotlivým príspevkom sa členovia a doktorandi ústavu so záujmom vyjadrovali a kládli v rámci diskusie celý rad otázok. Sympózium zavŕšil záverečným slovom jeho odborný garant prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.

Prekladaný zborník zahŕňa texty prevažnej väčšiny príspevkov prednesených študentmi a študentkami v rámci sympózia, doplnené v nadväznosti na odporúčania a podnety pedagógov a vedeckých pracovníkov ústavu, prednesené v rámci diskusie. Zborník editovala vedecká pracovníčka ústavu Mgr. Lucia Bakošová, PhD. Celý kolektív ústavu verí, že tento zborník predstavuje obohatenie vedeckej a odbornej spisby v oblasti ekologického rozmeru medzinárodných územných režimov i medzinárodného práva životného prostredia.

prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Obsah

PREDHOVOR	3
Environmentálny rozmer používania zbraní v kozmickom priestore	8
<i>Bc. Bartolomej Mižák</i>	
Úvod	8
1. Zbrane v kozmickom priestore	8
1.1 Právna úprava zbraní v kozmickom priestore	9
1.1.1 Protisatelitné zbrane.....	10
1.1.2 Laserové zbrane.....	13
1.1.3 Jadrové zbrane.....	14
2. Kesslerov syndróm	15
3. Kozmický odpad	16
Záver	18
Aktuálne výzvy ochrany životného prostredia Antarktídy	21
<i>Viktória Pišiová</i>	
Úvod	21
1. Antarktída	21
1.1 Dokumenty vytvárajúce medzinárodnoprávny režim Antarktídy	21
1.2 Významné medzinárodné orgány	22
2. Výzvy pre Antarktídu a Antarktický zmluvný systém	23
2.1 Zvýšená ľudská činnosť	24
2.2 Turizmus	25
2.3 Tučniaky okaté	26
Záver	26
Environmentálny rozmer medzinárodného morského práva	29
<i>Bc. Peter Kuko</i>	
Úvod	29
1. Interakcia medzinárodného morského práva a medzinárodného práva životného prostredia	30

2. Súčasná podoba medzinárodnoprávnej ochrany morského životného prostredia	32
3. Aplikačná prax v oblasti ochrany morského prostredia na medzinárodnej a vnútroštátnej úrovni	35
3.1 Tuniak Austrálsky	35
3.2 Hlboko morská ťažba Nový Zéland	39
Záver	41

Nový moment ochrany morského prostredia: Dohoda o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023	44
--	----

Viktória Brozová

Úvod	44
1. História	45
1.1 Potreba regulácie plavby po mori	45
1.2 I. a II. konferencia OSN o morskom práve	45
1.3 III. konferencia OSN	46
2. Biodiverzita	46
2.1 Morská biodiverzita	47
2.2 Aktuálne problémy morskej biodiverzity	47
2.2.1 <i>Úbytok morského biotopu</i>	47
2.2.2 <i>Blednutie korálov</i>	47
2.2.3 <i>Šírenie invázných nepôvodných druhov</i>	48
2.2.4 <i>Prudký pokles počtov rybích populácií</i>	48
2.3 Prečo sa rieši ochrana morskej biodiverzity	48
3. Jamajský dohovor a aktuálne dohovory v režime ochrany morského prostredia	49
4. Dohoda v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a udržateľnom využívaní morskej biodiverzity v oblastiach mimo vnútroštátnej právomoci	51
4.1 Správa pracovnej skupiny v prípravnej fáze dohody	52
4.2 Text Dohody	53
4.3 Nový moment v ochrane morského prostredia	55
4.3.1 <i>Medzinárodná spolupráca</i>	55
4.3.2 <i>Vytvorenie a riadenie nových oblastí</i>	56
4.3.3 <i>Posudzovanie vplyvov na životné prostredie</i>	56

4.3.4 Zbieranie a zdieľanie informácií o morských genetických zdrojoch	56
4.3.5 Zriadenie nových inštitúcií	57
Záver	57
Čo s vodou z Fukushima?	62
<i>Bc. Vladyslava Kryvoshei</i>	
Úvod	62
1. Vedecké výskumy vody z Fukushima a ich (diametrálne rozdielne) závery ...	63
2. Relevantné pramene a kontrolné mechanizmy súčasného medzinárodného práva v otázke jadrového znečisťovania mora.....	64
2.1 Morské právo.....	64
2.2 Jadrové dohovory.....	70
2.3 Aplikovateľné princípy medzinárodného práva.....	74
2.4 Príslušné súdne a arbitrážne orgány.....	76
Záver	76
Možnosti ochrany životného prostredia Arktídy cestou medzinárodného práva..	83
<i>Bc. Patrik Ondrejch</i>	
Úvod	83
2. Zmena klímy v arktickej oblasti	85
3. Medzinárodnopráva úprava ochrany životného prostredia Arktídy	86
3.1 Dohovory súvisiace s ochranou morského životného prostredia.....	86
3.2 Dohovory súvisiace s ochranou atmosféry.....	88
3.3 Dohovory súvisiace s ochranou biodiverzity	88
3.4 Soft law nástroje ochrany životného prostredia Arktickej oblasti.....	89
Záver	90

Environmentálny rozmer používania zbraní v kozmickom priestore

Bc. Bartolomej Mižák

Úvod

Naša schopnosť skúmať kozmický priestor a využívať ho vo svoj prospech prináša so sebou zodpovednosť a výzvy, ktoré nemôžeme ignorovať. V tomto kontexte sa autor snaží identifikovať základné aspekty a riziká spojené s používaním zbraní v kozmickom priestore.

Pri spracovaní tohto príspevku autor vychádza zo širokej škály informácií a odborných pohľadov. Používa metódy analýzy a syntézy, aby porozumel komplexnosti problematiky spojenej s environmentálnym vplyvom zbraní na kozmický priestor. Snaží sa použiť kritický prístup k hodnoteniu existujúcich technológií, ako sú protisatelitné (ASAT) zbrane, jadrové zbrane, ale aj pri koncepte zbraní ako sú laserové zbrane a metódy na zbierania kozmického odpadu.

Cieľom tohto príspevku je preskúmať vplyv týchto zbraní na kozmický priestor a identifikovať možné environmentálne a právne dôsledky ich používania. Autor sa snaží objasniť riziká spojené s použitím zbraní v kozmickom priestore a poukazuje na možné spôsoby minimalizácie environmentálnych škôd, ktoré tieto zbrane môžu spôsobiť.

V príspevku autor podrobnejšie analyzuje jednotlivé typy zbraní. Zaoberá sa potenciálnymi opatreniami na ich kontrolu alebo obmedzenie a zdôrazňuje obavy jednotlivých štátov. Cieľom je poskytnúť komplexný pohľad na túto problematiku a prispieť k diskusii o udržateľnom využívaní kozmického priestoru pre budúce generácie.

1. Zbrane v kozmickom priestore

Hlavnými účastníkmi v prieskume kozmického priestoru v minulosti boli len bývalý Sovietsky zväz (Ruská federácia) a Spojené štáty americké. V súčasnosti sa pretekov zúčastňujú aj iné štáty, ako napríklad India, Čína, Japonsko, a je pravdepodobné, že v budúcnosti sa k nim pripoja aj ďalšie štáty. Aj keď sa štáty viac sústreďujú na reguláciu vznikajúceho komerčného odvetvia v rámci kozmického priestoru, téma používania zbraní v kozmickom priestore je veľmi dôležitá aj v súčasnej dobe, keďže výskum a kozmická technológia sú významnými oblasťami pre mnohé štáty a ich vojenské sily. Kozmická zmluva nadobudla účinnosť až v roku 1967, avšak už predtým sa začal vývoj zbraní, ktoré by boli zamerané na satelity a mohli by byť umiestnené na Zemi alebo v kozmickom priestore. Medzi jedny z prvých patrili aj zbrane proti satelitom (ASAT), ktoré patria do kategórie zbraní s kinetickou energiou (KEW). V 60. rokoch sa pri testoch ASAT zbraní používali jadrové hlavice. Neskôr došlo k uznaniu, že takéto zbrane nie sú veľmi užitočné, pretože môžu zničiť ostatné blízke satelity, vrátane vlastných. Počas studenej

vojny vyvíjali, testovali a nasadzovali zbrane KEW, Spojené štáty americké a bývalý Sovietsky zväz. Čína taktiež viedla vlastný výskum v oblasti technológie KEW v 80. rokoch a pred viac ako dekádou 11.1.2007 vykonali ASAT test a zničili svoj meteorologický satelit Fengyun-1C na obežnej dráhe Zeme v nadmorskej výške 850 km. Štáty ako India, prejavujú záujem o vývoj a testovanie ASAT zbraní.¹

Zbrane, ktoré nevyžadujú fyzický kontakt, sú známe ako nekinetické zbrane. Ich zámerom je napríklad ovplyvniť fungovanie satelitov alebo ich senzorov pomocou laserov. Pôsobením týchto zbraní však môže tiež dôjsť k znefunkčneniu satelitov, ktoré sa môžu stať neovládateľnými a potenciálne nebezpečnými pre ostatné kozmické objekty. Existuje niekoľko dôvodov, prečo by sa malo používanie zbraní v kozmickom priestore úplne zakázať. Jedným z hlavných dôvodov je, že kozmický priestor je veľmi citlivé prostredie, a ak by došlo k použitiu zbraní v tomto prostredí, mohlo by to mať vážne environmentálne následky. Okrem toho by použitie zbraní v kozmickom priestore mohlo vyvolať medzinárodnú krízu a následnú eskaláciu konfliktov medzi štátmi, čo by mohlo mať vážne dôsledky pre svetové spoločenstvo.

1.1 Právna úprava zbraní v kozmickom priestore

Zbraň v kozmickom priestore je akýkoľvek prístroj, systém alebo technológia navrhnutá na použitie v kozmickom priestore alebo na Zemi, s úmyslom poškodiť alebo zničiť cieľ v kozmickom priestore alebo na Zemi. Toto zahŕňa akýkoľvek fyzický objekt, ako je raketa, ale aj laser, elektromagnetické vlny, rádiové frekvencie alebo mikrovlnné žiarenia, ktoré môžu narušiť alebo poškodiť cieľ. Zbrane v kozmickom priestore sa môžu používať na ofenzívne alebo defenzívne účely proti prírodným alebo umelým kozmickým objektom. V súčasnosti existuje mnoho druhov zbraní, ktoré by mohli byť použité v kozmickom priestore, a štáty naďalej aktívne pracujú na vývoji nových zbraní, ktoré by mohli byť v budúcnosti taktiež použité. Vývoj štátov sa však sústreďuje najmä na ASAT zbrane. Kozmický priestor je určený na mierové účely, preto regulácia priestoru a subjektov aktívne angažujúcich sa v ňom, je dôležitá pre zachovanie medzinárodnej bezpečnosti a mieru. Možnosť zbrojenia v kozmickom priestore je však už desaťročia predmetom diskusií a obáv medzi štátmi a organizáciami. Prvý výbor pre odzbrojenie a medzinárodnú bezpečnosť zvolal dňa 19. októbra 2023 schôdzu, ktorej predmetom bolo predchádzanie pretekom v zbrojení v kozmickom priestore. Zdôraznili naliehavú potrebu právne záväzného nástroja na zabránenie militarizácie kozmického priestoru, pričom poukázali na nejasnú hranicu medzi mierovým a vojenským využívaním kozmického priestoru. Kazachstan zdôraznil dôležitosť konkrétnych návrhov transparentnosti a dôveryhodných opatrení. Nigéria, ktorá zastupovala africkú skupinu štátov, vyzvala na multilaterálne rokovania o odzbrojení. Česká republika uviedla, že kolektívny politický záväzok môže pripraviť pôdu pre budúcu právne záväznú dohodu. Švédsko podporovalo

¹ URRUTIA, D.: India's Anti-Satellite Missile Test Is a Big Deal. Here's Why. SPACE, 10. august 2022. Online: <https://www.space.com/india-anti-satellite-test-significance.html> (cit. 1.11.2023).

vytvorenie pracovnej skupiny na preskúmanie právne záväzných a nezáväzných opatrení.²

Kozmická zmluva zakazuje používanie jadrových zbraní alebo iných zbraní hromadného ničenia v kozmickom priestore. Použitie akýchkoľvek iných typov zbraní ako sú konvenčné zbrane, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky, tiež podliehajú regulácii podľa medzinárodného práva.

V roku 2018 sa uskutočnilo stretnutie medzinárodných odborníkov na tému zbraní v kozmickom priestore. Toto stretnutie viedlo k vypracovaniu odporúčaní, ktoré sa týkalo podstatných prvkov právne záväzných nástrojov na predchádzanie pretekov v zbrojení v kozmickom priestore, ako aj predchádzaniu umiestňovania zbraní v kozmickom priestore. Výsledkom stretnutí bolo v roku 2019 otvorené zasadnutie, ktoré sa zaoberalo predchádzaním pretekov v zbrojení v kozmickom priestore. Štáty, ktoré sa zúčastnili stretnutia potvrdili, že kozmický priestor musí zostať voľný od jadrových zbraní a akýchkoľvek iných druhov zbraní hromadného ničenia, a taktiež vyjadrili obavy týkajúce sa možnosti zbrojovania v kozmickom priestore. Štáty zdôraznili potrebu vytvorenia právne záväzného nástroja na zabránenie pretekaniu sa v zbrojení v kozmickom priestore a potvrdili potrebu opatrení na zvyšovanie transparentnosti a budovanie vzájomnej dôvery v rámci činností v kozmickom priestore. Takáto dôvera môže priamo prispieť k zabráneniu pretekov v zbrojení v kozmickom priestore. Je dôležité si uvedomiť, že používanie zbraní v kozmickom priestore by malo byť vždy poslednou možnosťou.³ Kozmický priestor by mal zostať miestom pre mierové využitie, ako sú vedecké výskumy, komunikácia a navigácia. Preto je dôležité pokračovať v medzinárodných diskusiách a spolupráci s cieľom minimalizovať riziká.

1.1.1 Protisatelitné zbrane

Najväčšou výzvou v súčasnosti je potreba definovania a regulovania protisatelitných zbraní (ASAT). Všetky v súčasnosti vyvinuté zbrane ASAT musia byť umiestnené na pozemných, vzdušných, námorných platformách, alebo priamo v kozmickom priestore. Nevýhodou pozemných systémov je, že zvyčajne potrebujú "vidieť" satelit, ktorý by mohol byť ich cieľom. Pri vzdušných systémoch hovoríme o schopnosti vypustiť zbrane z lietadla, ktoré prekoná toto obmedzenie tým, že preletí pod cieľovým satelitom. Pri tomto je však potrebné disponovať leteckými základňami po celom svete. Najflexibilnejšou formou zbrane ASAT, sú zbrane umiestnené na námorných lodiach. Hlavnou výhodou je ich možnosť nasadenia kdekoľvek na svete. ASAT zbrane sú navrhnuté hlavne na zničenie alebo znefunkčnenie satelitov. Existuje niekoľko typov zbraní ASAT. Môže sa jednať o raketu, ktorá sa vypustí do kozmického priestoru s cieľom zasiahnuť alebo explodovať v

² Outer Space Becoming Contested Domain for Supremacy with Space-Based Communications, Intelligence Assets, Anti-Satellite Weapons, First Committee Hears. UNITED NATIONS, 19. október 2023. Online: <https://press.un.org/en/2023/gadis3722.doc.htm> (cit. 1.11.2023).

³ Group of Governmental Experts on further effective measures for the prevention of an arms race in outer space. UNOOSA, 2019. Online : <https://www.un.org/disarmament/topics/outerspace/paros-gge/> (cit. 1.11.2023).

blízkosti satelitu. Následná explózia vytvorí množstvo úlomkov, ktoré môžu ovplyvniť bezpečnú prevádzku iných satelitov. Účinky závisia od typu použitej hlavice, sú teda podobné balistickým raketám na Zemi tým, že môžu zasiahnuť ciele v kozmickom priestore.⁴

Zbrane ASAT sú už mnoho rokov predmetom obáv, pretože majú potenciál narúšať kritické komunikačné, navigačné a monitorovacie systémy počasia, ktoré závisia od satelitov. Okrem toho by časté použitie zbraní ASAT mohlo vytvoriť nebezpečné množstvo odpadu v kozmickom priestore, čo by malo za následok sťaženie bezpečnej prevádzky ostatných satelitov, ako aj vesmírnych lodí, teda by sme tu mohli hovoriť už o jave známom ako Kesslerov syndróm, bližšie sa tomuto syndrómu venuje v 2. kapitole. Napriek týmto obavám niektoré štáty⁵ stále vyvíjajú a testujú ASAT zbrane, pretože to považujú za dôležitú súčasť ich vojenských a strategických schopností.⁶

K prvému použitiu zbrane ASAT došlo v roku 1963, keď Spojené štáty americké úspešne vykonali test jadrovej ASAT rakety. Sovietsky zväz odpovedal vlastným ASAT programom. Oba štáty sa však nakoniec dohodli pozastaviť testovanie. Odvtedy len niekoľko štátov vyvinulo a otestovalo zbrane ASAT. Čína vykonala svoj prvý úspešný test ASAT v roku 2007, keď zničila jeden z vlastných meteorologických satelitov, spomínaný Fengyun-1C. Zničením došlo k vytvoreniu obrovského množstva kozmického odpadu, ktorý vytvoril oblak z viac ako 4000 sledovateľných (približne desať centimetrov alebo väčších) objektov a s odhadom 40000 menších (až do jedného centimetra) nesledovateľných objektov, ktoré znečisťujú orbitálny režim v nízkej nadmorskej výške. India nasledovala v roku 2019, keď zostrelila jeden z vlastných satelitov pomocou ASAT rakety skrz pozemný systém, ktorý satelit zasiahol v nadmorskej výške 300 kilometrov. NASA identifikovala 400 kusov orbitálneho odpadu z tejto udalosti, vrátane 60 kusov s priemerom väčším ako 10 centimetrov, ktoré agentúra dokáže sledovať, a 24 kusov, ktoré prechádzajú obežnou dráhou vesmírnej stanice ISS. India však uviedla, že väčšina odpadu by sa mala vrátiť a zhorieť v atmosfére. Spojené štáty americké uskutočnili svoj vlastný podobný test vo februári 2008, keď zničili satelit USA 193 pomocou modifikovanej verzie rakety SM-3 umiestnenej na lodi v operácii s názvom Operation Burnt Frost. Satelit bol úspešne zachytený na obežnej dráhe vo výške približne 250 kilometrov a americká vláda, ktorá test vopred oznámila, uviedla, že bol navrhnutý tak, aby minimalizoval tvorbu úlomkov. Väčšina fragmentov z tohto testu sa vrátila v priebehu niekoľkých týždňov, hoci posledný pozorovaný fragment z tohto testu zostal na obežnej dráhe až do konca roku 2009.⁷ Rusko uskutočnilo dňa 15. novembra 2021 ASAT test s cieľom zničiť jeden z vlastných satelitov, ktorý sa pohyboval na obežnej dráhe od roku 1982. Týmto spôsobom

⁴ JAKHU, R. S. a PELTON, J. N.: *Global Space Governance: An International Study*, Gewerbestrasse 11, 6330 Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 2017, s. 274-275. ISBN 978-3-319-54364-2.

⁵ India, Čína, Ruská federácia a Spojené štáty americké

⁶ Tamtiež s. 274-275

⁷ LEWIN, S.: *India's Anti-Satellite Test Created Dangerous Debris, NASA Chief Says*. SPACE, 1. apríl 2019. Online: <https://www.space.com/nasa-chief-condemns-india-anti-satellite-test.html> (cit. 1.11.2023).

vytvorilo minimálne 1500 sledovateľných fragmentov odpadu na nízkej obežnej dráhe.⁸ Okrem zničenia satelitu a zanechania odpadu v kozmickom priestore by sa jednotlivé časti mohli vrátiť a zhorieť v atmosfére. Existujú však aj ojedinelé prípady kedy satelit padol na Zem a nezhorel v atmosfére. V roku 2023 satelit na pozorovanie Zeme s názvom Earth Radiation Budget Satellite (ERBS), s hmotnosťou 2 450 kilogramov sa vrátil na Zem, pričom niektoré jeho komponenty prežili extrémne horúce teploty pri návrate.⁹

Neexistuje žiadna medzinárodná zmluva, ktorá by zabráňovala používaniu ASAT zbraní, avšak Kozmická zmluva vyslovene upozorňuje na to, že kozmický priestor sa má využívať len na mierové účely. V súčasnosti sa pracuje na návrhu zmluvy o predchádzaní pretekov v zbrojení v kozmickom priestore (PAROS). Navrhovaná dohoda, ktorú predložilo Rusko stanovila, že štáty sa zaviazu zdržať sa vynášania a umiestňovania zbraní na obežnú dráhu a nevyhrážať sa použitím sily proti kozmickým objektom. Okrem toho sa tieto štáty dohodnú na konkrétnych opatreniach na zlepšenie dôvery. Dohoda PAROS by mala posilniť Kozmickú zmluvu, ktorá má za cieľ zachovať kozmický priestor pre mierové účely a zakázať používanie zbraní tým, že bráni akémukoľvek štátu v získaní vojenskej výhody v kozmickom priestore.¹⁰

Valné zhromaždenie OSN dňa 7. októbra 2022 prijalo rezolúciu *A/RES/77/41*. Rezolúcia zdôrazňuje význam medzinárodného práva a Charty Organizácie Spojených národov pri regulácii aktivít v kozmickom priestore. Opätovne potvrdzuje právo všetkých štátov na mierový prieskum kozmického priestoru, pričom zdôrazňuje význam Kozmickej zmluvy. Vyjadruje vážne znepokojenie z potenciálnych pretekov v zbrojení v kozmickom priestore. Zdôrazňuje potrebu zabrániť zbrojeniu, aby sa zachoval medzinárodný mier a bezpečnosť. Upozorňuje na hrozbu kozmického odpadu, najmä z úmyselného ničenia satelitov, a vyzýva všetky štáty, aby sa zdržali vykonávania deštruktívnych testov ASAT zbraní. Vyzýva štáty, aby sa zapojili do diskusií s cieľom vypracovať praktické opatrenia, vrátane opatrení na zvýšenie transparentnosti a budovania dôvery s cieľom zabrániť konfliktom a pretekom v zbrojení v kozmickom priestore.

ASAT zbrane sú teda schopné zničiť alebo zneškodniť satelit. Ak štát takúto zbraň použije na zničenie vlastného satelitu, nedopúšťa sa porušenia medzinárodného práva, avšak vzniknuté úlomky môžu ohroziť kozmické objekty iných subjektov v kozmickom priestore. Množstvo odpadu ktoré sa takto vytvorí ohrozuje nielen satelity, ale aj posádky

⁸ BUGOS, S.: Russian ASAT Test Creates Massive Debris. Arms Control Association. December 2021. Online: <https://www.armscontrol.org/act/2021-12/news/russian-asat-test-creates-massive-debris> (cit. 1.11.2023).

⁹ Retired NASA Earth Radiation Budget Satellite Reenters Atmosphere. NASA. 6. január 2023. Online: <https://www.nasa.gov/centers-and-facilities/langley/retired-nasa-earth-radiation-budget-satellite-reenters-atmosphere/#:~:text=NASA's%20retired%20Earth%20Radiation%20Budget,8%2C%202023.&text=Editor's%20Note%3A%20NASA%20updated%20this,Earth%20Radiation%20Budget%20Satellite's%20reentry> (cit. 1.11.2023).

¹⁰ PAROS Treaty. Nuclear Threat Initiative, 2021. online: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/proposed-prevention-arms-racespace-parostreaty/#:~:text=The%20PAROS%20treaty%20would%20build,type%20of%20weapon%20into%20orbit> (cit. 1.11.2023).

kozmonautov v kozmickom priestore, ako aj budúce lety do kozmického priestoru. Časť úlomkov, ktoré vniknú do atmosféry Zeme zhoria, ale veľká časť ostáva v kozmickom priestore. V prípade, ak by ASAT zbraň zasiahla satelit iného subjektu, by sme mohli hovoriť o ohrození medzinárodnej bezpečnosti a mieru, ako aj o porušení zásady využívania kozmického priestoru pre mierové účely. V tomto prípade by sa dala vyvodiť zodpovednosť štátu aj na základe Dohovoru o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi. V prípade, že kozmický objekt vypustený jedným štátom spôsobí škodu na palube alebo poškodí majetok alebo osoby na palube kozmického objektu vypusteného iným štátom mimo zemského povrchu, zodpovednosť nesie iba ak je škoda spôsobená jeho vinou alebo vinou osôb, za ktoré je zodpovedný.¹¹ Zodpovednosť upravuje aj Kozmická zmluva. Každý zmluvný štát, ktorý vypúšťa alebo obstaráva vypúšťanie objektov do kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, a každý zmluvný štát, z územia alebo zariadenia ktorého sa objekt vypúšťa, je medzinárodne zodpovedný za škody spôsobené týmito objektami alebo ich súčasťami inej zmluvnej strane alebo jej fyzickým či právnickým osobám na Zemi, vo vzdušnom priestore alebo v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies.¹²

1.1.2 Laserové zbrane

Zatiaľ čo si väčšina ľudí spája laserové zbrane s pozemnými systémami, potenciál týchto zbraní je ešte väčší v kozmickom priestore, kde ich zaradujeme medzi nekinetické zbrane. Vývoj laserových zbraní pre kozmické využitie stále napreduje. Mnoho štátov, vrátane Spojených štátov amerických, Ruska a Číny, vyvíjajú a testujú rôzne systémy laserových zbraní. V súčasnosti však hovoríme iba o koncepte zbraní. Vákuum eliminuje mnoho rušivých elementov, ktorými disponuje atmosféra, ktoré môžu obmedziť účinnosť laserových zbraní na Zemi. Okrem toho, obrovské vzdialenosti v kozmickom priestore majú za následok, že presnosť a dosah sú kľúčové faktory pre akúkoľvek zbraň. Jedným z možných spôsobov využitia laserových zbraní v kozmickom priestore je obrana. Satelity a vesmírne lode sú stále dôležitejšie pre národnú bezpečnosť, komunikáciu a inú kritickú infraštruktúru, a sú zraniteľné voči útokom z rôznych zdrojov, vrátane balistických rakiet, ako aj ASAT zbraní. Laserové zbrane sú schopné rýchlo a presne zničiť alebo znefunkčniť cieľ, čo je dôležité pri cieľoch pohybujúcich sa vysokou rýchlosťou. Okrem toho môžu byť nasadené nepretržite bez potreby doplnenia alebo zásobovania, čo z nich robí nákladovo efektívnu zbraň na mierové a vojenské účely. Laserové zbrane v kozmickom priestore by bolo možné použiť aj na útočné účely. To by mohlo zahŕňať ničenie nepriateľských satelitov. Avšak nasadenie laserových zbraní v kozme vyžaduje dostatočnú energiu na vytvorenie vysoko výkonných lúčov, schopných presného zamerania a sledovania rýchlo sa pohybujúcich cieľov.

¹¹ Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi Čl. III

¹² Kozmická zmluva Čl. VII

Existujú aj regulačné prostriedky týkajúce sa použitia laserových zbraní. Dohovor o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky, hovorí o zákaze používania laserových zbraní, ktoré sú špeciálne navrhnuté tak, aby spôsobovali trvalé oslepnutie, ako ich jediný alebo ako jeden z bojových účinkov. Z toho nám vyplýva, že zbrane určené na poškodzovanie predmetov alebo na meranie a zisťovanie vzdialenosti v rámci vojenských operácií, ktoré nemajú funkciu spôsobovať trvalé oslepenie, nie sú zakázané podľa tohto dohovoru.

Dôležité je spomenúť aj možné mierové využitie laserových zbraní vo vesmíre, ktoré by sa mohlo zameriavať na odstraňovanie kozmického odpadu. Kozmický odpad, ako sú staré satelity a časti umelých kozmických objektov, predstavuje významné ohrozenie pre aktívne satelity, ako aj vesmírne lode. Tieto objekty sa môžu zraziť a poškodiť alebo zničiť prevádzkové zariadenia, čo vedie k významným finančným stratám a potenciálnym rizikám pre bezpečnosť. Laserové zbrane by mohli byť použité na odstránenie malého kozmického odpadu. Tento prístup by nevytváral viac odpadu, čím by bol bezpečnejším a účinnejším riešením, ako tradičné metódy - napríklad fyzické zachytávanie odpadu.¹³

Dohovor o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky, hovorí o zákaze používania určitých druhov laserových zbraní, ale nehovorí o ich zákaze použitia v rámci kozmického priestoru. Kozmická zmluva zaväzuje signatárske štáty na mierové využívanie kozmického priestoru. Na základe tohto teda môžeme hovoriť o možnosti umiestenia, ako aj použitia laserových zbraní v kozmickom priestore, ale len na mierové účely, medzi ktoré patrí už spomenuté odstránenie kozmického odpadu. Akékoľvek iné správanie by nebolo v súlade s Kozmickou zmluvou.

1.1.3 Jadrové zbrane

Jedná sa o zbrane kinetického charakteru, ktoré využívajú jadrové reakcie na uvoľnenie obrovského množstva energie. Dnes deväť štátov¹⁴ vlastní jadrové zbrane, ich vlastníctvo a použitie podlieha regulácii. Zmluvou o nešírení jadrových zbraní z roku 1968, ktorej cieľom je zabrániť šíreniu jadrových zbraní a podporovať mierové využitie jadrovej technológie. Podľa tejto zmluvy sa štáty bez jadrových zbraní zaväzujú, že nebudú vyvíjať alebo získavať jadrové zbrane, zatiaľ čo štáty s jadrovými zbraňami sa zaväzujú usilovať sa o jadrové odzbrojenie a poskytovať štátom bez jadrových zbraní mierovú jadrovú technológiu. Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (IAEA) monitoruje dodržiavanie zmluvy a zabezpečuje, aby jadrový materiál nebol použitý na vojenské účely. Napriek týmto snahám existujú obavy o šírení jadrových zbraní, jadrovom terorizme a možnosti použitia jadrových zbraní. Použitie jadrových zbraní vo vesmíre je veľmi kontroverzná otázka, a to nielen z hľadiska praktických dôsledkov, ale aj z hľadiska jej právnych následkov. Zatiaľ čo militarizácia kozmického priestoru bola obavou

¹³ BOOTHBY, B.: *Space Weapons and the Law*. Space Weapons and the Law. 2017, 93, 194. ISSN 2375-2831.

¹⁴ Spojené štáty, Rusko, Čína, Francúzsko, Veľká Británia, India, Pakistan, Izrael a Severná Kórea.

mnohých rokov, použitie jadrových zbraní vyvoláva ešte väčšie obavy ohľadom možných následkov.

Ak dôjde k výbuchu jadrovej zbrane vo vákuu v kozmickom priestore, dôsledkom neprítomnosti atmosféry, výbuch a tepelné žiarenie zmiznú. Zo samotnej zbrane sa vyžaruje žiarenie s oveľa vyššou frekvenciou. Výbuch jadrovej zbrane v kozmickom priestore by mohol vytvoriť elektromagnetický impulz (EMP), ktorý by dočasne alebo trvalo narušil či poškodil elektronické systémy na Zemi, vrátane energetických sietí, komunikačných systémov a ostatnej kritickej infraštruktúry.¹⁵ Okrem toho by použitie jadrových zbraní mohlo viesť k vytvoreniu nebezpečného kozmického odpadu, ktorý by mohol predstavovať hrozbu pre kozmické lode a satelity, ktoré obiehajú Zem. Taktiež by časti jednotlivých satelitov mohli dopadnúť na Zem, ak by satelit nezhorel v atmosfére.

Z právneho hľadiska je použitie jadrových zbraní v kozmickom priestore upravené niekoľkými medzinárodnými zmluvami. Najdôležitejšou z nich je Kozmická zmluva, ktorá zakazuje umiestnenie jadrových zbraní a iných zbraní hromadného ničenia v kozmickom priestore. Zmluva taktiež zakazuje testovanie týchto zbraní a stanovuje princíp mierového výskumu a používania tohto priestoru. Okrem tejto zmluvy existujú aj iné regulačné prvky, ktoré upravujú použitie jadrových zbraní, vrátane Zmluvy o nešírení jadrových zbraní a Zmluvy o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, v kozmickom priestore a pod vodou. Tieto zmluvy zakazujú testovanie, výrobu a umiestňovanie jadrových zbraní a stanovujú princípy odzbrojovania a nešírenia. Napriek týmto medzinárodným dohodám existujú obavy z možnosti použitia jadrových zbraní v kozmickom priestore. Je dôležité, aby medzinárodné spoločenstvo pokračovalo v práci ohľadom odzbrojenia a nešírenia jadrových zbraní a zabezpečilo, že tieto zbrane nebudú nikdy použité. Dôležité je poznamenať, že medzinárodné právo umožňuje niektoré mierumilovné využitia jadrovej technológie v kozmickom priestore. Patrí sem použitie jadrových reaktorov na výrobu energie na kozmických misiách.¹⁶ Jadrové reaktory sa tiež môžu používať na napájanie satelitov na obežnej dráhe okolo Zeme, čím poskytujú spoľahlivý a trvanlivý zdroj energie. Akékoľvek použitie jadrových zbraní, aj obranného charakteru, by malo nepriaznivé environmentálne a humanitárne následky. Radiácia, ako aj následky jadrového výbuchu by mohli mať dlhodobé účinky na Zemi aj v kozmickom priestore. Aj keď mierové využitie jadrovej technológie v kozmickom priestore je umožnené medzinárodným právom, použitie jadrových zbraní v kozmickom priestore je prísne zakázané.

2. Kesslerov syndróm

V štúdiu z roku 1978 s názvom „Kolízna frekvencia umelých satelitov: Vytvorenie pásu odpadu“ Kessler a spoluautor Burton Cour-Palais poznamenali, že pravdepodobnosť

¹⁵ Electromagnetic Pulse (EMP) / Geomagnetic Disturbance (GMD). United States Department of Homeland Security, 8. marec 2023. Online: <https://www.dhs.gov/science-and-technology/electromagnetic-pulseempgeomagnetic-disturbance> (cit. 1.11.2023).

¹⁶ Rádioizotopové termoelektrické generátory (RTG) sú hlavným zdrojom energie USA od roku 1961.

kolízií satelitov sa zvyšuje, pretože na obežnú dráhu sa dostáva stále viac a viac kozmických lodí a satelitov, čo môže mať obrovský dopad na orbitálne prostredie. Kesslerov syndróm by sme mohli opísať ako stav, v ktorom sa obežné dráhy Zeme zaplnia vesmírnym odpadom, čo vedie k zvýšeniu rizika kolízií medzi satelitmi a vesmírnymi loďami. Používaním zbraní v kozmickom priestore (najmä ASAT), sa zvyšuje riziko vzniku Kesslerovho syndrómu, čo by významne komplikovalo využívanie kozmického priestoru. Podľa Európskej vesmírnej agentúry (ESA) ľudstvo od začiatku vesmírneho veku v roku 1957 vypustilo asi 12170 satelitov a 7630 z nich dnes sa nachádza na obežnej dráhe – a odhadom 4700 je stále funkčných. To znamená, že okolo Zeme je takmer 3 000 nefunkčných umelých kozmických objektov spolu s ďalšími veľkými, nebezpečnými úlomkami, ako sú časti rakiet. Rýchlosť, ktorú môžu tieto objekty alebo úlomky dosiahnuť v nadmorskej výške 400 kilometrov, v ktorej sa nachádza ISS, je približne 27 000 km/h. Prípadná deštrukcia týchto alebo aj iných objektov by teda mohla vytvoriť ešte väčšie množstvo kozmického odpadu ktorá by zvyšovala riziko Kesslerovho syndrómu.¹⁷

3. Kozmický odpad

Na konferencii zvolanej prvým výborom pre odzbrojenie a medzinárodnú bezpečnosť dňa 19. októbra 2023, ktorej predmetom bolo predchádzanie pretekom v zbrojení v kozmickom priestore, Kazachstan vyzval na prijatie procesných usmernení Výboru OSN pre mierové využívanie kozmického priestoru o dlhodobej udržateľnosti environmentálnych aktivít v kozmickom priestore, najmä o odstraňovaní vesmírneho odpadu a zmierňovaní následkov. Filipíny sú zástancom toho, aby sa zvýšila transparentnosť a vytvorili sa normy, ktoré budú chrániť kozmický priestor ako spoločné dedičstvo ľudstva. Toto sa stáva obzvlášť dôležitým vzhlľadom na trend, ktorý presahuje rámec bezpečného a zodpovedného využívania kozmických technológií. Dokazujú to aj incidenty týkajúce sa cudzích raketových úlomkov padajúcich do námorných zón a pokračujúce vykonávanie testov ASAT zbraní niektorými krajinami. Malajzia v mene Združenia národov juhovýchodnej Ázie¹⁸ (ASEAN) poukázala na naliehavú potrebu začať vecné rokovania o právne záväznom nástroji na predchádzanie zbrojeniu v kozmickom priestore, vrátane zákazu umiestňovania zbraní v kozmickom priestore a zákazu hrozby silou alebo použitia sily proti kozmickým objektom. Akékoľvek iniciatívy v tejto oblasti by mali zohľadňovať bezpečnostné obavy štátov a ich prirodzené právo na mierové využitie kozmických technológií. Vyzvala na pokračovanie činností pri zmierňovaní dopadu kozmického odpadu na kozmický priestor a zdôraznila, že aktivity vo vesmíre by nemali zostať výhradnou doménou malej skupiny štátov. Nigéria vystupujúca v mene africkej skupiny štátov, zdôraznila naliehavú potrebu začať vecné rokovania o právne záväznom, mnohostrannom nástroji na zabránenie pretekom v zbrojení v kozmickom priestore. Vyzvala OSN, aby podporovala prístup do kozmického priestoru pre všetky národy. Upozornila na to, že zámerné vytváranie kozmického odpadu z úmyselného ničenia

¹⁷ WALL, M.: Kessler Syndrome and the space debris problem. SPACE, 14. júl 2022. Online: <https://www.space.com/kessler-syndrome-space-debris> (cit. 1.11.2023).

¹⁸ Association of Southeast Asian Nations

systémov je hlavným problémom a prioritou by malo byť zmiernenie a zákaz úmyselného vytvárania odpadu v kozmickom priestore.¹⁹ Dňa 20. októbra 2023 v rámci konferencie Švajčiarsko uviedlo, že vojenská konfrontácia vo vesmíre by mala značné dôsledky na služby nevyhnutné pre civilné obyvateľstvo. Vyzvalo medzinárodné spoločenstvo, aby zabezpečilo, že kozmický priestor sa nestane vojnovým divadlom. Zdôraznilo, že testy a používanie ASAT zbraní sú veľmi znepokojujúce vrátane trosiek, ktoré môžu vytvoriť. Privítalo vyhlásenie niekoľkých štátov, že nebudú pokračovať v ničivých testoch ASAT rakiet. Upozornilo, že medzinárodné humanitárne právo sa vzťahuje na všetky ozbrojené konflikty, či už na Zemi, vo vode alebo v kozmickom priestore, pričom varovalo, že riziko vedľajších škôd pre civilistov na Zemi vyvoláva vážne otázky, ako viesť konflikt v týchto priestoroch. Taliansko uviedlo, že medzinárodné spoločenstvo musí zlepšiť bezpečnosť kozmického priestoru. Jednou z otázok, o ktorých sa diskutovalo, boli deštruktívne testy ASAT rakiet. Taliansko sa zaviazalo, že takéto testy nebude vykonávať. Stály pozorovateľ Svätej stolice uviedol, že vojenské využitie kozmického priestoru zostáva nekontrolované, a riziko pretekov v zbrojení v kozmickom priestore rastie. Mnohé štáty vykonali testy ASAT zbraní, čím sa na nízkej obežnej dráhe Zeme vytvorilo viac odpadu. Vyzval výbor, aby podporil úsilie zabrániť takémuto testovaniu v súlade s rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. *A/RES/77/41* z 2022, ktorá tieto testy odsúdila.²⁰

Jednotlivé štáty uviedli že problém kozmického odpadu je jedným z najzásadnejších výziev v kozmickom priestore. Neustále umiestňovanie nových objektov do kozmického priestoru znamená, že existuje zvýšená pravdepodobnosť kolízií medzi satelitmi a už existujúcimi úlomkami. Finančná analýza NASA odhalila rozsah problému, pričom na obežnej dráhe koluje až 170 miliónov kusov kozmického odpadu. Veľká časť z týchto objektov je príliš malá na to, aby ich súčasné technológie mohli sledovať. Pohyb 55 000 sledovateľných objektov vrátane častí rakiet, aktívnych a neaktívnych satelitov, monitoruje Department of Defense's global Space Surveillance Network (SSN). Hlavnou hrozbou sú kolízie, ktoré môžu spôsobiť katastrofálne škody. Dokonca aj malý objekt, veľkosti pingpongovej loptičky, môže pri svojej obrovskej rýchlosti spôsobiť značné poškodenie. Takéto kolízie navyše často vedú k tvorbe ďalších fragmentov, čím sa problém ešte zhoršuje. K tomu sa pridáva vojenská aktivita štátov a používanie ASAT zbraní, ktoré dokážu zničiť satelity, a zároveň vytvárať ďalší kozmický odpad. Jadrové explózie by mohli znefunkčnit' satelity, ktoré by sa stali nekontrolovateľnými, a laserové zbrane by mohli konkrétne satelity znefunkčnit'. Navyše, takáto činnosť subjektov v kozmickom priestore zvyšuje riziko Kesslerovho syndrómu, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť ďalších kolízií. Jedným z možných spôsobov, ako riešiť tento problém, je použitie laserových systémov na odstránenie kozmického odpadu. Finančne je to relatívne nenáročná možnosť v porovnaní s inými metódami, ktoré zahŕňajú ničenie

¹⁹ Outer Space Becoming Contested Domain for Supremacy with Space-Based Communications, Intelligence Assets, Anti-Satellite Weapons, First Committee Hears. UNITED NATIONS, 19. október 2023. Online: <https://press.un.org/en/2023/gadis3722.doc.htm> (cit. 1.11.2023).

²⁰ Debate on Disarmament Aspects of Outer Space Exposes First Committee Rift over Ways to Sustain Space Security, Prevent Domain's Weaponization, UNITED NATIONS, 20. október 2023. Online: <https://press.un.org/en/2023/gadis3723.doc.htm> (cit. 1.11.2023).

satelitov. Tieto lasery by mohli byť nasadené na špeciálnych misiách na odstránenie kozmického odpadu. Ďalšou alternatívou je snaha zachytiť a recyklovať existujúce satelity namiesto ich ničenia. To však predstavuje oveľa väčšiu finančnú náročnosť a technologické výzvy. Avšak, takéto opatrenie by mohlo zmenšiť množstvo kozmického odpadu a zároveň by umožnilo opätovné využitie zdrojov.²¹

Záver

Využívanie kozmického priestoru je dnes neoddeliteľnou súčasťou našej schopnosti preskúmať ho. S touto schopnosťou však prichádza aj obrovská zodpovednosť a výzvy, ktoré nemožno ignorovať. V tomto kontexte autor analyzoval základné aspekty a riziká spojené s používaním zbraní v kozmickom priestore.

Použitie ASAT zbraní môže mať vážne dôsledky na medzinárodnú bezpečnosť a mier. Výzvou je potreba definovania a regulovania ASAT zbraní. Existujú rôzne typy týchto zbraní, ktoré môžu zničiť alebo znefunkčniť satelity, a ich použitie má potenciál ohroziť kritické komunikačné, navigačné a monitorovacie systémy. Zbrane ASAT prispievajú k tvorbe kozmického odpadu, čo ohrozuje prevádzku v kozmickom priestore. Kozmická zmluva zdôrazňuje mierové využívanie kozmického priestoru, ale neexistuje žiadna medzinárodná zmluva, ktorá by úplne regulovala ASAT zbrane. V súčasnosti sa pracuje na návrhu dohody o predchádzaní pretekov v zbrojení v kozmickom priestore (PAROS), ktorá by mala posilniť existujúce zmluvy a zabezpečiť mierové využívanie kozmického priestoru. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN zdôrazňuje dôležitosť medzinárodného práva pri regulácii kozmických aktivít a vyzýva na zvýšenie transparentnosti a dôvery medzi krajinami. Autor zdôrazňuje, že jednotlivé štáty majú obavy zo zvyšujúceho sa počtu kozmického odpadu, ktorý je výsledkom používania ASAT zbraní.

Naopak, laserové systémy môžu byť využité na čistenie kozmického priestoru od odpadu, čím by mohli pozitívne prispieť k udržateľnosti kozmického prostredia. Laserové zbrane majú veľký potenciál v kozmickom priestore. Ich presnosť a schopnosť zničiť ciele rýchlo a efektívne ich robia vhodnými pre vesmírne aplikácie. Existujú však obmedzenia týkajúce sa ich použitia, najmä z hľadiska medzinárodných dohovorov. Kozmická zmluva umožňuje mierové využitie laserových zbraní, teda na odstraňovanie kozmického odpadu, ale ich použitie na vojenské účely by bolo porušením Kozmickej zmluvy.

Jadrové zbrane, predstavujú ďalšiu hrozbu pre kozmický priestor hoci sú zakázané medzinárodným právom. Napriek tomu existujú obavy o použitie jadrových zbraní v kozmickom priestore. Výbuch jadrovej zbrane v kozmickom priestore môže spôsobiť elektromagnetický impulz (EMP) a tvorbu kozmického odpadu, čo predstavuje potenciálnu hrozbu pre Zem. Kozmická zmluva zakazuje umiestnenie jadrových zbraní v kozmickom priestore a reguluje využitie jadrovej technológie. Použitie jadrových

²¹ VIJAY, I.: How Do You Clean Up 170 Million Pieces Of Space Junk?. Federation of American Scientists. 24. máj 2023. Online: <https://fas.org/publication/how-do-you-clean-up-170-million-pieces-of-space-junk/> (cit. 1.11.2023).

zbraní, aj obranného charakteru, by malo vážne environmentálne a humanitárne dôsledky a je prísne zakázané v kozmickom priestore podľa medzinárodného práva.

Kesslerov syndróm je možným rizikom, ktorý predstavuje situáciu, kedy sa kozmický odpad nachádzajúci sa v kozmickom priestore na obežnej dráhe okolo Zeme, začne tak rýchlo množiť, že to môže viesť k neudržateľnému stavu v kozmickom priestore. Môže ohroziť aktivity vykonávané kozmonautmi ako aj prevádzku satelitov. Zaplnenie obežnej dráhy kozmickým odpadom, zvyšuje riziko kolízií. Používanie zbraní v kozmickom priestore túto situáciu zhoršuje vytváraním ďalšieho odpadu.

Konferencia OSN pre odzbrojenie a medzinárodnú bezpečnosť riešila vážne problémy týkajúce sa kozmického priestoru. Zdôraznila aj problém kozmického odpadu a potreby zastavenia testovania ASAT zbraní. Štáty taktiež považujú za potrebné vytvorenie medzinárodných dohôd a spolupráce na ochranu kozmického priestoru pred negatívnymi dôsledkami ľudskej činnosti. Existujú obavy zo strany štátov ohľadom pretekov v zbrojení v kozmickom priestore.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

1. BOOTHBY, B.: *Space Weapons and the Law. Space Weapons and the Law*. 2017, 93, 194. ISSN 2375-2831.
2. BUGOS, S.: Russian ASAT Test Creates Massive Debris. Arms Control Association. December 2021. Online: <https://www.armscontrol.org/act/2021-12/news/russian-asat-test-creates-massive-debris> (cit. 1.11.2023).
3. Debate on Disarmament Aspects of Outer Space Exposes First Committee Rift over Ways to Sustain Space Security, Prevent Domain's Weaponization, UNITED NATIONS, 20. október 2023. Online: <https://press.un.org/en/2023/gadis3723.doc.htm> (cit. 1.11.2023).
4. Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách
5. Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi
6. Electromagnetic Pulse (EMP) / Geomagnetic Disturbance (GMD). United States Department of Homeland Security, 8. marec 2023. Online: <https://www.dhs.gov/science-and-technology/electromagnetic-pulseempgeomagnetic-disturbance> (cit. 1.11.2023).
7. Group of Governmental Exerts on further effective measures for the prevention of an arms race in outer space. UNOOSA, 2019. Online: <https://www.un.org/disarmament/topics/outerspace/paros-gge/> (cit. 1.11.2023).
8. JAKHU, R. S. a PELTON, J. N.: *Global Space Governance: An International Study*, Gewerbestrasse 11, 6330 Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 2017, s. 274-275. ISBN 978-3-319-54364-2.
9. LEWIN, S.: India's Anti-Satellite Test Created Dangerous Debris, NASA Chief Says. SPACE, 1. apríl 2019. Online: <https://www.space.com/nasa-chief-condemns-india-anti-satellite-test.html> (cit. 1.11.2023).

10. Outer Space Becoming Contested Domain for Supremacy with Space-Based Communications, Intelligence Assets, Anti-Satellite Weapons, First Committee Hears. UNITED NATIONS, 19. október 2023. Online: <https://press.un.org/en/2023/gadis3722.doc.htm> (cit. 1.11.2023).
11. PAROS Treaty. Nuclear Threat Initiative, 2021. Online: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/proposed-prevention-arms-racespace-parostreaty/#:~:text=The%20PAROS%20treaty%20would%20build,type%20of%20a%20weapon%20into%20orbit> (cit. 1.11.2023).
12. Retired NASA Earth Radiation Budget Satellite Reenters Atmosphere. NASA. 6. január 2023. Online: <https://www.nasa.gov/centers-and-facilities/langley/retired-nasa-earth-radiation-budget-satellite-reenters-atmosphere/#:~:text=NASA's%20retired%20Earth%20Radiation%20Budget,8%2C%202023.&text=Editor's%20Note%3A%20NASA%20updated%20this,Earth%20Radiation%20Budget%20Satellite's%20reentry> (cit. 1.11.2023).
13. URRUTIA, D.: India's Anti-Satellite Missile Test Is a Big Deal. Here's Why. SPACE, 10. august 2022. Online: <https://www.space.com/india-anti-satellite-test-significance.html> (cit. 1.11.2023).
14. VIJAY, I.: How Do You Clean Up 170 Million Pieces Of Space Junk?. Federation of American Scientists. 24. máj 2023. Online: <https://fas.org/publication/how-do-you-clean-up-170-million-pieces-of-space-junk/> (cit. 1.11.2023).
15. WALL, M.: Kessler Syndrome and the space debris problem. SPACE, 14. júl 2022. Online: <https://www.space.com/kessler-syndrome-space-debris> (cit. 1.11.2023).
16. Zmluva o nešírení jadrových zbraní
17. Zmluva o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, v kozmickom priestore a pod vodou
18. Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies

Aktuálne výzvy ochrany životného prostredia Antarktídy

Viktória Píšíová

Úvod

V súčasnej dobe sa téma a oblasť životného prostredia čoraz častejšie dostávajú do povedomia ľudí. Ochrana životného prostredia je dôležitá pre udržanie ekologickej rovnováhy a zachovanie biodiverzity na každom kontinente a oceáne našej planéty. V súvislosti s ochranou životného prostredia je potrebné sa zamerať aj na aktuálne výzvy ochrany životného prostredia posledného objaveného kontinentu - Antarktídy. Príspevok sa zameriava a poukazuje na aktuálne výzvy, najmä v oblasti turizmu, ľudskej prítomnosti na tomto kontinente, ale aj v oblasti živočíšstva z pohľadu medzinárodného práva.

1. Antarktída

Antarktída je kontinent na južnej pologuli Zeme a je obklopený Južným oceánom. Antarktída bola objavená ako posledný kontinent na konci 18. storočia. Jedná sa o oblasť bohatú na nerastné suroviny. Po objavení nového a posledného kontinentu, si štáty vznášali územné nároky na toto územie. Boli to nasledovné štáty: Veľká Británia, Austrália, Nový Zéland, Francúzsko a Nórsko. V rokoch 1939 a 1940 si robili územné nároky aj geograficky najbližšie krajiny, a to Čile a Argentína.¹

Spojené štáty americké požadovali internacionalizáciu právneho režimu Antarktídy a v roku 1959 bol vytvorený medzinárodnoprávny režim pre Antarktídu. Základom tohto režimu je Washingtonská zmluva o Antarktíde.² Zmluva sa vzťahuje na pevninu kontinentu, ale aj na celý priestor ležiaci na juh od 60. rovnobežky južnej zemepisnej šírky, teda vrátane plávajúcich lodovcov.

1.1 Dokumenty vytvárajúce medzinárodnoprávny režim Antarktídy

Zmluva o Antarktíde, podpísaná vo Washingtone 1. decembra 1959, nadobudla platnosť 23. júna 1961. Primárnym zameraním Zmluvy nie je ochrana životného prostredia, avšak niektoré jej ustanovenia chránia životné prostredie Antarktídy (o zákaze jadrových výbuchov a zneškodňovania rádioaktívneho odpadu, o podpore vedeckého výskumu, a pod.).³ Zmluva je jedným z prvých medzinárodných multilaterálnych

¹ ARPI, B., MCGEE, J., JACKSON, A., HODGSON-JOHNSTON, I.: Argentine and Australian Titles to Territory in Antarctica, 2022, s. 2, Online: https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0003/4605654/Arpi-et-al-unpaginated.pdf (cit. 1.11.2023).

² Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 76/1962 o Zmluve o Antarktíde

³ ŠIRICOVÁ, L. (ed.): Medzinárodné právo životného prostredia: Zborník príspevkov zo študentského sympózia. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN 978-80-7097-886-3, s. 3-4.

(mnohostranných) dohovorov, ktoré riešia problémy ohľadom životného prostredia z regionálneho hľadiska a zároveň je to dohovor, ktorý sa ako prvý vzťahoval na celý kontinent. Zmluvu tvorí preambula a 14 článkov. Zmluvné štáty, v preambule Zmluvy, vyjadrili, že uznávajú podstatný prínos k vedeckému poznaniu na základe medzinárodnej spolupráce vo vedeckom výskume. Je to dôležité z hľadiska zabezpečenia mierového charakteru výskumu a vedeckých aktivít, taktiež toto vyjadrenie štátov značí spoluprácu medzi rôznymi štátmi pri „preskúmaní“ tohto jedinečného prostredia.

Ďalším významným dokumentom, ktorý vytvára medzinárodnoprávny režim tohto kontinentu je Dohovor o zachovaní antarktických tuleňov, ktorý bol prijatý v roku 1972. Zmluvné strany Dohovoru uznávajú, že zásoby antarktických tuleňov sú dôležitým živým zdrojom v morskom prostredí. Cieľom takejto medzinárodnej dohody je účinne chrániť tieto „živé zdroje“.⁴

Ďalším významným dohovorom je Dohovor o zachovaní antarktických morských živých zdrojov bol prijatý v roku 1980.⁵ Bolo žiaduce vytvoriť vhodný mechanizmus na ochranu, podporu, koordináciu opatrení a vedeckých štúdií potrebných na zabezpečenie zachovania antarktických morských živých organizmov. Cieľom dohovoru je zachovať morský život. To nevyklučuje zber živých zdrojov, pokiaľ sa takýto zber vykonáva racionálnym spôsobom.⁶

Prijatie Protokolu o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde (Environmentálneho protokolu) malo veľký význam, najmä v oblasti týkajúcej sa ochrany prostredia pred aktivitami súvisiacimi s ťažbou nerastných surovín. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde bol podpísaný 4. októbra 1991 v Madride. Označuje Antarktídu za „prírodnú rezerváciu venovanú mieru a vede“.⁷ Významný je aj čl. 7, ktorý zakazuje všetky ťažobné činnosti súvisiace s antarktickými nerastnými zdrojmi s výnimkou vedeckého výskumu.⁸ Protokol stanovuje rámec pre komplexnú ochranu antarktického životného prostredia – zabezpečuje, aby všetky činnosti v Antarktíde boli vopred naplánované a vykonávané s cieľom obmedziť ich vplyv na životné prostredie.⁹

1.2 Významné medzinárodné orgány

V rámci tohto medzinárodnoprávneho režimu boli vytvorené viaceré orgány. Jedným z najvýznamnejších je Poradné zhromaždenie k Zmluve o Antarktíde (ďalej len

⁴ Convention for the Conservation of Antarctic Seals, 01.06.1972, Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201080/volume-1080-I-16529-English.pdf> (cit.1.11.2023).

⁵ Convention on the conservation of Antarctic marine living resources, 20.05.1980, Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201329/volume-1329-I-22301-English.pdf> (cit.1.11.2023).

⁶ Dohovor o zachovaní antarktických morských živých zdrojov, čl. 2

⁷ Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde, čl. 2

⁸ Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde, čl.7

⁹ British Antarctic Survey: Environmental protocol, Online:

<https://www.bas.ac.uk/about/antarctica/the-antarctic-treaty/environmental-protocol/> (cit.1.11.2023).

„zhromaždenie“), ktoré zasadá raz ročne. Zhromaždenie má právo rokovať o akýkoľvek otázkach týkajúcich sa Antarktídy. Orgán, ktorý prednáša svoje odporúčania v oblasti životného prostredia Poradnému zhromaždeniu, je Výbor pre ochranu životného prostredia (ďalej len „Výbor“). V roku 2001 bol zhromaždením zriadený pomocný orgán-Sekretariát Zmluvy o Antarktíde, konkrétne Rozhodnutím č.1.¹⁰ Jeho úlohou je zhromažďovať informácie pre zhromaždenie a Výbor ako aj príprava podkladov na rokovania týchto dvoch spomenutých orgánov. Stretnutia zhromaždenia sa konajú každý rok, kde hosťujúcou krajinou je vždy jeden zo zmluvných štátov.

Od 28. mája do 8. júna 2023 bolo Fínsko hosťujúcou krajinou stretnutia Poradného zhromaždenia a taktiež aj Výboru pre ochranu životného prostredia. Stretnutia, ktoré zorganizovalo ministerstvo zahraničných vecí Fínska, sa konali v Helsinkách. Stretnutia sa zúčastnilo 56 štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy o Antarktíde, ako aj pozorovatelia a experti.¹¹ Strany vyjadrili obavy z rýchlo rastúceho cestovného ruchu na Antarktíde. Následne sa zhromaždenie dohodlo na zorganizovaní diskusií o vývoji cestovného ruchu prostredníctvom osobitnej pracovnej skupiny zhromaždenia. Avšak skupina bude mať svoje prvé zasadnutie na najbližšom stretnutí zhromaždenia až v roku 2024.¹²

Výbor vyjadril veľké znepokojenie nad tým, že výskyt ohniska vtáčej chrípky (avian flu) na Antarktíde je pravdepodobný a v budúcnosti môže predstavovať hrozbu pre voľne žijúcu zver. Výbor preto informoval zhromaždenie, že je potrebné vyzvať zmluvné strany a ostatné zainteresované strany k vypracovaniu a zavedeniu postupov a prostriedkov dohľadu nad potencionálnymi ohniskami šírenia chrípky.¹³

Na záver diskusií, týkajúcich sa zmeny klímy, prijali zúčastnené strany Helsinskú deklaráciu o zmene klímy na Antarktíde, v ktorej poukázali na globálne dôsledky zmeny klímy a potrebu naliehavých opatrení na ochranu Antarktídy.¹⁴

2. Výzvy pre Antarktídu a Antarktický zmluvný systém

Zmluva o Antarktíde stanovila vo svojom článku 1 stanovuje, že táto oblasť bude venovaná mierovým účelom a nestane sa priestorom pre riešenie medzinárodných

¹⁰ Decision 1 (2001) - ATCM XXIV, Online: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Measure?lang=e&id=278> (cit.1.11.2023).

¹¹ Secretariat of the Antarctic Treaty: Forty-fifth Antarctic Treaty Consultative Meeting - Twenty-fifth Meeting of the Committee for Environmental Protection 29 May 2023-8 June 2023, Online: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/95#> (cit.1.11.2023).

¹² Final Report of the Forty-fifth Antarctic Treaty Consultative Meeting 2023, bod 392, Online: https://documents.ats.aq/ATCM45/fr/ATCM45_fr011_e.pdf (cit.1.11.2023).

¹³ Final Report of the Forty-fifth Antarctic Treaty Consultative Meeting 2023, bod 96, Online: https://documents.ats.aq/ATCM45/fr/ATCM45_fr011_e.pdf (cit.1.11.2023).

¹⁴ Helsinská deklarácia o zmene klímy na Antarktíde (ang. Helsinki Declaration on Climate Change and the Antarctic), 09.06.2023, Online: https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/helsinki-declaration-on-climate-change-and-the-antarctic (cit.1.11.2023).

sporov.¹⁵ V súčasnosti však Antarktída čelí mnohým výzvam, ktoré ohrozujú jej životné prostredie a je potrebné aj z pohľadu medzinárodného práva zaoberať sa týmito výzvami a konať tak, aby sa znížili riziká ohrozovania prostredia, fauny a flóry tohto kontinentu.

2.1 Zvýšená ľudská činnosť

S rastúcim technickým pokrokom narastá aj ľudská činnosť na Antarktíde. Miesta, ktoré boli v minulosti nedosiahnuteľné a neobývané, sa v súčasnej dobe stávajú miestami zhromažďovania veľkého počtu ľudí. Ďalšou aktivitou, ktorá má potenciál stať sa veľmi dôležitou v oblasti Antarktídy, je takzvaný biologický prieskum. Skrátene sa nazýva aj bioprospekcia. Bioprospekcia systematické a organizované vyhľadávanie užitočných biozdrojov vrátane rastlín, mikroorganizmov, zvierat a pod., ktoré možno ďalej rozvíjať pre komercializáciu a celkový prospech spoločnosti, najmä v oblasti liečiv.¹⁶

Antarktída je domovom rôznych extrémofilov kvôli extrémnym podmienkam a nízkym teplotám, ktoré sú pre kontinent charakteristické. Niektoré poznatky získané štúdiom týchto extrémofilov možno využiť na komerčné účely. Prirodzená nemrznúca zmes, ktorá sa nachádza v niektorých baktériách na Antarktíde, našla niekoľko aplikácií, akými sú lepšia konzervácia určitých druhov potravín alebo dokonca ľudských orgánov. V dôsledku toho rôzne spoločnosti vyjadrili svoj záujem o komercializáciu niektorých poznatkov získaných z antarktického výskumu. Čo má za následok vyššiu mieru zásahov na životné prostredie, ktoré bude potrebné regulovať.¹⁷

Vzhľadom na to, že záujem o antarktické organizmy sa v budúcnosti bude zvyšovať, je dôležité, aby sa strany Zmluvy pokúsili dohodnúť na spôsoboch, akými bude bioprospekcia regulovaná v rámci Antarktického zmluvného systému. Touto problematikou sa zaoberalo aj Poradné zhromaždenie Zmluvy o Antarktíde. Zhromaždenie bralo na zreteľ to, že definícia a vymedzenie bioprospekcie na Antarktíde je kľúčovým opatrením, ktoré si vyžaduje pozornosť zo strany zmluvných strán, aby bolo možné primerane definovať, ktoré ustanovenia sú uplatniteľné na Antarktíde. Poradné zhromaždenie Zmluvy o Antarktíde prijalo konsenzus jedine v otázke angažovanosti Sekretariátu Zmluvy o Antarktíde v tejto problematike. Zhodlo sa konkrétne na tom, že Sekretariát Zmluvy je jediným vhodným nástrojom na reguláciu biovyhľadávania a bioprospekcie v budúcnosti.¹⁸

Cieľom Protokolu o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde je chrániť antarktické prostredie a pridružené ekosystémy. Protokol ustanovuje zásady týkajúce sa

¹⁵ Zmluva o Antarktíde, čl.1

¹⁶ OYEMITAN, I.A.: African Medicinal Spices of Genus Piper. ScienceDirect, 2017, kap.27, Online: <https://www.sciencedirect.com/book/9780128092866/medicinal-spices-and-vegetables-from-africa> (cit.1.11.2023).

¹⁷ CUNNINGHAM-HALES, P.:Why is the regulation of bioprospecting in Antarctica lacking and what could the future hold?, 2017. s.15, Online: <https://ir.canterbury.ac.nz/server/api/core/bitstreams/345621c1-ec8d-4f5c-a0fa-e1970cf763ba/content> (cit.1.11.2023).

¹⁸ Ibid.

obmedzenia nepriaznivých vplyvov na životné prostredie (článok 3), zásady vzájomnej spolupráce zmluvných strán (článok 12), zásady vzájomného zdieľania informácií (článok 6) a najmä zásady týkajúce sa hodnotenia aktivít vedecko-výskumných programov a ich dopadov (článok 3). V dôsledku týchto zásad sú bioprospekčné činnosti podrobené posúdeniu akýchkoľvek potenciálnych vplyvov, ktoré môžu mať negatívny dopad na životné prostredie Antarktídy. Posúdenie vplyvu na životné prostredie má okrem iného preskúmať, či by zber materiálu na bioprospekciu negatívne ovplyvnil konkrétne druhy alebo biotopy.¹⁹

2.2 Turizmus

V sezóne 2022-2023 navštívilo Antarktídu viac ako 104 000 turistov. Tieto čísla predstavujú nárast o viac ako 40 percent v porovnaní s predpandemickou sezónou v rokoch 2019 a 2020.²⁰ Strany Zmluvy o Antarktíde viedli na Poradnom zhromaždení Zmluvy o Antarktíde rôzne diskusie k tejto situácii. Avšak závery týchto diskusií a rokovaní neboli veľmi jednotné. Poradné zhromaždenie Zmluvy o Antarktíde už medzi rokmi 2004 a 2008 neprijalo konsenzus o konkrétnych návrhoch na zákaz trvalých zariadení cestovného ruchu, ako sú hotely. V roku 2009 sa nepodarilo dosiahnuť konsenzus v otázke návrhu antarktického cestovného ruchu.²¹ Návrh antarktického cestovného ruchu bol predložený Spojeným kráľovstvom na stretnutí zhromaždenia v roku 2009. Jedným z jeho princípov bolo realizovať všetky aktivity v oblasti cestovného ruchu v súlade so Zmluvou o Antarktíde a Protokolom o ochrane životného prostredia.²² V roku 2016 niektoré strany navrhli možnosť prijatia kvótov alebo nejakej inej formy systému na reguláciu a obmedzenie počtu turistov, iné však usúdili, že to nie je potrebné.²³ V otázkach s rastúcim cestovným ruchom nebolo možné dosiahnuť primeraný konsenzus a jednotnú dohodu. Nejednotnosť názorov v týchto sporových záležitostiach značne ohrozuje aj životné prostredie kontinentu. V roku 2019 bol však počas stretnutia Poradného zhromaždenia vypracovaný Manuál nariadení a smerníc relevantných pre cestovný ruch a mimovládne aktivity v oblasti Zmluvy o Antarktíde. Cieľom manuálu je zlepšenie vedomostí o ustanoveniach Zmluvy o Antarktíde a Protokolu o ochrane

¹⁹ LOHAN, D., JOHNSTON, S.: INU-IAS REPORT Bioprospecting in Antarctica, Tokio:United Nations University Institute of Advanced Studies. Online: https://collections.unu.edu/eserv/UNU:3100/antarctic_bioprospecting_3.pdf (cit.1.11.2023).

²⁰ BASTMEIJER, K., SHIBATA, A., STEINHAGE, I., FERRADA, L.V., BLOOM, E.T., Regulating Antarctic Tourism: The Challenge of Consensus-Based Decision-Making. Cambridge University Press, 2023, s.653. Online: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/0C15F58F0EDA9100BB240DE9E3C3E56C/S0002930023000349a.pdf/regulating-antarctic-tourism-the-challenge-of-consensus-based-decision-making.pdf> (cit.1.11.2023).

²¹ Ibid. s. 657

²² Strategic Vision of Antarctic Tourism for the Next Decade, 2009, s.5. Online: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiX3-LWv7yCAxVHhv0HHdgbANMQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fdocuments.ats.aq%2FATCM32%2Fwp%2FAtcm32_wp010_e.doc&usg=AOvVaw2sP1Trl-HovGPz4ooFcgzF&opi=89978449 (cit.1.11.2023).

²³ Ibid. s. 666

životného prostredia k Zmluve o Antarktíde uplatniteľných na cestovný ruch a mimovládne činnosti na Antarktíde.²⁴

2.3 Tučniaky okaté

Niektoré z najznámejších zvierat planéty žijú na tomto kontinente, na ktorý taktiež vplýva klimatická kríza. Prežiť a prispôbiť sa v tomto rýchlo sa meniacemu prostredíu je pre živočíchy náročné a skutočnou výzvou aj pre rôzne organizácie.

V prípade tučniakov okatých (nazývaný aj „Adelie“) je pre nich najväčšou hrozbou topenie ľadovcov, ktoré má za následok stratu ich hlavného zdroja potravy - antarktického krilu. Druh živočícha akým je antarktický kril potrebuje morský ľad na to, aby sa mohol rozmnožovať a kŕmiť. Kril je dôležitý aj pre iné druhy živočíchov a všeobecne aj pre celý antarktický ekosystém. Bez krilu by bol celý antarktický ekosystém, ako ho poznáme, veľmi odlišný.²⁵ Svetový fond na ochranu prírody (World Wide Fund for Nature) a jeho podporovatelia sa zameriavajú na ochranu kľúčových „miest kŕmenia“ v Južnom oceáne a voľne žijúcich živočíchov, ktoré na nich závisia. To znamená, že skúmajú miesta, kde je vysoký výskyt živočíchov dôležitý pre ekosystém. Sú vedené rôzne štúdiá na tieto témy. Fond používa výsledky vedených štúdií na identifikáciu miest, ktoré si vyžadujú zvýšenú ochranu. Práve činnosť Svetového fondu na ochranu prírody napomáha k lepšiemu prehľadu takýchto miest, a teda je jedným z prostriedkov ochrany životného prostredia.

Absenciu akejkoľvek právne záväznej alebo nezáväznej právnej úpravy, v otázke živočíšstva, pokladám za budúcu a možnú výzvu pre Antarktický zmluvný systém, nakoľko je to problematika aktuálna a doposiaľ právne neupravená.

Záver

Príspevok poukazuje na aktuálne výzvy ochrany životného prostredia Antarktídy. Prvá súčasná výzva, ktorou som sa vo svojej práci zaoberala, sa týkala oblasti biologického výskumu, konkrétne bioprospekcie. V otázke bioprospekcie a jej regulácie vytýčilo Poradné zhromaždenie dôležitú úlohu pre Sekretariát, ako pre jediný vhodný nástroj regulácie tejto problematiky. Zisťovaním som dospela k informácii, že takéto bioprospekčné činnosti sú podrobené posúdeniu akýchkoľvek negatívnych vplyvov na základe zásad vyplývajúcich z Protokolu o ochrane životného prostredia.

V oblasti turizmu a narastajúceho počtu turistov, ako ďalšej výzvy, som poukázala na problém dosiahnutia konsenzu v tejto otázke, ktorý je stále aktuálny. Poradné zhromaždenie, aj napriek snahám z minulosti, nevyriešilo túto problematiku.

²⁴ Manual of Regulations and Guidelines Relevant to Tourism and Non- Governmental Activities in the Antarctic Treaty Area, 2019, s.2, Online: https://documents.ats.aq/atcm44/ww/atcm44_ww018_e.pdf (cit.1.11.2023).

²⁵ Svetový fond na ochranu prírody: On the Front Line of Climate Change, Online: <https://www.wwf.org.uk/success-stories/protecting-vital-wildlife-habitats-antarctic> (cit.1.11.2023).

Posledná výzva, ktorej som sa v príspevku venovala, sa týkala živočíšstva, konkrétne úbytku počtu antarktického krilu. Na základe zistených informácií som dospela k tomu, že dôsledkom topenia ľadovcom a následného úbytku krilu, je ohrozený aj druh tučniaka okatého. Na čo bolo potrebné poukázať, pri tejto problematike, bola absencia akejkoľvek právnej úpravy.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

1. ARPI, B., MCGEE, J., JACKSON, A., HODGSON-JOHNSTON, I.: Argentine and Australian Titles to Territory in Antarctica, Online: https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0003/4605654/Arpi-et-al-unpaginated.pdf (cit.1.11.2023).
2. BASTMEIJER, K., SHIBATA, A., STEINHAGE, I., FERRADA, L.V., BLOOM, E.T.,: Regulating Antarctic Tourism: The Challenge of Consensus-Based Decision-Making. Cambridge University Press, 23.06.2023, Online: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/0C15F58F0EDA9100BB240DE9E3C3E56C/S0002930023000349a.pdf/regulating-antarctic-tourism-the-challenge-of-consensus-based-decision-making.pdf> (cit.1.11.2023).
3. British Antarctic Survey: Environmental protocol, Online: <https://www.bas.ac.uk/about/antarctica/the-antarctic-treaty/environmental-protocol/> (cit. 1.11.2023).
4. CUNNINGHAM-HALES, P.: Why is the regulation of bioprospecting in Antarctica lacking and what could the future hold?, 2017, Online: <https://ir.canterbury.ac.nz/server/api/core/bitstreams/345621c1-ec8d-4f5c-a0fa-e1970cf763ba/content> (cit. 1.11.2023).
5. Convention for the Conservation of Antarctic Seals, 01.06.1972, Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201080/volume-1080-I-16529-English.pdf> (cit. 1.11.2023).
6. Convention on the conservation of Antarctic marine living resources, 20.05.1980, Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201329/volume-1329-I-22301-English.pdf> (cit. 1.11.2023)
7. Decision 1 (2001) - ATCM XXIV, Online: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Measure?lang=e&id=278> (cit. 1.11.2023).
8. Final Report of the Forty-fifth Antarctic Treaty Consultative Meeting 2023, Online: https://documents.ats.aq/ATCM45/fr/ATCM45_fr011_e.pdf (cit. 1.11.2023).
9. Helsinská deklarácia o zmene klímy na Antarktíde (ang. Helsinki Declaration on Climate Change and the Antarctic), 09.06.2023, Online: https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/helsinki-declaration-on-climate-change-and-the-antarctic (cit. 1.11.2023).
10. LOHAN, D., JOHNSTON, S.: INU-IAS REPORT Bioprospecting in Antarctica, Tokio: United Nations University Institute of Advanced Studies, Online:

- https://collections.unu.edu/eserv/UNU:3100/antarctic_bioprospecting_3.pdf (cit. 1.11.2023).
11. Manual of Regulations and Guidelines Relevant to Tourism and Non- Governmental Activities in the Antarctic Treaty Area, 2019, Online: https://documents.ats.aq/atcm44/ww/atcm44_ww018_e.pdf (cit. 1.11.2023).
 12. OYEMITAN, I.A.: African Medicinal Spices of Genus Piper. ScienceDirect, Online: <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/bioprospecting> (cit. 1.11.2023).
 13. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde, 4.10.1991, Online: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_4_AT_Protocol_on_EP_e.pdf (cit. 1.11.2023).
 14. Secretariat of the Antarctic Treaty: Forty-fifth Antarctic Treaty Consultative Meeting - Twenty-fifth Meeting of the Committee for Environmental Protection 29 May 2023- 8 June 2023, Online: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/95#> (cit. 1.11.2023).
 15. Strategic Vision of Antarctic Tourism for the Next Decade, 2009, Online: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiX3LWv7yCAxVHhv0HHdgbANMQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fdocuments.ats.aq%2FATCM32%2Fwp%2FAtcm32_wp010_e.doc&usg=AOvVaw2sP1Trl-HovGPz4ooFcgzF&opi=89978449 (cit. 1.11.2023).
 16. Svetový fond na ochranu prírody: On the Front Line of Climate Change. Online: <https://www.wwf.org.uk/success-stories/protecting-vital-wildlife-habitats-antarctic> (cit. 1.11.2023).
 17. ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.): Medzinárodné právo životného prostredia: Zborník príspevkov zo študentského sympózia. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN: 978-80-7097-886-3, s 3-4.
 18. VANSTAPPEN, N.: Challenges for the Antarctic Treaty System. Wereldbeeld, 19.10.2023, Online: <http://www.vvn.be/wereldbeeld/challenges-antarctic-treaty-system/> (cit. 1.11. 2023).
 19. Zmluva o Antarktíde, 01.12.1959, Online: https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_2_AT_Antarctic_Treaty_e.pdf (cit. 1.11.2023).

Environmentálny rozmer medzinárodného morského práva

Bc. Peter Kuko

Úvod

Svetový oceán je miesto rozmanitej biologickej diverzity, ktorý ponúka množstvo neprebádaných území a organizmov. V kontexte uplynulého storočia najmä posledných 50 rokov, je znečisťovanie oceánov, morí, riek a iných vodných plôch exponenciálne väčšie každým rokom. Existujú rôzne názory na ochranu morského životného prostredia, ochranu fytoplanktónu a morských rias, ktoré produkujú temer polovicu kyslíka v rámci celosvetového meradla, ale aj ochranu samotnej vody, pre jej špecifické chemicko-fyzikálne vlastnosti potrebné pre kolobeh uhlíka.¹

Environmentálne medzinárodné právo je relatívne moderné právne odvetvie vyvíjajúce sa rapídny tempom. Dôvodom je potreba kreovať a zabezpečiť hmotnoprávny ako aj procesnoprávny rozmer ochrany životného prostredia. Ide o samostatné odvetvie medzinárodného práva verejného ktoré sa už aj na vnútroštátnych úrovniach vníma ako priorita spojená s prijímaním legislatívy vo veciach ochrany všetkých aspektov životného prostredia jednak organických ale aj anorganických. Jeho presah do medzinárodného morského práva možno vnímať najmä od roku 1982 kedy došlo k prijatiu komplexného Dohovoru OSN o morskom práve na Jamajke.

Ustanovenia Jamajského dohovoru upravujú relatívne do veľkej miery problematiku ochrany morského životného prostredia ako aj mechanizmy riešenia už existujúcich alebo potencionálnych sporov, ktoré môžu vznikáť medzi zmluvnými stranami.

Vnímajúc rozhodnutia Medzinárodného tribunálu pre morské právo je zrejmé, že jeho jurisdikcia je fakultatívna a to najmä za predpokladu, že existujú iné- regionálne dohovory alebo bilaterálne zmluvy medzi štátmi a to aj vtedy ak regionálne dohovory nezakladajú právomoc medzinárodným orgánom. Opakom sú články 281 a 282 Dohovoru OSN o morskom práve, v zmysle ktorých je nepochybne a nespochybniteľne možné predložiť spornú vec pred medzinárodný arbitrážny tribunál.

V predkladanom príspevku má autor snahu objasniť historický vývoj a aktuálny stav medzinárodného morského práva v interakcii s medzinárodným právom životného prostredia a jeho vnímanie v kontexte vnútroštátnej právnej úpravy iných štátov.

Okrem teoretického uchopenia prezentovanej problematiky autor poukazuje na rozhodovacu činnosť medzinárodného arbitrážneho tribunálu najmä v súvislosti s problematikou určovania právomoci pri dočasných opatreniach a právomoci na rozhodnutie o merite veci. Okrem medzinárodných inštitúcií, uvádzame aj rozhodnutie Najvyššieho súdu Nového Zélandu vo veci hlboko morskej ťažby vo výlučnej ekonomickej

¹ JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 215 s., ISBN 978-80-7502-450-3.

zóny Nového Zélandu, v ktorom Najvyšší súd aplikoval dohovory tak o morskom práve ako aj práve životného prostredia spoločne s vnútroštátnou právnou pravou.

1. Interakcia medzinárodného morského práva a medzinárodného práva životného prostredia

Medzinárodné morské právo, ako aj medzinárodné environmentálne právo sú samostatné právne odvetvia medzinárodného práva verejného. Ich historický vývoj je však relatívne prepojený už od obdobia po prvej svetovej vojne. Možno konštatovať, že relevantný význam interakcie medzinárodného morského práva nadobudlo a medzinárodné právo životného prostredia je možné až po II. svetovej vojne, kedy došlo k prijatiu prvých významných dokumentov medzinárodného charakteru o ktorých relevancii už do veľkej miery nemôže byť pochýb.

Jeden z prvých významných prienikov obidvoch odvetví medzinárodného práva je možné vnímať od roku 1958. Na pôde I. Konferencie OSN o morskom práve zvolanej do Ženevy boli prijaté 4 dohovory. Išlo o Dohovor o územných vodách a osobitnej zóne², Dohovor o šírom mori³, Dohovor o pevninskej plytčine⁴ a Dohovor o rybolove a ochrane biologického bohatstva mora. Najmä posledný spomenutý mal veľký význam aj pre medzinárodné právo životného prostredia, je smutné, že ako jediný z uvedených dohovorov nebol podpísaný zástupcami Slovenskej (vtedajšej ČSSR) republiky. Uvedeným nespochybňujeme význam dohovorov predchádzajúcich rok 1958, ako je napríklad Dohovor týkajúci sa ochrany veľrýb z roku 1946, iba je nutné konštatovať, že pre svetové spoločenstvo nemali z najrôznejších dôvodov, takú významnú výpovednú hodnotu, ako dohovory prijaté po roku 1958.

Ako uvádza prof. Jankuv "tradičné obdobie" medzinárodného práva životného prostredia je „charakteristické vznikom menšieho počtu medzinárodných zmlúv obyčajových i nezáväzných pravidiel a judikátov medzinárodných arbitrážnych orgánov v oblasti ochrany životného prostredia.“⁵ Citované potvrdzuje aj predošlý odsek, z ktorého je zrejmé, že v rovnakom období formovania tak medzinárodného práva životného prostredia ako aj medzinárodného morského práva nebola veľká snaha o ich interakciu.

Nasledujúce obdobia možno pre potreby predkladaného príspevku analyzovať spoločne, nakoľko samotné svetové spoločenstvo vnímalo od roku 1972 ochranu morského životného prostredia ako jednu zo zložiek medzinárodného environmentálneho práva a to najmä v súvislosti s ochranou organických zložiek svetového oceánu. Ochrana anorganických zložiek, v sedemdesiatych rokoch ešte nebola

² Vyhláška 101/1965 Zb. ministra zahraničných vecí z 31. júla 1965 o Dohovore o územných vodách a osobitnom pásme.

³ Vyhláška č. 92/1964 Zb. ministra zahraničných vecí zo 6. mája 1964 o Dohovore o šírom mori.

⁴ Vyhláška č. 144/1964 Zb. Ministra zahraničných vecí z 27. júna 1964 o Dohovore o pevninskej plytčine.

⁵ JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 13 s., ISBN 978-80-7502-450-3.

tak významná v komparácii s ochranou organickej zložiek. V období od roku 1972 až do 1992 je možné vnímať relatívne veľké množstvo dohovor ktoré upravujú ochranu morského prostredia ako aj životné prostredie mimo mora. Príkladom uvádzame Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy⁶ ktorý reflektoval potrebu ochrany vzdušného obalu Zeme, alebo Bazilejský dohovor o kontrole a pohybe nebezpečných odpadov cez hranice štátov a o ich zneškodňovaní(1989)⁷, ktorý v článku 2 vyčerpávajúco definuje odpady s odkazom na prílohu č. 1 Dohovoru. Najmä s ohľadom na nedávnu minulosť v Slovenskej republike sa ukazuje uvedený Dohovor ako obzvlášť významný.

Pre ochranu morského životného prostredia bolo nepochybne rozhodujúce prijatie Dohovoru OSN o morskom práve (1982) na Jamajke. Dohovor OSN o morskom práve upravuje niektoré morské režimy osobitne oproti Dohovorom prijatým na pôde I. Konferencie OSN o morskom práve. V zmysle dohovoru rozlišujeme režim pobrežného mora, režim pril'ahlej zóny, výlučnú ekonomickú zónu, kontinentálny šelf, režim ššieho mora a režim morského dna.

Režim pobrežného mora je upravený v článkoch 2-32, ktorý je vymedzený ako 12 námorných míľ od hranice najvyššieho odlivu (baseline). Článok 33 upravuje režim priamo nadväzujúci na pobrežné more, t. j. režim pril'ahlej zóny, vymedzený maximálne 24 námornými míľami. Tzn. že ak si prímorský štát upraví režim pobrežného mora v rozsahu 12 námorných míľ, režim pril'ahlej zóny môže byť maximálne ďalších 12 námorných míľ.

Nadväzujúcim je režim výlučnej ekonomickej zóny upravený v čl. 55-75, ktorý už nie je súčasťou územia štátu a jeho výmera činní 200 námorných míľ, v prípade protil'ahlých štátov sa režim spravuje pravidlami upravenými v čl. 74. Pre medzinárodné environmentálne právo je významný kontinentálny šelf upravený v čl. 76 ods. 1 a zahŕňa morské dno a podložie, ktoré leží za hranicami pobrežného mora po celej prirodzenej dĺžke pevninského územia až k vonkajšej hranici kontinentálneho okraja alebo do vzdialenosti 200 námorných míľ od základných línií, od ktorých sa meria šírka pobrežného mora tam, kde vonkajšia hranica kontinentálneho okraja nedosahuje túto vzdialenosť.

Z článku 86 možno výkladom *a contrario* konštatovať, že ššie more sú všetky časti mora, ktoré nie sú zahrnuté do výlučnej ekonomickej zóny, do pobrežného mora alebo vnútorných vôd štátu, ani do vôd súostrovného štátu. Posledným právnym režimom je morský režim dna a podzemia ššieho mora upravený v článkoch 133-191. Dno a podzemie ššieho mora je aj spolu so všetkými anorganickými zdrojmi považovaný za "spoločne dedičstvo celého ľudstva"⁸ a vykonávať ťažobné aktivity možno len na základe súhlasu medzinárodnej organizácie pre morské dno a v prípade potenciálneho dosahu na

⁶ Pozn. Slovenská republika 28. mája 1993 notifikovala depozitárovi sukcesiu do predmetného zmluvného dokumentu s účinnosťou od 1. januára 1993. Online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1994/53/> (cit. 01.11.2023).

⁷ Oznámenie č. 60/1995 Z. z. Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky

⁸ JANKUV, J. et kol. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 81 s., ISBN 978-80-7380-597-5.

životné prostredie výlučne so súhlasom štátu kde nastanú/môžu nastať environmentálne škody resp. iné nežiadúce následky.

Orgánom ktorý by mal dohliadať okrem iného aj nad environmentálnymi presahmi do medzinárodného morského práva je Medzinárodná organizácia pre morské dno (International Seabed Authority) ktorá je pridružená k OSN. Ide o medzinárodný orgán oprávnený rozhodovať o širokom diapazóne záležitostí spojených s morským dnom ako napríklad výskum morského dna alebo udeľovanie oprávnení ťažby na morskom dne. Ide o najkontroverznejšie oprávnenie priznané Organizácii pre morské dno, tak ako uvádzajú mnohé periodiká odvolávajúce sa na popredných svetových morských geológov.⁹ Nemenej významným je Medzinárodný tribunál pre morské právo, ktorý bol zriadený Dohovorom OSN o morskom práve (1982). Tribunál má v rámci svojej rozhodovacej činnosti nezastupiteľnú úlohu, ktorú sa pokúsime demonštrovať na rozhodnutí vo veci Tuniak austrálsky (lit. Južný tuniak obyčajný).¹⁰

2. Súčasná podoba medzinárodnoprávnej ochrany morského životného prostredia

Nadväzujúc na vyššie uvedené fakty, je zrejmé že medzinárodnoprávna úprava je relatívne dostatočne komplexná aj napriek relatívne krátkemu vývoju medzinárodného environmentálneho práva. Na vzdory uvedenému existuje priepastný rozdiel medzi *de lege lata* a *de lege ferenda*, čo zakladá priestor pre tak povediac zbytočné nezrovnalosti a odporuje princípu právnej istoty v medzinárodnom práve verejnom i jeho odvetviach t.j. medzinárodnému morskému právu a medzinárodnému právu životného prostredia.

Interakciou medzinárodného práva životného prostredia do medzinárodného morského práva vznikli osobitné ale aj prirodzene prepojené skupiny resp. oblasti klasifikované na základe zmluvných úprav. Prvou skupinou je ochrana a regulácia znečisťovania morí a druhou nemenej významnou je zmluvná úprava morských zdrojov a nakladania s nimi obohatená aj o rozhodnutia z praxe.¹¹

Aj napriek bohatej relevantnej úprave je najdôležitejšou medzinárodnou zmluvou Dohovor OSN o morskom práve. V nasledujúcej časti sa budeme venovať analyzovaniu predmetného dohovoru, konk. jeho článkom dotýkajúcim sa úpravy ochrany živých morských zdrojov (čl. 61 ods. 3), úprave znečisťovania morí (čl. 194 ods. 3 písm. b)

⁹ Bližšie pozri: WOODY, T. and HALPER, E.: A gold rush in the deep sea raises questions about the authority charged with protecting it, Los Angeles Times, 19. Apríl 2022. Online: <https://www.latimes.com/politics/story/2022-04-19/gold-rush-in-the-deep-sea-raises-questions-about-international-seabed-authority> (cit. 1.11.2023).

¹⁰ Medzinárodný tribunál pre morské právo, rozhodoval množstvo exponovaných prípadov, uvedené rozhodnutie je vzhľadom na jeho procesné pravidlá konania špecifické.

¹¹ JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 217 s., ISBN 978-80-7502-450-3.

a v neposlednom rade aj o ochrane morského prostredia pri ťažbe (čl. 193) či zásadám výskumu morského životného prostredia (čl. 240).

Podľa prof. Jankuva vnímame 3 oblasti úpravy ochrany živých morských zdrojov. „*Ide o medzinárodnoprávnu úpravu ochrany rybích populácií jednotlivých morských oblastí a medzinárodnoprávnu úpravu ochrany vybraných morských ekosystémov, ktorá zahŕňa ochranu, stanovišť živočíchov a rastlín, ako aj ochranu niektorých druhov živočíchov.*“¹² Článok 61 Jamajského dohovoru upravuje lov rýb vo výlučnej ekonomickej zóne a stanovenie limitov na lov rýb, ako aj kontrolu množstva vylovenej rybej populácie. Články 116-119 upravujú rovnaké otázky na širom mori.

Osobitne sa Dohovor venuje ochrane morských cicavcov. Jedným z najvýznamnejších druhov morských cicavcov sú veľrybotvarné cicavce, ktorých ochrana bola spojená s rozmachom lovu veľrýb. Historicky možno spomenúť tri významné dohovory, *Dohovor o regulácii lovu veľrýb*, *Medzinárodnú dohodu o regulácii lovu veľrýb* a *Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb*. Posledný uvedený dokument možno vnímať ako významný míľnik ochrany rybích zdrojov, najmä v kontexte následnej aktivity medzinárodne významných oblastí kde sa kytovce vyskytujú. Príkladmo možno uviesť Bonnský dohovor a naň nadväzujúce dohovory o ochrane kytovcov (medzi ktoré patria aj veľryby) v regiónoch akými sú Čierne more, Atlantická oblasť, Stredozemné more etc. V zmysle článku VIII ods. 1 Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb¹³ štáty môžu udeliť práva na odchyt, súkromným osobám na vedecký výskum. Ide o neštandardné oprávnenie, ktoré môže viesť ku ťažšie regulovanému spôsobu ochrany morských biologických zdrojov. Tak ako je všeobecne známe, Japonsko uvedené právo využilo, čo viedlo v roku 2010 k žalobe zo strany Austrálie. Význam rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora je pre medzinárodné morské právo markantný, ale jeho obsah presahuje problematiku predkladaného príspevku.

Nemenej významnou oblasťou je ochrana vybraných morských ekosystémov. Najvýznamnejší dokument upravujúci uvedenú oblasť je *Dohovor o biologickej diverzite* (1992)¹⁴. „*Pojem **biologická diverzita** zahŕňa rôznorodosť živých foriem na všetkých úrovniach od genetickej rozmanitosti v rámci určitého druhu, cez druhovú rozmanitosť všetkých rastlín, živočíchov a mikroorganizmov, po rozmanitosť spoločenstiev organizmov v ekosystémoch.*“¹⁵ Z definície biologickej diverzity v nadväznosti na článok 1, ktorý vymedzuje ciele zmluvných strán je zrejmé, že je potrebné trvalo udržateľne využívať všetky zložky „morskej populácie“. Za významné považujeme ustanovenia článkov 8 a 9 Dohovoru, kvôli ochrane in-situ (ochrana ekosystémov a prirodzených stanovišť, ako aj udržiavanie a obnova životaschopných populácií druhov v ich prírodnom prostredí, v prípade domestikovaných alebo pestovaných druhov v prostredí, kde nadobudli svoje

¹² Ibidem, s. 225.

¹³ FITZMAURICE, M.: International Convention for the Regulation of Whaling, Whashington, 2. December 1946. Online: <https://legal.un.org/avl/ha/icrw/icrw.html> (cit. 1.11.2023).

¹⁴ Secretariat of the Convention on Biological Diversity Montreal: Convention on Biological Diversity (1992). Rio de Janeiro, 5 Jún 1992. Online: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (cit. 1.11.2023).

¹⁵ Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Dohovor o biologickej diverzite.

charakteristické vlastnosti) a ex-situ (ochrana zložiek biologickej diverzity mimo ich prirodzených stanovišť).

Pre úplnosť dodávame aj Dohodu na základe dohovoru OSN o morskom práve o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diverzity oblastí mimo vnútroštátnej jurisdikcie (2023). Uvedený dokument reflektuje závery ktoré boli prezentované ešte v štokholmskej deklarácii. Teória medzinárodného práva sa stotožňuje s tézou, že k dotvoreniu medzinárodného práva životného prostredia ako samostatného odvetvia medzinárodného práva došlo až po záveroch z konferencie v Riu de Janeiru. Jednou z najvýznamnejších zásad medzinárodného práva životného prostredia je zásada trvalo udržateľného rozvoja, ktorú reflektujú deklarácie zo Štokholmu, Ria a rovnako aj Dohoda. Uvedenú zásadu najpresnejšie definuje Dohoda na základe dohovoru OSN o morskom práve o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diverzity oblastí mimo vnútroštátnej jurisdikcie ktorá v čl. 1 ods. 13 zásadu trvalo udržateľné využívania charakterizuje ako využívanie zložiek biologickej diverzity spôsobom a rýchlosťou, ktorá nevedie k dlhodobému poklesu biologickej diverzity, čím sa zabezpečí potenciál uspokojiť potreby súčasných a budúcich generácií.

Okrem úpravy ochrany živých morských zdrojov, Jamajský dohovor obsahuje aj problematiku znečisťovania morí. Znečisťovanie klasifikuje do troch skupín podľa pôvodcu resp. pôvodu znečistenia. Prvou skupinou je vypúšťanie toxických, škodlivých alebo zhubných látok, obzvlášť tých, ktoré pretrvávajú, zo zdrojov umiestnených na súši, z atmosféry alebo cez atmosféru alebo zhadzovanie do mora (čl. 194 ods. 3 písm. a). Druhá skupina je najvýznamnejším pôvodcom znečistenia svetového oceánu ide o činnosť znečisťovania z lodí, hlavne opatrenia pre zabránenie nehôd a pre postup pri stave v núdzi, zabezpečenie bezpečnosti námorných operácií, zabránenie úmyselnému a neúmyselnému vypúšťaniu látok z lodí a regulácia projektov, konštrukcií, stavieb, zariadení, činností a vybavenia lodí posádkou (čl. 194 ods. 3 písm. b). Tretia skupina reflektuje znečisťovania zo zariadení a prístrojov používaných pri prieskume alebo ťažbe prírodných zdrojov z morského dna a jeho podložia, hlavne opatrení pre zabránenie nehôd, pre riešenie mimoriadnych situácií, pre zabezpečenie bezpečnosti práce na mori a reguláciu projektov, konštrukcií, stavieb, zariadení, činností a personálneho vybavenia týchto zariadení a prístrojov (čl. 194 ods. 3 písm. c).

Ešte pred prijatím Dohovoru OSN o morskom práve (1982) bol prijatý Dohovor na ochranu mora pred znečisťovaním ropnými látkami (1954). Vzhľadom na obdobie v ktorom došlo k jeho prijatiu považujeme za úspech samotné prijatie aj keď „*praktický význam tohto dohovoru pre zníženie znečisťovania morí však bol marginálny vzhľadom na skutočnosť, že sa jeho zmluvnou stranou stalo iba štyridsať štátov, pričom iba malý počet z týchto štátov prevádzkoval ropné tankery.*“¹⁶ Z uvedeného je zrejmé, že potreba ochrany mora pred ropnými látkami nebola dostatočná a pravdepodobne preto došlo v roku 1973 k prijatiu Dohovoru o prevencii znečistenia pochádzajúceho z lodí (MARPOL). Tento

¹⁶ JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 221 s., ISBN 978-80-7502-450-3.

dohovor bol výrazne revidovaný v roku 1978 a preto je označovaný ako dohovor MARPOL 1973/1978. Dohovor patrí k významným medzinárodnoprávnym dokumentom v oblasti úmyselného znečisťovania morí z lodí. *Po tom ako sa stal medzinárodnoprávne záväzným, dramaticky pokleslo znečisťovanie mora ropnými látkami.*¹⁷ Zrejme z dôvodu, že dohovor upravuje aj otázku zodpovednosti za škodu spôsobenú znečistením látkami z lodí. Úpravy ochrany mora pred znečistením z lodí dopĺňa relatívne komplexná úprava ochrany mora pred znečistením v dôsledku havárií. Jedným z najvýznamnejších dohovorov je Medzinárodný dohovor týkajúci sa zásahu na širom mori v prípade havárií spôsobených znečistením ropou z roku (1969) doplnený Protokolom, ktorý sa týka zásahov na širom mori v prípade znečistenia mora inými látkami, ako je ropa (1973). Dohovor bol prijatý po havárii tankeru SS Torrey Canyon na brehoch Cornwallu ktorý spôsobil ekocídu aj napriek všeobecnej snahe zo strany Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Dohovor upravuje spôsoby, akými možno zakročiť v prípade obdobnej ekologickej katastrofy. Pre úplnosť úpravy znečisťovania morí je nutné spomenúť aj ukladanie odpadu do mora, ktorá je upravená Dohovorom o zabránení znečisťovania morí v dôsledku ukladania odpadov a iných látok. Obsahom dohovoru je obmedzenie ukladania rôznych typov odpadov do mora, resp. len odpad ktorý je vymenovaný v Prílohe I. možno ukladať do mora, aj to len na základe udelenia povolenia.¹⁸

Veľmi významná, najmä v poslednom desaťročí je problematika ťažby prírodných zdrojov na morskom dne. Jamajský dohovor v článku 193 vo všeobecnej rovine hovorí o práve ťažiť, ale len v súlade s vnútroštátnou koncepciou ochrany životného prostredia. V predkladanom príspevku sa venujeme prípadu hlboko morskej ťažby na morskom dne, ako prvom prípade svojho druhu na svete. Prvou "úspešne" vykonanou ťažbou, bol pokus ťažby v roku 1980 v Mexiku, kde sa pôvodný morský ekosystém ani po 45 rokoch nedokázal zregenerovať do podoby z obdobia pred ťažbou. Nikdy nedošlo k podaniu žaloby na príslušné orgány či už medzinárodného alebo vnútroštátneho charakteru.

3. Aplikačná prax v oblasti ochrany morského prostredia na medzinárodnej a vnútroštátnej úrovni

3.1 Tuniak Austrálsky¹⁹

Prípad južného tuniaka modroplutvého resp. prípad tuniaka austrálskeho (lat. *thunnus maccoyii*) začal v roku 1999 kedy Austrália spolu s Novým Zélandom žiadali "zákrok" medzinárodného tribunálu pre morské právo v podobe dočasného opatrenia. Išlo o potrebu zabrániť Japonsku pokračovať vo zvýšenej loveckej aktivite v Južnom

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 222-224, ISBN 978-80-7502-450-3,

¹⁹ NATIONS UNIES - UNITED NATIONS: REPORTS OF INTERNATIONAL ARBITRAL AWARDS, RECUEIL DES SENTENCES ARBITRALES Southern Bluefin Tuna (New Zealand-Japan, Australia-Japan), 4. August 2000. Online: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIII/1-57.pdf (cit. 1.11.2023).

oceáne kde dochádzalo zo strany Japonska k masívnemu výkonu rybolovu tuniakov austrálskych. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že tuniaky austrálske sú uvedené v prílohe č. I. Jamajského dohovoru vďaka čomu podliehajú medzinárodnej ochrane. Lovenie tuniakov bolo historickou tradíciou v regióne medzi Japonskom, Austráliou a Novým Zélandom už od päťdesiatych rokov minulého storočia. Z uvedeného možno vyabstrahovať fakt, že už v osemdesiatych rokoch došlo k významnému nedostatku tuniakov austrálskych v Južnom oceáne. Aj to viedlo spomínané štáty k uzavretiu multilaterálneho (signatárom sa stal aj Singapur) Dohovoru o zachovaní tuniaka austrálskeho (1993). V zmysle Dohovoru o zachovaní tuniaka austrálskeho (ďalej aj dohovor o zachovaní tuniaka) sa stanovil limit na lov tuniakov určený podľa hmotnosti, na 11,570 ton ročne, pomerne medzi Austráliu, Nový Zéland a Japonsko. Dohoda upravujúca množstvo vylovených tuniakov trvala do roku 1997. V rokoch 1998-1999 sa komisia zastúpená Japonskom Austráliou a Novým Zélandom nedokázala dohodnúť. Nemožnosť resp. neochotu dohodnúť sa využilo Japonsko vo svoj prospech a vylovilo o 3 000 ton tuniakov viac než podľa dohody bolo oprávnené.

Reakciou zo strany Austrálie a Nového Zélandu bol návrh na príkaz pozastavujúci loveckú činnosť vo vzťahu k tuniakom austrálskym zo strany Japonska. V odôvodnení návrhu uviedli navrhovatelia, že lov tuniakov slúži najmä na komerčné účely a hrozí historicky najnižšia úroveň tuniakov austrálskych v Južnom oceáne. Navrhovatelia očakávali *kvázi ex lege* začiatok procesu o merite veci v zmysle Dohovoru OSN o morskom práve.

Medzinárodný tribunál pre morské právo v zmysle článku 290 odseku 5 Dohovoru OSN o morskom práve má oprávnenie vydať predbežné opatrenie ak došlo alebo môže dôjsť k vážnym škodám na morskom životnom prostredí. Z návrhu vyplýva, že navrhovatelia poukazovali na porušenie článkov 116 – 119 Jamajského dohovoru. Japonsko v duplike uviedlo, že ku kolapsu v tak krátkom časovom horizonte nedôjde. Právne významným bol argument sudcu Laing-a že „*sa jedná o urgentnosť alebo bezprostrednosť aktivity spôsobujúcej poškodenie, nie poškodenie samotné*“²⁰ Medzinárodný tribunál mal za to, že je nevyhnutné vydať dočasné opatrenie tak ako ho navrhovali navrhovatelia v predmetnej veci, ktoré zostane v platnosti až do rozhodnutia arbitrážneho orgánu.

Je možné hovoriť o tom, že prípad tuniaka austrálskeho je sporom v zmysle VII. časti, článku 119 Jamajského dohovoru ale taktiež možno hovoriť o spore podľa článku 145 písm. a) v ktorom je upravená zásada prevencie. Zásada prevencie sa v medzinárodnom práve vyskytuje pravidelne, navzdory tomu ani v tomto prípade nemal medzinárodný tribunál pre morské právo jednotný názor, či je uvedená zásada súčasťou

²⁰ BOYLE, A.: Southern Bluefin Tuna Cases, Júl 2008. Online: <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/ua-ru/04.%20UA%20Rejoinder%20Memorial/02.%20Legal%20Authorities/UAL-116.pdf> (cit. 1.11.2023).

medzinárodného obyčajového práva. Napokon možno konštatovať, že ani v rozhodnutí vo veci tuniak austrálsky nedošlo k jednoznačnému výsledku.²¹

Podľa Alana Boyleho možno pozorovať paralelu medzi rozhodnutím vo veci *Reklamácia územia Singapurom v okolí úžin Johor (tiež Malaysia vs Singapur)*²². Obdobné odôvodnenie pre vydanie neodkladného opatrenia spočíva v „posúdení vplyvu životného prostredia. V oboch prípadoch ITLOS zistil, že riziko škody pre morské životné prostredie nemôže byť vylúčené. V prípade reklamácie územia ITLOS výslovne prikázal stranám aby posúdili riziká a účinky prác, kým v prípade Tuniake Austrálskeho účinky príkazu boli, že kvóty na lov môžu byť zvýšené dohodou“²³

Podľa článku 287 ods. 5 jamajského dohovoru, pokiaľ strany v spore neprijali pre riešenie sporu rovnaké konanie, môže byť spor predložený len arbitráži v súlade s prílohou VII. „Prípád Tuniake Austrálskeho bol prvý prípad uskutočnený pod prílohou VII Jamajského dohovoru.“²⁴ Japonsko argumentovalo, že je neprípustné použiť ustanovenia Jamajského dohovoru, pretože navrhovatelia (Austrália aj Nový Zéland) sú signatármi dohovoru o tuniakovi austrálskom z roku 1993. uvedený dohovor neobsahoval procesné ustanovenia týkajúce sa riešenia sporov. Rovnako Japonsko tvrdilo, že nemožnosť použiť článok 281 Jamajského dohovoru spočíva aj v aplikácii článku 282 Jamajského dohovoru ktorý hovorí o tom, že ak sa zmluvné štáty, ktoré sú stranami v spore týkajúcom sa výkladu alebo uplatňovania tohto dohovoru, dohodli na základe všeobecnej, oblastnej alebo dvojstrannej dohody alebo iným spôsobom, že sa takýto spor bude na žiadosť ktorejkoľvek strany v spore riešiť v konaní, ktorého výsledkom je záväzná rozhodnutie, uplatní sa toto konanie namiesto konaní stanovených v tejto časti, pokiaľ sa strany v spore nedohodnú inak.

V rozhodnutí Arbitrážny tribunál konštatoval, že dohovor o tuniakovi austrálskom (1993) nie je „*lex specialis*“ teda nemá prednosť pred aplikáciou Jamajského dohovoru, konk. článku 281 ktorý možno aplikovať, resp. ktorým možno podoprieť aktívnu legitimitáciu. Inou otázkou je problematika právomoci, ktorú v bode 63 predmetného rozhodnutia opísal Arbitrážny tribunál nasledovne „*strany vylúčili riešenie ich sporov pomocou (...) konaní podľa čl. 281 (ods. 1 (pozn. autora))*“.²⁵ Argumentum a maiori ad minus bolo rozhodnutie o zrušení predbežných opatrení vo vzťahu k lovu tuniakov austrálskych obligatórnou povinnosťou pre nedostatok právomoci.

²¹ JUDICIAL PORTAL: The Montevideo Environmental Law Programme, Southern Bluefin Tuna cases, 28. August 1999. Online: <https://leap.unep.org/en/countries/au/national-case-law/southern-bluefin-tuna-cases-new-zealand-v-japan-australia-v-japan> (cit. 1.11.2023), Sudca Treves sa vyjadril, že nie je relevantné poskytnúť odpoveď na otázku, či je zásada prevencie súčasťou medzinárodného obyčajového práva, nakoľko ide o *obiter dictum* vo vzťahu k prejednávanej veci.

²² BOYLE, A.: Southern Bluefin Tuna Cases, Júl 2008. Online: <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/ua-ru/04.%20UA%20Rejoinder%20Memorial/02.%20Legal%20Authorities/UAL-116.pdf> (cit. 1.11.2023).

²³ Ibidem, s. 4

²⁴ Ibidem

²⁵ NATIONS UNIES - UNITED NATIONS: REPORTS OF INTERNATIONAL ARBITRAL AWARDS, RECUEIL DES SENTENCES ARBITRALES Southern Bluefin Tuna (New Zealand-Japan, Australia-Japan), 4. August 2000. Online: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIII/1-57.pdf s. 46-47 (cit. 1.11.2023).

Článok 16 Dohovoru o tuniakovi austrálskom vylučuje aplikáciu Jamajského dohovoru za predpokladu, že (kumulatívne) dôjde k dohode hľadaniu iného spôsobu riešenia sporu medzi stranami a zároveň ak dohoda nevyklučuje iné riešenia sporu (čl. 16). V zmysle bodu 58 rozhodnutia vo veci Tuniak Austrálsky Tribunál konštatoval historický súvis medzi článkom 16 Dohovoru o tuniakovi austrálskom a článkom XI Zmluvy o Antarktíde (1959)²⁶ podľa ktorej článok XI spomínanej Zmluvy o Antarktíde (ďalej len Zmluva) vylučuje obligatórne riešenie sporov podľa článku 281 Jamajského dohovoru. Uvedený článok XI Zmluvy podobne ako článok 16 Dohovoru o Tuniakovi Austrálskom apelujú na mierové riešenie sporov a ako *ultima ratio* vymedzujú právomoc Medzinárodnému súdnemu dvoru (v čl. XI ods. 2), za predpokladu že nedôjde k dohode o vyriešení sporu a zároveň sa strany dohodnú postúpiť vec na rozhodnutie Medzinárodnému súdnemu dvoru. Ak by k dohode o postúpení veci na rozhodnutie Medzinárodnému súdnemu dvoru nedošlo, strany sú naďalej povinné pokúšať sa nájsť kompromis.

Rozhodnutie tribunálu spôsobilo spoločenský rozruch najmä v súvislosti s odôvodnením nedostatku právomoci konať, prof. Boyle tvrdí že „*Na základe tejto interpretácie by mohli byť tieto dva články zredukované na jednu jednoduchú propozíciu: Regionálne dohody vylučujú riešenie sporov podľa Jamajského dohovoru.*“²⁷ Inými slovami je možné konštatovať, že pokiaľ regionálna dohoda upraví riešenie sporov prostredníctvom konzultácií medzi stranami, má sa článok 281 a 282 Jamajského dohovoru vykladať v takom zmysle, že jeho použitie je možné ak sa štáty nedohodli inak a nedošlo k dohode prostredníctvom zmierovacieho konania ani na základe konzultácií vedených zúčastnenými stranami. Podľa prof. Boyla je najzložitejší aspekt predkladaného prípadu v určení vzťahu medzi Jamajským Dohovorom a regionálnymi zmluvami ako je aj Dohovor o Tuniakovi Austrálskom alebo Dohoda pre ochranu morského životného prostredia v severovýchodnom Atlantiku.²⁸

Porovnaním teórie medzinárodného zmluvného práva a praxe rôznych na sebe nezávislých medzinárodných arbitrážnych orgánov možno dospieť ku konsenzu vytvorenému praxou. Podobná (právna) situácia nastala v prípade *The Mox plant case*²⁹ kde došlo k obdobnému prístupu vylúčenia aplikácie Jamajského dohovoru vo vzťahu k Dohode pre ochranu morského životného prostredia v severovýchodnom Atlantiku³⁰. „*Obe rozhodnutia preferovali nazeranie na Jamajský dohovor a Dohodou pre ochranu morského životného prostredia v severovýchodnom Atlantiku, ako paralelne ale oddelene režimy. Nehľadiac na to, že druhá spomenutá konvencia poskytovala ustanovenia pre obligatórne záväzné riešenia sporov, žiaden tribunál neakceptoval argument, že čl. 282*

²⁶ Vyhláška č. 76/1962 Zb. Ministra zahraničných vecí z 11. júla 1962 o Zmluve o Antarktíde

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem, 7-8 s.

²⁹ REJOINER OF THE UNITED KINGDOM: The MOX Plant Case, Ireland v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 24. Apríl 2003. Online: <https://pcacases.com/web/sendAttach/855> (cit. 1.11.2023).

³⁰ Dohovor OSPAR, 26. November 2017. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l28061> (cit. 1.11.2023).

*Jamajského dohovoru vylučoval právomoc nad týmto prípadom.*³¹ V podstate je zrejmé že regionálne dohody (dohovory) môžu implicitne vylúčiť použitie Jamajského dohovoru. Máme za to že trend vytvorený arbitrážnymi orgánmi je minimálne nešťastný, nakoľko ustanovenia Jamajského dohovoru sú komplexné a, aj keď len vo všeobecnosti upravujú procesné postupy ktorými sa možno domôcť hmotnoprávných noriem uvedených v Jamajskom dohovore.

3.2 Hlboko morská ťažba Nový Zéland

Prípado hlboko morskej ťažby všeobecne známy ako *Kiwi vs Trans-Tasman Resources*³²(ďalej len TTR) je prvý svojho druhu s obrovským významom pre ochranu morského životného prostredia, najmä ochranu biodiverzity v oblasti „*Zálivu South Taranaki, ktorá je domovom vlastnej populácie modrých veľrýb v Aotearoa, kriticky ohrozeného delfína Māui, modrých tučniakov a iných oceánskych taongov. Tieto druhy sú už vystavené mnohým hrozbám v dôsledku deštruktívnych rybolovných techník, znečistenia a zmeny klímy(...).*“³³

Oblasť tzv. „železné piesky“ je najväčším ložiskom železnej rudy na Novom Zélande, pričom výhradné právo ťažby ma posledných takmer 40 rokov spoločnosť TTR. Od r. 2012 do r. 2015 TTR podala dve žiadosti na pokračovanie a rozšírenie ťažby v oblasti známej ako železné piesky. Prvá žiadosť jej bola zamietnutá v r. 2015 a druhá-revidovaná bola schválená v r. 2017. Proti revidovanej žiadosti bola podaná žaloba zo strany Greenpeace. V predkladanom príspevku budeme analyzovať rozhodnutie Najvyššieho súdu Nového Zélandu a jeho následne preskúmanie odvolacou komorou Najvyššieho súdu Nového Zélandu.³⁴

Pre úplnosť je nutné dodať, že právna úprava Nového Zélandu obsahuje aj zákon o výlučnej ekonomickej zóne (2013 No 85),³⁵ ktorý bol významne aktualizovaný práve v období pred prijatím rozhodnutia o povolení ťažby v roku 2017 Úradom na ochranu životného prostredia (ďalej aj ako EPA). V pôvodnom znení zákona bolo prípustné vypúšťať látky-odpady, ktoré vznikajú ako vedľajší produkt pri ťažbe z podmorského dna, po jeho novelizácii nie. Uvedené malo za následok zamietnutie prvej žiadosti v r.

³¹ Ibidem, 7- 8 s.

³² WINKELMANN, CJ and others: In The Supreme Court Of New Zealand, 30. September 2021. Online: <https://www.courtsofnz.govt.nz/assets/cases/2021/2021-NZSC-127.pdf> (cit. 1.11.2023).

³³ MINING, K.: CONTROVERSIAL SEABED MINING CASE IN COURT OF APPEAL, 23. September 2019. Online: <https://savethehighseas.org/2019/09/23/controversial-seabed-mining-case-in-court-of-appeal/> (cit. 1.11.2023).

³⁴ Unknown Auhtor: Environment Guide, Case Study-South Taranaki Bight iron sand extraction, 10. Január 2018. Online: <https://www.environmentguide.org.nz/activities/minerals/case-study-south-taranaki-bight-iron-sand-1/> (cit. 1.11.2023).

³⁵ PARLIAMENTARY COUNSEL OFFICE: Exclusive Economic Zone and Continental Shelf (Environmental Effects) Amendment Act 2013, 22. Október 2013. Online: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2013/0085/latest/DLM5644760.html> (cit. 1.11.2023).

2015.³⁶ v nadväznosti na uvedené je nutné upozorniť aj na zmenu zákona v súvislosti s povinnosťou určenia presnejších a komplexnejších podmienok. „*Pri udeľovaní pôvodného súhlasu Agentúra pre ochranu životného prostredia stanovila 109 podmienok, z ktorých niektoré predstavovali „adaptívny manažment“, ktorý KASM, Greenpeace a ďalšie strany tvrdili Najvyššiemu súdu ako nezákonný, a Justice Churchman súhlasil.*“³⁷

Najvyšší súd Nového Zélandu (ďalej len Najvyšší súd) sa v bode 43 predmetného rozhodnutia vysporiadal so všetkými faktormi ovplyvňujúcimi rozhodnutie o povolení ťažby, najmä ekologické, finančne podmienky a povahu a účinok (právných) režimov mora.³⁸

Významnou otázkou je aj posúdenie splnenia tzv. enviro ochrany. Najvyšší súd zhodnotil že nedošlo k porušeniu povinnosti, na druhej strane, ťažobná spoločnosť neuplatnila princíp opatrnosti a ochrany životného prostredia.³⁹ Tak ako konštatuje najvyšší súd v bode 123 rozhodnutia, princíp opatrnosti a ochrany životného prostredia spočíva aj v dvoj ročnom monitorovaní morského životného prostredia a jeho vyhodnocovania na základe zozbieraných dát. Dáta sa majú dotýkať morských vtákov, morských cicavcov a kvality sedimentov. Je zrejmé že analýza TTR sa nevenovala temer vôbec morským vtákom a do veľkej miery ani iným živočíchom v zálive.⁴⁰

V rámci rozhodnutia je dôležité stanovisko odvolacieho senátu najvyššieho súdu Nového Zélandu (ďalej len odvolací senát). V bode 145 jasne zhodnotil, že si TTR nespĺnila povinnosť vo vzťahu k ohrozeným živočíšnym druhom (Māori a iné).⁴¹ Odvolací senát vylúčil pôsobnosť medzinárodnoprávných dokumentov ako sú MARPOL alebo Dohovor o biologickej diverzite vo svojom stanovisku v bode 173 „*podľa § 59 ods. 2 písm. l) nepridajú nič podstatné a viedlo by to k duplicitne analýzy a zbytočnej zložitosti*“⁴²

Odvolací senát, v bode 209 a násl. rozhodnutia konštatoval súlad rozhodnutia Najvyššieho súdu so zákon o výlučnej ekonomickej zóne (2013 No 85) nakoľko TTR nespĺnila podmienku spojenú s ochranou morského životného prostredia vo vzťahu k organickým zložkám, iba k anorganickým zložkám (podmienky monitorovania sedimentácie). Záverom odvolací senát potvrdil rozhodnutie Najvyššieho súdu, aj napriek rozdielnej vecnej (nie právnej) argumentácii (bod 227 a 232).

³⁶ Unknown Author: Environment Guide, Case Study-South Taranaki Bight iron sand extraction, 10. Január 2018. Online: <https://www.environmentguide.org.nz/activities/minerals/case-study-south-taranaki-bight-iron-sand-1/> (cit. 1.11.2023).

³⁷ MINING, K.: CONTROVERSIAL SEABED MINING CASE IN COURT OF APPEAL, 23. September 2020. Online: <https://savethehighseas.org/2019/09/23/controversial-seabed-mining-case-in-court-of-appeal/> (cit. 1.11.2023).

³⁸ WINKELMANN, CJ. and others: In The Supreme Court Of New Zealand, 17-19 November 2019. Online: <https://www.courtsofnz.govt.nz/assets/cases/2021/2021-NZSC-127.pdf>, s. 18 (cit. 1.11.2023).

³⁹ Ibidem, s. 46.

⁴⁰ Ibidem s. 48.

⁴¹ Ibidem, s. 56.

⁴² Ibidem, s. 68.

Záver

Medzinárodné morské právo vyvíjalo úpravu environmentálnych resp. ekologických aspektov už v druhej polovici XIX. storočia napríklad prostredníctvom Dohovoru medzi Francúzskom a Veľkou Britániou týkajúcou sa rybolovu (1867). Ochrana životného prostredia bola do veľkej miery prítomná v dokumentoch týkajúcich sa morského práva ako jeho prirodzená súčasť.

Po konferencii v Štokholme, došlo k stabilizácii medzinárodného práva životného prostredia, ako už relatívne samostatného odvetvia medzinárodného práva verejného. Vytvorený systém noriem sa formoval a dotváral až do konferencie v Riu de Janeiru. Po Riu už bez pochyb možno konštatovať existenciu medzinárodného environmentálneho práva, ako samostatného odvetvia s vlastným relatívne komplexne dotvoreným systémom právnych noriem ako aj zásad obyčajovej povahy.

Nadväzujúc na vyššie uvedené sme sa pokúsili predstaviť problematiku medzinárodného morského práva v interakcii s medzinárodným právom životného prostredia v praxi. Už v štokholmskej deklarácii boli prijaté zásady, ktoré sa týkali aj ochrany morského životného prostredia. A v nadväznosti na uvedené možno konštatovať že sa postupom času začala intenzívnejšie prejavovať interakcia medzi medzinárodným právom životného prostredia a medzinárodným morským právom. Tento proces pokračoval na konferencii o životnom prostredí v Riu ako aj v nasledujúcich konferenciách dotýkajúcich sa medzinárodného práva životného prostredia. Rovnako je možné konštatovať aj zrejmy fakt, ktorým je to, že postupne sa tieto pravidlá transformovali aj do dohôd týkajúcich sa medzinárodného morského práva.

V nadväznosti na uvedené, sme analyzovali vybrané rozhodnutia medzinárodných a vnútroštátnych organov. Prvým analyzovaným rozhodnutím je vec Tuniak obyčajný, ktoré je špecifické hmotnoprávnou stránkou úpravy právomoci medzi Dohovorom OSN o morskom práve a (regionálnym) Dohovorom o tuniakovi austrálskom uzavretým medzi Austráliou, Singapurom, Japonskom a Novým Zélandom. *Ex post* možno skonštatovať že išlo o prípad s veľkým medzinárodným významom pre rozhodovanie v ďalších veciach s prítomnosťou regionálnych dohôd.⁴³

Pre objektívnu analýzu nie len organickej, ale aj anorganickej oblasti medzinárodného morského práva a jeho presahu do environmentálneho práva sme sa v predkladanom príspevku venovali rozhodnutiu odvolacieho senátu Najvyššieho súdu Nového Zélandu, ako aj rozhodnutiu Najvyššieho súdu Nového Zélandu, ktoré mu predchádzalo s poukazom na ekologické aspekty hlboko morskej ťažby na morskom dne, ktoré je charakterizované ako „*spoločne dedičstvo celého ľudstva*“.⁴⁴

Záverom si dovoľujeme zhodnotiť aktuálny stav medzinárodnej právnej úpravy ako nadštandardný vzhľadom ku relatívne krátkemu obdobiu počas ktorého bolo prijatých

⁴³ Bližšie pozri kapitolu 3.1.

⁴⁴ JANKUV, J. et kol. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 81 s., ISBN 978-80-7380-597-5.

množstvo významných medzinárodných dokumentov, ktoré, domnievame sa, vyčerpávajúco upravujú rôzne odvetvia medzinárodného práva verejného.

Okrem právneho základu spočívajúcom v stanovení noriem medzinárodného práva v rôznych typoch dokumentov/dohovorov/aktov (názvy sa líšia) etc. existuje významná judikatúra. Príkladmo uvádzame rozhodnutie vo veci *Spojené štáty americké - opatrenia týkajúce sa dovozu marketingu a predaja tuniakov a výrobkov z tuniakov (2011)*⁴⁵ alebo prípad *Veľrybárstvo v Antarktíde (2014)*.⁴⁶

Zoznam použitej literatúry

1. BOYLE, A.: Southern Bluefin Tuna Cases, Júl 2008. Online: <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/ua-ru/04.%20UA%20Rejoinder%20Memorial/02.%20Legal%20Authorities/UAL-116.pdf> (cit. 1.11.2023).
2. Convention on Biological Diversity (1992). Rio de Janeiro, 5 June 1992, 31ILM 822 (1992).
3. Dohovor o ochrane morského prostredia v severovýchodnom Atlantiku
4. Secretariat of the Convention on Biological Diversity Montreal: Convention on Biological Diversity (1992). Rio de Janeiro, 5 Jún 1992. Online: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (cit. 1.11.2023).
5. JANKUV, J. *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*. Praha: Leges, 2021, 388 s., ISBN 978-80-7502-450-3
6. JANKUV, J. et kol. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 464 s., ISBN 978-80-7380-597-5
7. Medzinárodný tribunál pre morské právo, rozhodoval množstvo exponovaných prípadov, uvedené rozhodnutie je vzhľadom na jeho procesné pravidlá konania špecifické
8. MINING, K.: CONTROVERSIAL SEABED MINING CASE IN COURT OF APPEAL, 23. September 2019. Online: <https://savethehighseas.org/2019/09/23/controversial-seabed-mining-case-in-court-of-appeal/> (cit. 1.11.2023).
9. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Dohovor o biologickej diverzite
10. NATIONS UNIES - UNITED NATIONS: REPORTS OF INTERNATIONAL ARBITRAL AWARDS, RECUEIL DES SENTENCES ARBITRALES Southern Bluefin Tuna (New

⁴⁵ Panel Report, United States-Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/R (September 15, 2011)(Panel Report) and Appellate Body Report, United States-Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/AB/R(May 16,2012) (AB Report.)

⁴⁶ Whaling in tje Antarctic (Australia v Japan: New Zeland intervening), Judgment. I. C. J. reports, 2014, s. 226 a nasl.

- Zealand-Japan, Australia-Japan), 4. August 2000. Online: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIII/1-57.pdf (cit. 1.11.2023).
11. Oznámenie č. 53/1994 Z. z. Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky
 12. Oznámenie č. 60/1995 Z. z. Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky
 13. PARLIAMENTARY COUNSEL OFFICE: Exclusive Economic Zone and Continental Shelf (Environmental Effects) Amendment Act 2013, 22. Október 2013. Online: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2013/0085/latest/DLM5644760.html> (cit. 1.11.2023).
 14. REJOINDER OF THE UNITED KINGDOM: The MOX Plant Case, Ireland v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 24. Apríl 2003. Online: <https://pcacases.com/web/sendAttach/855> (cit. 1.11.2023).
 15. Unknown Author: Environment Guide, Case Study-South Taranaki Bight iron sand extraction, 10. Január 2018. Online: <https://www.environmentguide.org.nz/activities/minerals/case-study-south-taranaki-bight-iron-sand-1/> (cit. 1.11.2023).
 16. Vyhláška č. 101/1965 Zb. ministra zahraničných vecí z 31. júla 1965 o Dohovore o územných vodách a osobitnom pásme
 17. Vyhláška č. 144/1964 Zb. Ministra zahraničných vecí z 27. júna 1964 o Dohovore o pevninskej plytčine
 18. Vyhláška č. 76/1962 Zb. Ministra zahraničných vecí z 11. júla 1962 o Zmluve o Antarktíde, dostupné online
 19. Vyhláška č. 92/1964 Zb. ministra zahraničných vecí zo 6. mája 1964 o Dohovore o širom mori
 20. WINKELMANN, CJ and others: In The Supreme Court Of New Zealand, 30. September 2021. Online: <https://www.courtsofnz.govt.nz/assets/cases/2021/2021-NZSC-127.pdf> (cit. 1.11.2023)
 21. WOODY, T. and HALPER, E.: A gold rush in the deep sea raises questions about the authority charged with protecting it, Los Angeles Times, 19. Apríl 2022. Online: <https://www.latimes.com/politics/story/2022-04-19/gold-rush-in-the-deep-sea-raises-questions-about-international-seabed-authority> (cit. 1.11.2023).

Nový moment ochrany morského prostredia: Dohoda o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023

Viktória Brozová

Úvod

Udržateľné využívanie morskej biologickej diverzity sa stáva stále dôležitejším aspektom ochrany morského prostredia a udržateľného rybolovu. Toto je zásadný aspekt environmentálnej politiky mnohých štátov a medzinárodných dohôd, ktoré sa snažia udržať morskú biodiverzitu a zabezpečiť aby sa zachovali ekosystémy pre budúce generácie.

1. novembra 1967 maltský veľvyslanec pri OSN Arvid Pardo požiadal národy sveta, aby sa rozhladli okolo seba a otvorili svoje oči hroziacemu konfliktu, ktorý by mohol zdevastovať oceány. V OSN hovoril o súperení veľmocí, ktoré sa šíriло okolo oceánov, o znečistení, ktoré otrávil moria, o protichodných právnych nárokoch a ich dôsledkoch pre stabilný poriadok a o bohatom potenciály, ktorý ležal na morskom dne. Pardo skončil s výzvou na "účinný medzinárodný režim nad morským dnom a oceánskym dnom mimo jasne definovanej národnej jurisdikcie". "Je to jediná alternatíva, pomocou ktorej môžeme dúfať, že sa vyhneme eskalácii napätia, ktoré bude nevyhnutné, ak sa umožní pokračovať v súčasnej situácii," povedal.¹

V tomto príspevku sa zameriam na nový moment ochrany morského prostredia a to konkrétne na Dohodu podľa Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a trvalom udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí mimo národnej jurisdikcie prijatej na konferencii OSN konajúcej sa 19. a 20. júna 2023 v New Yorku (ďalej len „Dohoda“).

Priblížime si aktuálne právne úpravy medzinárodného morského práva, históriu, pojmy morskej biologickej diverzity, problémy a potrebu riešenia problémov týkajúcich sa ochrany morí, ktoré pokrývajú takmer polovicu zemského povrchu a cestu k prijatiu novej Dohody.

Ďalej si pozrieme znenie, ciele a 20 ročnú cestu k tejto novej Dohode. Budeme hľadať odpovede na otázky:

- Boli a sú potrebné kodifikácie medzinárodných dohôd na ochranu morskej biodiverzity?;

¹ UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).

- Aká je súčasná úprava v tejto oblasti a je postačujúca?;
- Aký je nový moment Dohody a čo prináša?“

1. História

1.1 Potreba regulácie plavby po mori

Od obdobia staroveku sa ľudstvo slobodne presúvalo po mori za obchodom. Až do začiatku stredoveku bolo šíre more považované za spoločné pre celé ľudstvo bez potreby právnej regulácie. Vzhľadom na rozvoj zámorských objavov a následnej kolonizácie sa od 15 st. začala presadzovať zásada uzavretosti morí a kulminovala v praxi mnohých štátov v 17 st..

Až na základe názorov Holandského teoretika Huga Grotia o návrate k slobodným moriam, sa sformulovali obyčajové zásady slobody morí, ako základ vývoja medzinárodného morského práva. Tento vývoj smeroval k prijatiu zásady slobody morí ako všeobecne uznanej zásady medzinárodného práva.

Kodifikácia týchto obyčajových noriem prišla s potrebou prudko sa rozvíjajúcej námornej dopravy, rybolovu a ťažby nerastných surovín z pevninských plytčín. Touto problematikou sa hneď od začiatku svojho vzniku začala zaoberať komisia OSN.²

Prínos premeny obyčajových pravidiel na medzinárodné zmluvy je v odstránení neistoty späť s rozsahom, obsahom a pôsobením obyčajových pravidiel, čím sa spevňuje medzinárodný právny poriadok.³

1.2 I. a II. konferencia OSN o morskom práve

Prvý medzinárodný kodifikačný proces sa ukončil na I. Ženevskej konferencii OSN o morskom práve v r. 1958 a štáty tu vytvorili štyri tzv. Ženevské dohovory o morskom práve a Opčný protokol týkajúci sa povinného riešenia sporov.

Ženevské dohovory zahŕňali Dohovor o územných vodách a osobitnej zóne, Dohovor o šírom mori, Dohovor o pevninskej plytčine a Dohovor o rybolove a o ochrane biologického bohatstva mora.

Tieto dohovory boli veľkým pokrokom, ale pravidlá v nich prijaté, boli vo viacerých oblastiach nedostatočné. Tieto medzery sa štáty snažili riešiť ďalšími celkovo deviatimi rezolúciami prijatými v rámci tejto konferencie.⁴ II. konferencia OSN o morskom práve

² JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVIČ, K.; BUCHTA, T.; ARBET, D.: *Medzinárodné právo verejné . Druhá časť*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s., ISBN 978-80-7380-597-5.

³ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*, 4. vydanie, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, 536 s., ISBN 978-80-571-0525-1.

⁴ JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVIČ, K.; BUCHTA, T.; ARBET, D.: *Medzinárodné právo verejné . Druhá časť*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s., ISBN 978-80-7380-597-5.

vyhlásená v r. 1960, ktorá mala riešiť pretrvávajúce problémy v oblasti spornej šírky pobrežných vôd, hranice rybolovného práva štátov a iné, bola neúspešná. Nasledovali ďalšie dohovory upravujúce problémové oblasti, ale stále ostávalo množstvo sporných problémov.⁵

1.3 III. konferencia OSN

Bol koniec roku 1967 a pokoj na mori pomaly narúšali technologické objavy, zrýchľujúce sa a znásobujúce využitie mora a súperenie superveľmocí, ktoré boli pripravené vstúpiť do poslednej rezervácie človeka – na morské dno.

Nebezpečenstiev bolo veľa počínajúc jadrovými ponorkami ktoré mapovali hlboké vody, ktoré nikdy predtým neboli preskúmané; cez návrhy systémov proti balistickým rakiet, ktoré sa majú umiestniť na morské dno; super tankery, ktoré prevážajú ropu z Blízkeho východu do európskych a iných prístavov, prechádzajúce preťaženými úžinami a zanechávajúce za sebou stopy ropných škvŕn; rastúce napätie medzi národmi kvôli protichodným nárokom na oceánsky priestor a zdroje. Oceány generovali množstvo nárokov, protinárokov a sporov o suverenitu.⁶

V roku 1973 sa v New Yorku začala III. Konferencia OSN a ako výsledok 9 ročnej spolupráce zúčastnených štátov bol v r. 1982 na Jamajke prijatý Dohovor OSN o morskom práve, tzv. Jamajský dohovor.⁷

2. Biodiverzita

Pojem biodiverzita je súhrnne označenie pre miliardy jedinečných živých organizmov, ktoré žijú na zemi, a ich vzájomnú interakciu.

Zachovanie biodiverzity je prvoradé nielen pre jej hodnotu samu osebe, ale aj preto, že nám poskytuje napr. čistý vzduch, sladkú vodu, pôdu dobrej kvality a opelenie plodín. Pomáha nám bojovať proti zmene klímy a adaptovať sa na ňu a pomáha znižovať vplyv prírodných nebezpečenstiev. Preto má jej úbytok zásadné dôsledky pre spoločnosť, hospodárstvo a ľudské zdravie.⁸

Podľa dohovoru OSN o biologickej diverzite z roku 1992 je definovaná: „Biologická diverzita je variabilita medzi živými organizmami zo všetkých zdrojov vrátane, okrem

⁵ Ibid.

⁶ UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).

⁷ JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVIČ, K.; BUCHTA, T.; ARBET, D.: *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s., ISBN 978-80-7380-597-5.

⁸ European Environment Agency: Čo je biodiverzita a prečo je dôležité ju zachovať?. Online: <https://www.eea.europa.eu/sk/help/casto-kladene-otazky/co-je-biodiverzita-a-precio> (cit. 1.11.2023).

Brozová, V.: Nový moment ochrany morského prostredia: Dohoda o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023

iného, suchozemských, morských a iných vodných ekosystémov a ekologických komplexov, ktorých sú súčasťou; to zahŕňa rozmanitosť v rámci druhov, medzi druhmi a rozmanitosť ekosystémov.“⁹

2.1 Morská biodiverzita

Morské vody podporujú veľkú časť globálnej biodiverzity. Ukrývajú kľúčové procesy a biotopy regulujúce klímu a prispievajú k celosvetovej potravinovej bezpečnosti, ako aj k ďalším cenným ekonomickým službám, potrave a ďalším zdrojom blahobytu.¹⁰

Vzhľadom na to, že viac ako 70% plochy zemského povrchu pokrývajú moria a oceány, si všeobecne myslíme, že vzhľadom na ich rozsiahlosť, je to ešte oblasť s minimálnym zásahom do morského prostredia. Súčasné výskumy potvrdzujú, že je táto myšlienka mylná.

V súčasnosti je chránených iba 1,2 % rozlohy medzinárodných vôd. Navyše morské plochy, kde nie je povolená žiadna činnosť človeka, tvoria len 2,7 % rozlohy svetového oceánu. Pritom na zachovanie morskej biodiverzity je nutné účinne chrániť aspoň 26 % svetového oceánu. Otázka morskej biodiverzity spadá do oblasti medzinárodného morského práva.¹¹

2.2 Aktuálne problémy morskej biodiverzity

2.2.1 Úbytok morského biotopu

Rozsiahla premena a ničenie morských a prímorských biotopov ľudskou činnosťou, napr. hlboko morským rybolovom s vlečnými sieťami ťahanými po dne, ťažbou korálov, fosílnych palív a kovov a budovaním zariadení na chov morských živočíchov. Tieto aktivity vyvolávajú úbytok morského biotopu.¹²

2.2.2 Blednutie korálov

Zmeny podnebia vedú k zvýšeniu priemernej teploty nielen atmosféry, ale aj oceánu. Navyše od konca 80. rokov 20. storočia more reaguje na zvýšený príjem CO₂ okysľovaním (acidifikáciou). V moriach sa vo veľkom množstve ukladajú nespotrebované živiny, najmä

⁹ European Environment Agency: Morská biodiverzita v Európe zostáva pod tlakom ?. Online: <https://www.eea.europa.eu/publications/europes-marine-biodiversity-remains-under-pressure> (cit.1.11.2023).

¹⁰ European Environment Agency: Climate Change and Future Marine Ecosystem Services and Biodiversity (FutureMARES). Online: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/projects/climate-change-and-future-marine-ecosystem-services-and-biodiversity> (cit. 1.11.2023)

¹¹ PLESNÍK, J., HANEL, L.: Mořská biologická rozmanitost potřebuje nejen chráněná území; In: Ochrana přírody, roč. 2021, č. 5, 2021, s. 44-48. Online: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/morska-biologicka-rozmanitost-potrebuje-nejen-chranena-uzemi/> (cit. 1.11.2023).

¹² Ibid.

dusík a fosfor, prinášané vodnými tokmi. Všetky uvedené procesy dopadajú na kolobeh živín a primárnu produkciu a priamo či nepriamo ovplyvňujú morské organizmy od fytoplanktónu po morské cicavce. Jedným z prejavov je aj blednutie koralov.¹³ Za posledných 25 rokov odumrela zhruba polovica koralov v systéme Veľkej koralovej bariéry, ktorá sa nachádza pri pobreží severovýchodnej Austrálie. Obrovský úbytok koralov od polovice deväťdesiatych rokov - miestami až o 80 alebo 90 percent - je podľa vedcov následkom klimatických zmien, ktoré nenávratne poškodzujú podmorský ekosystém v tejto najväčšej sústave koralových útesov a ostrovčekov na Zemi. „Tieto trojrozmerné koralové vytvárajú zákutia, na ktorých sú závislé ryby a iné tvory, takže ich strata ovplyvňuje aj širší ekosystém,“ uviedol Terry Hughes.¹⁴

2.2.3 Šírenie invázií nepôvodných druhov

V súčasnosti existuje v moriach okolo 800 mŕtvych zón. Po mori sa v celosvetovom meradle prepravuje viac ako 90 % všetkého tovaru. Plavidlá pri plavbe šíria prenosom organizmov v balastnej vode (balastná voda sa nachádza v balastných nádržiach nachádzajúcich sa v priestoroch plavidiel, aby zabezpečili stabilitu a vztlak plavidiel¹⁵) invazívne druhy do nových oblastí. Ročne sa takto prepraví na 10 miliárd ton vody a pomocou nej sa do nových biotopov dostane na 7 000 druhov cudzích organizmov.¹⁶

2.2.4 Prudký pokles počtov rybích populácií

V roku 2015 predstavovala svetová rybárska flotila 3,7 milióna plavidiel, V súčasnosti celá tretina všetkých krdľov morských rýb následkom nadmerného rybolovu sa nie je schopná sa obnovovať. Ilegálny, neohlásený a nekontrolovaný rybolov sa odhaduje na 26 miliónov ton ročne, čo predstavuje 31 % oficiálneho svetového úlovku rýb. Nadmerný rybolov je každoročne celosvetovo dotovaný 22 miliardami USD z verejných zdrojov. Bez dotácií by sa neoplatilo loviť ryby na viac ako polovici medzinárodných vôd, kde sa tak dnes deje.¹⁷

2.3 Prečo sa rieši ochrana morskej biodiverzity

Odpovede na otázku: „Boli a sú potrebné kodifikácie medzinárodných dohôd na ochranu morskej biodiverzity?“, nájdeme aj na domovskej stránke oddelenia pre

¹³ Ibid.

¹⁴ TASR: Austrália: Za 25 rokov odumrela polovica Veľkej koralovej bariéry, 15.10.2020. Online: <https://www.enviroportal.sk/clanok/australia-za-25-rokov-odumrela-polovica-velkej-koralovej-bariery> (cit. 1.11.2023).

¹⁵ KONRÁD, L.: Ako funguje ponorka. In: Mladý vedec, číslo 10. Online: http://starv.mladyvedec.sk/download/10/03_ponorka.pdf (cit. 1.11.2023)

¹⁶ PLESNÍK, J., HANEL, L.: Mořská biologická rozmanitost potřebuje nejen chráněná území; In: Ochrana přírody, roč. 2021, č. 5, 2021, s. 44-48. Online: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/morska-biologicka-rozmanitost-potrebuje-nejen-chranena-uzemi/> (cit. 1.11.2023).

¹⁷ Ibid.

záležitosti oceánov a morského práva OSN¹⁸. Zdôrazňuje sa história vývoja potreby prijať Jamajský dohovor. Vedci varujú, že časti Baltského, Stredozemného a Čierneho mora sú už tak znečistené, že je vážne ohrozený morský život. Odpad vysypaný do Tichého a Atlantického oceánu sa vyplavil až na pobreží Antarktídy a guľôčky ropy, dechtu a plastov sa nachádzajú vo všetkých moriach a oceánoch. Vedci sa obávajú, že regeneračná kapacita oceánov bude nakoniec preťažená množstvom znečistenia, ktoré človek produkuje. Znaky takejto katastrofy sú zreteľne pozorované v mnohých moriach – najmä pozdĺž husto osídlených pobreží a uzavretých alebo polouzavretých morí.

3. Jamajský dohovor a aktuálne dohovory v režime ochrany morského prostredia

Aktuálne platný Dohovor o morskom práve OSN (Ďalej aj Dohovor, UNCLOS, alebo Jamajský dohovor) prijala III. konferencia OSN v r. 1982, ale platnosť nadobudol až v novembri 1994. Pozostáva z 320 článkov a 9 príloh.

V rámci tohto dohovoru sa zrevidovali Ženevské dohovory a pridali ďalšie normy. Zahŕňa dôležitú väčšinu noriem medzinárodného práva, rozoznáva viaceré právne režimy morských vôd a morského dna, napr. režimy vnútorných morských vôd, pobrežného mora, príľahlej zóny, kontinentálneho šelfu a ďalšie. Osobitne upravuje otázku súostrovnych štátov a súostroví, ochranu morského životného prostredia, morského vedeckého výskumu, rozvoj a šírenie morských technológií, ochranu morského archeologického dedičstva a problematiku riešenia sporov v medzinárodnom morskom práve.

V celom rade ustanovení tohto dohovoru sa upravujú otázky ochrany morského životného prostredia a to najmä v časti XII. oddiel 2, ale aj v rôznych iných článkoch. Je to teda dohovor, ktorý zasahuje do medzinárodného morského práva aj do medzinárodného práva ochrany životného prostredia.¹⁹

V Jamajskom dohovore sa rieši šesť hlavných zdrojov znečistenia oceánov: činnosti na pevnine a na pobreží; vrtanie na kontinentálnom šelfe; potenciálna ťažba na morskom dne; oceánsky dumping; znečistenie z plavidiel; a znečistenie z atmosféry alebo cez atmosféru.

Dohovor stanovuje predovšetkým základnú povinnosť všetkých štátov chrániť a zachovávať morské prostredie.²⁰ Konkrétne v čl. 194 ods. 5 všeobecne upravuje :

¹⁸ UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).

¹⁹ JANKUV, J. Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky, Praha: Leges, 2021. 388 s., ISBN 978-80-7502-580-7.

²⁰ UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online:

„Opatrenia prijaté v súlade s touto časťou zahŕňajú také opatrenia, ktoré sú nevyhnutné pre ochranu a zachovanie vzácných alebo zraniteľných ekologických systémov, ako aj prírodného životného prostredia druhov rýb, ktorých zásoby sú vyčerpané, vystavené ohrozeniu alebo nebezpečenstvu a pre ostatné formy života v mori.“²¹

Výlučná ekonomická zóna (EEZ) je jednou z najrevolučnejších črt Dohovoru zakotvená v časti V.. Má dôležitý vplyv na riadenie a ochranu zdrojov oceánov, uznáva právo pobrežných štátov na jurisdikciu nad zdrojmi približne 38 miliónov štvorcových námorných míľ oceánskeho priestoru. Podľa tejto časti Dohovoru, pobrežnému štátu prináleží právo využívať, rozvíjať, spravovať a chrániť všetky zdroje – ryby alebo ropu, plyn alebo štrk, uzliny alebo síru – ktoré sa nachádzajú vo vodách, na dne oceánov a v podloží oblasti rozprestierajúcej sa do 200 námorných míľ od jeho brehu.²² Ochrana rybích populácií a ďalších morských živočíšnych druhov je upravená podľa právneho režimu EEZ zakotveného v čl. 61-67 Dohovoru.

V oblasti mimo jurisdikcie štátov na šírom mori platí sloboda rybolovu a špeciálne ustanovenia týkajúce sa zachovania živých morských zdrojov v rámci režimu šíreho mora sú zakotvené v čl. 116-120 Dohovoru. Keďže sa tieto režimy veľmi nedodržovali, tak sa následne prijímali ďalšie špeciálne zmluvné úpravy inšpirované dokumentom „Agenda 21“ prijatým na konferencii o životnom prostredí a rozvoji (r. 1992). Následne bolo uzatvorených mnoho vykonávacích dohôd k Jamajskému dohovoru, kt. spresňovali a doplňovali jeho výklad, medzinárodných a regionálnych dohôd.

Národná rada Slovenskej republiky s Dohovorom vyslovila súhlas svojím uznesením č. 321 z 27. marca 1996 a prezident Slovenskej republiky ho ratifikoval 22. apríla 1996. Ratifikačná listina bola uložená u depozitára dohovoru, generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 8. mája 1996. Vo vzťahu k Slovenskej republike dohovor nadobudol platnosť 7. júna 1996 na základe článku 308 ods. 2. Do textu dohovoru možno nazrieť na Ministerstve zahraničných vecí Slovenskej republiky,²³ pretože text Dohovoru nie je zverejnený v zbierke zákonov.

Ešte jeden z dôležitých dohovorov o ochrane morských ekosystémov, rastlín a živočíchov je Dohovor o biologickej diverzite (r. 1992). Dohovor má všeobecný charakter, ale obsahuje aj niekoľko málo ustanovení o zachovaní a ochrane morskej biodiverzity. Ciele tohto dohovoru, ktoré sa majú sledovať v súlade s jeho príslušnými ustanoveniami, sú ochrana biologickej diverzity, trvalo udržateľné využívanie jej zložiek

https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).

²¹ Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve, 10. december 1982, Úradný vestník L 179 , 23/06/1998 S. 0003 – 0134. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A21998A0623%2801%29> (cit. 1.11.2023).

²² UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).

²³ Oznámenie ministerstva zahraničných vecí SR č. 242/1996 Z.z. o notifikácii sukcesie Slovenskej republiky do podpisu Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve.

Brozová, V.: Nový moment ochrany morského prostredia: Dohoda o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023

a spravodlivý, rovnoprávny podiel na prínosoch využívania genetických zdrojov vrátane primeraného prístupu ku genetickým zdrojom, vhodný prevod dôležitých technológií a zohľadňovanie všetkých práv na tieto zdroje a technológie s primeraným financovaním.²⁴

Pozornosť si zaslúži aj zasadnutie zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite, kde bolo prijaté v r. 1995 rozhodnutie II/10 takzvaný Mandát z Jakarty, ktorý dopĺňa Dohovor o biologickej diverzite identifikuje 5 oblastí, ktorým by mala byť venovaná zvýšená pozornosť.²⁵ Tieto oblasti ochrany morskej a pobrežnej biologickej diverzity sú integrovaná starostlivosť o morské a pobrežné oblasti, vytváranie a udržiavanie morských a pobrežných živých zdrojov, reguláciu umelých odchovov morských organizmov a reguláciu problematiky nepôvodných druhov. Tieto dohovory, dohody a mandáty riešia ochranu morskej biodiverzity mimo vnútroštátnej právomoci len okrajovo.

4. Dohoda v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a udržateľnom využívaní morskej biodiverzity v oblastiach mimo vnútroštátnej právomoci

Valné zhromaždenie vo svojom uznesení 72/249 z 24. decembra 2017 rozhodlo o zvolaní medzivládnej konferencie pod záštitou Organizácie Spojených národov, ktorá posúdi odporúčania prípravného výboru zriadeného uznesením 69/292 z 19. júna 2015 o predmete a vypracovaní textu medzinárodného právne záväzného nástroja v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí mimo vnútroštátnej právomoci s cieľom čo najskôr tento nástroj vypracovať.²⁶ Na piatom obnovenom zasadnutí Medzivládnej konferencie sa v New Yorku, 19. júna 2023 prijala Dohoda v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí mimo vnútroštátnej právomoci (ďalej len „Dohoda“), ktorá je aktuálne v štádiu ratifikácie²⁷. Zatiaľ nie je v platnosti keďže v súlade s článkom 68 ods. 1 Dohody, ktorý znie: *„Táto dohoda nadobudne platnosť 120 dní odo dňa uloženia šesťdesiatej listiny o ratifikácii, schválení, prijatí alebo pristúpení“*. K aktuálnemu dátumu je 80 signatárov, a zatiaľ ani jedno pristúpenie. Na stránke depozitára je uvedené, že *„Dohoda bude otvorená*

²⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 34/1996 Z. z. o Dohovore o biologickej diverzite

²⁵ JANKUV, J. Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky, Praha: Leges, 2021. 388 s., ISBN 978-80-7502-580-7.

²⁶ UN – Intergovernmental Conference on Marine Biodiversity of Areas Beyond National Jurisdiction: Intergovernmental Conference on an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction (General Assembly resolution 72/249). Online: <https://www.un.org/bbnj/> (cit. 1.11.2023).

²⁷ Každá krajina, ktorá sa stane zmluvnou stranou, prijme podľa potreby legislatívne, administratívne alebo politické opatrenia na implementáciu zmluvy na národnej úrovni.

na podpis v New Yorku 20. septembra 2023 a zostane otvorená na podpis do 20. septembra 2025“.²⁸

V zmysle čl. 7 ods. 4 Ústavy SR, Dohoda je predbežne kategorizovaná ako medzinárodná zmluva prezidentskej povahy na vykonanie ktorej je potrebný zákon, a na platnosť ktorej sa pred jej ratifikáciou prezidentom SR vyžaduje súhlas Národnej rady SR. Slovenska republika dohodu podpísala 20. septembra 2023 a v ďalšom kroku sa predpokladá, že Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a Ministerstvo životného prostredia SR po vykonaní hĺbkovej analýzy jednotlivých ustanovení dohody predložia na rokovanie vlády SR materiál s návrhom na ďalší postup (ratifikácia).²⁹

4.1 Správa pracovnej skupiny v prípravnej fáze dohody

Podľa správy pracovnej skupiny OSN z 10.10.2017 k environmentálnym, vedeckým a technologickým aspektom tejto dohody sa oceány vyznačujú vysokou rozmanitosťou života, ekosystémov a patria medzi najohrozenejšie ekosystémy sveta. Dlhý čas sa myslelo, že hlboké oceány sú z hľadiska druhej rozmanitosti púšťou. Kedysi sa verilo, že zdroje produktivity v týchto prostrediach sú obmedzené na materiál potápajúci sa zhora, pretože nebol známy žiadny iný zdroj energie a uhlíka. V roku 1977 však vedci na palube ponorky Alvin objavili miesta v blízkosti Galapágskych ostrovov, kde sa do vodného stĺpca vylievajú vysokoteplotné tekutiny bohaté na redukované zlúčeniny a ktoré sú hostiteľmi jedinečných ekosystémov morského dna alebo bentických ekosystémov.³⁰

Zatiaľ čo špecifická úloha niektorých z týchto ekosystémov je stále málo pochopená, všeobecne sa uznáva, že morské ekosystémy a biodiverzita majú rozhodujúce funkcie v prírodnom cykle a pri podpore života na Zemi. Morské ekosystémy a biodiverzita, a to aj mimo oblastí národnej jurisdikcie, tiež poskytujú zdroj obživy pre miliardy ľudí na celom svete. Ťažba uhl'ovodíkov a nerastov ohrozuje aj hlbokomorské biotopy a ekosystémy. Obavy vyvolávajú aj nové opatrenia na zmiernenie zmeny klímy (napr. hnojenie železom, sekvestrácia uhlíka) a hľadanie potenciálne cenných morských genetických zdrojov.

Rastúci vedecký a komerčný záujem o oblasti, ktoré boli doteraz zväčša nepreskúmané kumulatívne ovplyvňujú morskú biodiverzitu a biologické zdroje, a to aj mimo oblastí vnútroštátnej jurisdikcie. Tieto kumulatívne vplyvy sú na pokraji spôsobenia podstatného, ale málo pochopeného hromadného vymierania morského

²⁸ Aktuálny stav kapitoly XXI, Dohoda v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a udržateľnom využívaní morskej biodiverzity v oblastiach mimo vnútroštátnej právomoci. Online: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-10&chapter=21&clang=en (cit. 1.11.2023).

²⁹ Návrh na podpis Dohody v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a udržateľnom využívaní morskej biodiverzity v oblastiach mimo vnútroštátnej právomoci, LP/2023/481. Online: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2023/481> (cit. 1.11.2023).

³⁰ najnižšia vrstva usadenín na morskom dne

života s následnými dôsledkami na zdroje a bezpečnosť pre ľudské spoločnosti. Ako sa uvádza v Miléniových rozvojových cieľoch z roku 2010, nenapraviteľná strata biodiverzity bude brzdiť úsilie o splnenie iných rozvojových cieľov najmä tie, ktoré súvisia s chudobou, hladom a zdravím, zvýšením zraniteľnosti chudobných a obmedzením ich možností rozvoja.

Stále viac sa zasahuje do oblasti širšieho mora kvôli úbytku a v niektorých prípadoch aj kolapsu zásob rýb v pobrežných moriach, kvôli vývoju nových technológií na skúmanie a využívanie zdrojov morského dna, hľadaniu nových alternatívnych zdrojov energie a stále viac prísnejšej regulácii určitých činností v oblastiach v rámci národnej jurisdikcie. Podľa výskumov sa predpokladá, že zmena klímy v budúcnosti bude mať najväčší dosah na hlboké more.

Prístup k morským ekosystémom mimo oblastí národnej jurisdikcie, najmä k bentickým a hlbokomorským ekosystémom, závisí od vysoko špecializovanej technológie týkajúcej sa plavidiel, vybavenia, techník odberu vzoriek a analýzy, vhodnej infraštruktúry, vysoko kvalifikovaného personálu a primeraných finančných zdrojov. Osobitnú pozornosť si preto vyžaduje vývoj environmentálne vhodných technológií na vykonávanie výskumu a prieskumu a využívania morských zdrojov.³¹

4.2 Text Dohody

Zmluva pozostáva z preambuly, 12 častí, 76 článkov, 2 príloh. a má 53 strán textu.

V preambule novej Dohody si pripomínajú strany Dohody príslušné ustanovenia Dohovoru OSN o morskom práve z r. 1982 vrátane povinnosti chrániť a zachovávať morské prostredie v súvislosti s potrebou riešenia straty biologickej diverzity a degradácie ekosystémov oceánov sa zaväzujú zachovávať a chrániť morské prostredie, okrem iného konať ako správcovia oceánu v oblastiach mimo národnej jurisdikcie v mene súčasných a budúcich generácií ochranou, starostlivosťou a zabezpečením zodpovedného využívania morského prostredia, udržiavaním integrity oceánskych ekosystémov a zachovávaním prirodzenej hodnoty biologickej diverzity oblastí mimo národnej jurisdikcie. Ďalej zdôrazňujú potrebu rešpektovať rovnováhu práv, povinností a záujmov stanovených v Dohovore. Aj ustanovenie v čl. 5. novej Dohody konkrétne zakotvuje, že Dohoda sa bude vykladať a uplatňovať v súlade s Dohovorom a žiadne ustanovenie v novej Dohode sa nebude týkať práv, jurisdikcie a povinností štátov zakotvených v Dohovore. Takže na základe týchto vyhlásení a ustanovení ide o tzv. **vykonávaciu dohodu** k Dohovoru OSN o morskom práve a cieľom tejto dohody, ktorá obsahuje

³¹ UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: Ad Hoc Open-ended Informal Working Group to study issues relating to the conservation and sustainable use of marine biological diversity beyond areas of national jurisdiction. Online: <https://www.un.org/Depts/los/biodiversityworkinggroup/biodiversityworkinggroup.htm> (cit. 1.11.2023).

záväzné a dobrovoľné opatrenia, je lepšie vykonávať Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve.

Následne v čl. 2 tejto dohody je stanovený konkrétny cieľ tejto dohody a to zabezpečenie trvalo udržateľného využívania a ochrany morskej biologickej diverzity výlučne v oblasti mimo národnej jurisdikcie. K dosiahnutiu týchto vytýčených cieľov je v čl. 7 zakotvených 14 zásad, ktorými sa majú strany dohody riadiť, napr. zásada „znečisťovateľ platí“; princíp spoločného dedičstva ľudstva, ktorý je stanovený v dohovore; sloboda morského vedeckého výskumu spolu s inými slobodami na šírom mori; princíp rovnosti a spravodlivého rozdelenia prínosov; ekosystémový prístup; prístup, ktorý buduje odolnosť ekosystémov vrátane nepriaznivých účinkov zmeny klímy a okysľovania oceánov, a tiež zachováva a obnovuje integritu ekosystému vrátane služieb kolobehu uhlíka, ktoré podporujú úlohu oceánu v klíme; využívanie relevantných tradičných znalostí pôvodného obyvateľstva a miestnych komún, ak sú dostupné; neprenášanie škôd alebo nebezpečenstva, či už priamo alebo nepriamo, z jednej oblasti do druhej a ďalšie.

Časť II. Dohody s názvom Morské genetické zdroje³² vrátane spravodlivého zdieľania prínosov sa venuje výskumu biologických a genetických ekosystémov z hlbokého mora a systém zaznamenávania, kontroly a delenia sa s výsledkami výskumu.

Časť III. Dohody, Opatrenia a nástroje riadenia na základe oblastí³³ vrátane chránených morských oblastí³⁴, má za cieľ ochranu a udržateľné využívanie morskej chránenej oblasti, biologickej diverzity, ekosystémov, ochrana kultúrnych hodnôt a sociálno-ekonomických cieľov, podpora rozvojových štátov zriadením komplexného systému nástrojov riadenia založených na spolupráci medzi štátmi.

V časti IV. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie je hodnotenie vplyvu na životné prostredie, komplexný systém zaznamenávania a hodnotenia vplyvov na životné prostredie s cieľom predchádzať, zmierňovať a zvládať významné nepriaznivé vplyvy na účely ochrany a zachovania morského prostredia;

V. časť obsahuje budovanie kapacít a prevod námornej technológie³⁵, zakotvuje financovanie, rozvoj a budovanie vedeckých, technických a výskumných programov.

³² V časti I. čl.1 bod 8. Dohody „Morské genetické zdroje sú akýkoľvek materiál morského rastlinného, živočíšneho, mikrobiálneho alebo iného pôvodu, ktorý obsahuje funkčné jednotky dedičnosti skutočnej alebo potenciálnej hodnoty.“

³³ Je nástroj vrátane chránenej morskej oblasti pre geograficky vymedzenú oblasť, prostredníctvom ktorého sa riadi jeden alebo niekoľko sektorov alebo činností s cieľom dosiahnuť konkrétne ciele ochrany a udržateľného využívania v súlade s touto dohodou.

³⁴ V časti I. čl. 1 bod 9. Dohody „chránená morská oblasť“ je geograficky vymedzená morská oblasť, ktorá je určená a riadená s cieľom dosiahnuť špecifické dlhodobé ciele ochrany biodiverzity, a prípadne môže umožňovať udržateľné využívanie za predpokladu, že je v súlade s cieľmi ochrany.

³⁵ V časti I. čl. 1 bod 10. Dohody „morská technológia“ zahŕňa okrem iného informácie a údaje o morských vedách a súvisiacich námorných operáciách a službách poskytnuté v používateľsky ústretovom formáte; návody, usmernenia, kritériá, normy a referenčné materiály; vybavenie na odoberanie vzoriek a metodológiu; pozorovacie zariadenia a vybavenie na pozorovanie *in situ* a laboratórne pozorovania, analýzy a experimenty; počítač a počítačový softvér vrátane modelov a techník modelovania; súvisiacu

Časť VI. zavádza inštitucionálnu organizáciu, ktorá je veľkým prínosom a je opísaná v ďalšej kapitole tejto práce.

VII. Časť Finančné zdroje a mechanizmus financovania spojený s finančným prispievaním štátov dohody na chod inštitúcií zriadených na základe opatrení v tejto dohode a na splnenie cieľov tejto dohody.

Časti VIII. A IX. upravujú implementáciu dohody a riešenie sporov, X. XI. A XII. vzťah zmluvných a nezmluvných strán dohody, dobrú vieru a zneužitie práv a záverečné ustanovenia zahrňujúce spôsob podpisu, pristúpenia, účinnosti, výhrady, výnimky, odstúpenia a pod.

K dohode sú pripojené dve prílohy, jedna obsahujúca orientačné kritéria na indentifikáciu oblastí a druhá typy budovania kapacít a prenosu námornej technológie.

Vybrané časti tejto kapitoly, ktoré prinášajú nové momenty vám priblížim v nasledujúcej kapitole.

4.3 Nový moment v ochrane morského prostredia

Cieľom tejto práce bolo priblížiť vám nový moment ochrany morského prostredia zakotvený v Dohode.

4.3.1 Medzinárodná spolupráca

Tento moment vidí Jaeckel vo zmene spôsobu, akým spravujeme a využívame oceán v oblastiach mimo národnej jurisdikcie. Po prijatí Dohody bude dôležité ako bude interagovať s existujúcimi inštitúciami, ktoré riadia konkrétne odvetvia³⁶, tak ako je to zakotvené v čl. 8 v I. časti Dohody. Tento článok sa týka zakotvenia medzinárodnej spolupráce s cieľom zachovať trvalo udržateľné využívanie morskej biologickej diversity oblastí mimo vnútroštátnej jurisdikcie a to prostredníctvom rôznych príslušných globálnych, regionálnych, ale aj sektorových s iných orgánov. A následne v bode 3. tohto článku zaväzuje štáty podporovať medzinárodnú spoluprácu v oblasti morského vedeckého výskumu, vývoja morských technológií a rozdelenia si prínosov vyplývajúcich z týchto činností.

biotechnológiu a odborné znalosti, vedomosti, zručnosti, technické, vedecké a právne know-how a analytické metódy týkajúce sa ochrany a udržateľného využívania morskej biodiverzity.

³⁶ ROBB, S., JAECKEL, A., BLANCHARD, C. : How could the BBNJ Agreement affect the International Seabed Authority's Mining Code?. In : EJIL:Talk, 13.4.2023. Online: <https://www.ejiltalk.org/how-could-the-bbnj-agreement-affect-the-international-seabed-authoritys-mining-code/> (cit. 1.11.2023).

4.3.2 Vytvorenie a riadenie nových oblastí

Ďalší z nových momentov podľa medzinárodných vedcov je vo vytváraní nástrojov riadenia podľa oblastí vrátane chránených morských oblastí a v ochrane kultúrnych hodnôt zakotvených v rôznych článkoch časti III. Dohody. Najviditeľnejšie je to v čl. 19 ods. 3: „Návrhy sa sformulujú na základe najlepších dostupných vedeckých poznatkov a vedeckých informácií a ak sú dostupné, aj na základe príslušných vedomostí pôvodného obyvateľstva a miestnych komunít, pričom sa zohľadní prístup predbežnej opatrnosti a ekosystémový prístup“. Táto podpora rozvojových prípadne inak znevýhodnených zmluvných štátov a ich zainteresovanie do procesov prijímania opatrení mimo vnútroštátnej juristikcie nebola v Dohovore zakotvená, napríklad až v marci 2023 si Rada ISA (Medzinárodná organizácia pre morské dno) po prvýkrát vypočula aj názory domorodých vodcov z Tichomorja.³⁷ Novozavedený „nástroj riadenia na základe oblastí“ je nástroj vrátane chránenej morskej oblasti pre geograficky vymedzenú oblasť, prostredníctvom ktorého sa riadi jeden alebo niekoľko sektorov alebo činností s cieľom dosiahnuť konkrétne ciele ochrany a udržateľného využívania v súlade s touto dohodou.

4.3.3 Posudzovanie vplyvov na životné prostredie

Je zakotvené v časti IV. Dohody. **V Dohovore je toto posudzovanie takisto zavedené, ale Dohoda prináša viac procesných a hmotných požiadaviek v posudzovaní, napr. podľa Dohovoru sa posudzovanie vyžaduje až po schválení činnosti pri hlbokomorskej ťažbe a v Dohode to bude potrebné pred schválením. V článku 30 ods. 1 písm. b) Dohody okrem vplyvov na životné prostredie musí správa o rozsahu vplyvov zväžiť aj hospodárske, sociálne, kultúrne vplyvy a vplyvy na ľudské zdravie. Dohoda bude nútiť organizácie pri posudzovaní vplyvov, aby sa viac prispôbili právam pôvodného obyvateľstva a miestnych komunít podľa medzinárodného práva.**

4.3.4 Zbieranie a zdieľanie informácií o morských genetických zdrojoch

Nový moment je viditeľný v časti II. Dohody. V minulosti a aj v súčasnosti existuje len obmedzený počet plavidiel, ktoré môžu skúmať v oblastiach mimo národnej jurisdikcie a zbierať organizmy, ktoré môžu byť relevantné pre základný výskum a výskum a vývoj, ktoré môžu viesť ku komercializácii produktu. Zdieľanie výnosov by mohlo podporiť budovanie kapacít a rozvoj pre všetkých vedcov, vrátane vedcov z rozvojových krajín, ako aj zdieľanie peňažných výnosov za určitých okolností na ochranu a udržateľné využívanie morských biologických zdrojov mimo oblastí pod národnou jurisdikciou.

³⁷ Ibid.

4.3.5 Zriadenie nových inštitúcií

Ešte jeden z nových momentov tejto Dohody, ktorý naplňa funkciu tejto vykonávacej dohody³⁸ môžeme nájsť v časti VI., kde v článku 47 ods. 1 sa zriaďuje Konferencia zmluvných strán, ako hlavný rozhodovací orgán Dohody, úlohou ktorej bude priebežná kontrola a hodnotenie vykonávania tejto dohody a na tento účel následne prijatie rozhodnutí a odporúčaní konsenzom týkajúcich sa vykonávania tejto dohody. Ak by sa vyčerpali všetky snahy o dosiahnutie konsenzu, rozhodnutia a odporúčania konferencie zmluvných strán o vecných otázkach sa prijímajú hlasovaním zmluvných strán. Ďalšie úlohy tohto orgánu je zavedenie pomocných orgánov, prijatie rozpočtu, do piatich rokov od nadobudnutia platnosti posúdi a preskúma primeranosť a účinnosť ustanovení tejto dohody a v prípade potreby navrhne prostriedky na posilnenie vykonávania týchto ustanovení. V čl. 49 sa zriaďuje vedecký a technický orgán, zložený z multidisciplinárnych vedeckých a technických odborníkov a odborníkov na miestne komunity. Funkciou zriadeného orgánu je poskytovanie konferencii zmluvných strán vedecké a technické poradenstvo, vykonáva funkcie, ktoré mu boli pridelené podľa tejto dohody, a ďalšie funkcie, ktoré môže určiť konferencia zmluvných strán, a predkladá konferencii zmluvných strán správy o svojej práci. V článku 50 sa zriaďuje Sekretariát a jeho hlavnou úlohou je poskytovanie administratívnej a logistickej podpory konferencii zmluvných strán a jej pomocným orgánom na účely vykonávania tejto dohody. V čl. 51 sa zriaďuje mechanizmus na výmenu informácií, ako platforma s otvoreným prístupom a slúži ako centralizovaná platforma, ktorá umožňuje zmluvným stranám prístup k informáciám o činnostiach vykonávaných podľa ustanovení tejto dohody, poskytovanie a šírenie takýchto informácií vrátane informácií týkajúcich sa dosahovania cieľov Dohody.

Záver

Dohovor OSN o morskom práve z r. 1982 (ďalej len „Dohovor“) bol revolučný, komplexný a veľmi dôležitý, ale v dnešných časoch rýchleho zhoršovania sa životného prostredia a klimatických zmien, ale aj rozvoja vedy, výskumu, techniky a priemyslu už nie je postačujúci. V dnešnej dobe je krajne dôležitá a nevyhnutná potreba vyvíjania nových noriem na ochranu morí všeobecne, ale aj konkrétne na morské oblasti, ktoré sa vývojom vedy a techniky objavujú a tým sa zároveň do nich stále viac zasahuje. Táto potreba sa dá vyriešiť iba nájdením cesty pre členské štáty, ktorá ich privedie k spolupráci pri flexibilnom prijímaní noriem, ktoré by spĺňali dnešné rýchlo sa vyvíjajúce potreby v ochrane voľných morí. V úvode sme si položili niekoľko otázok a v priebehu tejto práce som sa snažila nájsť odpovede na tieto otázky.

Odpoveď na prvú z nich: „Boli a sú potrebné kodifikácie medzinárodných dohôd na ochranu morskej biodiverzity?“ je, áno. Všeobecnú odpoveď na túto otázku som obsahla

³⁸ Je právny nástroj, ktorý slúži na upresnenie a implementáciu ustanovení obsiahnutých v danej medzinárodnej zmluve a cieľ je vyplniť medzery vo vykonávaní právneho nástroja a poskytuje objasnenia, ako aj mechanizmy, aby sa záväzky mohli lepšie plniť.

v I. kapitole tejto práce, kde sme si v rámci histórie vývoja využívania morí potvrdili, že prínos premeny obyčajových pravidiel na medzinárodné zmluvy, je v odstránení neistoty spätjej s rozsahom, obsahom a pôsobením obyčajových pravidiel, čím sa spevňuje medzinárodný právny poriadok. Konkrétne zameranú odpoveď ohľadom ochrany morskej biodiverzity sme našli v kapitole III. tejto zmluvy, kde sme si vysvetlili aká je pre nás dôležitá morská biodiverzita, aké sú aktuálne problémy a aké je dôležité jej zachovanie pre budúce generácie. V číslach je odpoveď vyjadrená tým, že v súčasnosti je chránených iba 1,2 % rozlohy medzinárodných vôd. Navyše morské plochy, kde nie je povolená žiadna činnosť človeka, tvoria len 2,7 % rozlohy svetového oceánu. Pritom na zachovanie morskej biodiverzity je nutné účinne chrániť aspoň 26 % svetového oceánu. Z vyjadrenia Carla Heipa z Kráľovského holandského inštitútu pre výskum mora, že chápanie biodiverzity je dôležité nielen z pohľadu súčasnosti, ale aj z pohľadu toho, ako ovplyvní tlak človeka a prírody budúcu biodiverzitu: „*To si vyžaduje dobrý výskum, silnú európsku spoluprácu, lepšie pozorovacie systémy, kvalitnejšiu vedeckú infraštruktúru a efektívne prepojenie na úrovni vednej politiky,*“³⁹, sa potvrdzuje, že kodifikácie medzinárodných dohôd v oblasti morskej biodiverzity sú potrebné.

Odpoveď na druhú otázku: „Aká je súčasná úprava v tejto oblasti a je postačujúca?“ Cesta k III. konferencii OSN popísaná v kapitole 1. tejto práce a následný 9 ročný proces prijatia revolučného a aktuálne platného Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve z r. 1982 opísaný v kapitole 4 tejto práce sú odpoveďou na túto otázku. Tento výsledný dohovor vo svojich 320 článkoch a prílohách stanovil pravidlá upravujúce všetky záležitosti týkajúce sa morského práva a okrem iných tém zakotvil pojmy a potreby týkajúce sa výlučných ekonomických zón, jurisdikcie kontinentálneho šelfu, navigácie a ťažby na hlbokom morskem dne. Potreba ďalšieho riešenia morského práva prišla s klimatickými zmenami, nárastom populácie, prudkým rozvojom vedy a techniky v posledných desaťročiach. Tieto zmeny si vyžadujú reguláciu ľudskej činnosti zasahujúcu aj mimo vôd pod národnou jurisdikciou a aktuálny Dohovor všetky nové potreby opísané pracovnou skupinou v prípravnej fáze Dohody (bod 5.1.) neriešil. Pekne to zhrnul aj výrok Kostasa Nittisa, predsedu Európskej rady pre námorné záležitosti, ktorý vyhlásil:

*„Za posledných 10 rokov bolo financovaných veľa iniciatív a urobil sme veľký pokrok, ale stále pred nami ostáva dlhá cesta od komplexného porozumenia morskej biodiverzity, toho ako sa mení a aké sú dôsledky týchto zmien pre ľudskú spoločnosť,“*⁴⁰

Odpoveď na tretiu otázku: „Aký je nový moment Dohody a čo prináša?“, je podstata celej tejto práce. Celá Dohoda je opísaná v kapitole 5.2. aj s celkovým cieľom tejto vykonávacej Dohody, ktorý je zabezpečiť ochranu a trvalo udržateľné využívanie morskej biologickej diverzity oblastí mimo národnej jurisdikcie, a to v súčasnosti a dlhodobo, prostredníctvom účinnej implementácie príslušných ustanovení Dohovoru a ďalšej

³⁹ Euractiv: Výskum morskej biodiverzity má napriek pokroku stále veľa pred sebou, 22. 11. 2012. Online: <https://euractiv.sk/section/vzdelanie/news/vyskum-morskej-biodiverzity-ma-napriek-pokroku-stale-vela-pred-sebou-020357/> (cit. 1.11.2023).

⁴⁰ Ibid.

medzinárodnej spolupráce a koordinácie. Prínosy tejto dohody sú v kapitole 5.3 tejto práce. Konkrétne nové momenty Dohoda priniesla v oblasti medzinárodnej spolupráce a vo zmene spôsobu, akým spravujeme a využívame oceán v oblastiach mimo národnej jurisdikcie. Konkrétne nové momenty sú v oblasti opatrení ako nástrojov riadenia podľa oblastí vrátane chránených morských oblastí, pri ktorých sa rozdelí šíre more a morské dno na menšie časti podľa sledovaného cieľa a vytvoria sa chránené morské oblasti; v oblasti posudzovania vplyvov na životné prostredie, to je procesu zisťovania a hodnotenia možných vplyvov určitej činnosti s cieľom získať informácie pre rozhodovací proces; v oblasti budovania kapacít a prenosu námornej technológie, z ktorej vyplýva zahrnutie ekonomicky slabších krajín do pre nich nákladného a nedostupného výskumu; v oblasti činnosti súvisiacich s morskými genetickými zdrojmi vrátane spravodlivého a rovnocenného spoločného využívania prínosov z ich výskumu.

Najpodstatnejšie je ustanovenie v čl. 5. novej Dohody, ktoré konkrétne zakotvuje, že táto vykonávacia Dohoda sa bude vykladať a uplatňovať v súlade s Dohovorom a žiadne ustanovenie v novej Dohode nebude na ujmu právam, jurisdikcii a povinnostiam štátov zakotvených v Dohovore.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

1. Euractiv: Výskum morskej biodiverzity má napriek pokroku stále veľa pred sebou, 22. 11. 2012. Online: <https://euractiv.sk/section/vzdelanie/news/vyskum-morskej-biodiverzity-ma-napriek-pokroku-stale-vela-pred-sebou-020357/> (cit. 1.11.2023).
2. European Environment Agency: Climate Change and Future Marine Ecosystem Services and Biodiversity (FutureMARES). Online: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/projects/climate-change-and-future-marine-ecosystem-services-and-biodiversity> (cit. 1.11.2023).
3. European Environment Agency: Čo je biodiverzita a prečo je dôležité ju zachovať?. Online: <https://www.eea.europa.eu/sk/help/casto-kladene-otazky/co-je-biodiverzita-a-preco> (cit. 1.11.2023).
4. European Environment Agency: Morská biodiverzita v Európe zostáva pod tlakom ?. Online: <https://www.eea.europa.eu/publications/europes-marine-biodiversity-remains-under-pressure> (cit.1.11.2023).
5. JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLAŠKOVIČ, K.: Medzinárodné právo verejné. Prvá časť, Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 319 s., ISBN 978-80-7380-559-3.
6. JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; BLAŠKOVIČ, K.; BUCHTA, T.; ARBET, D.: *Medzinárodné právo verejné . Druhá časť*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s., ISBN 978-80-7380-597-5.
7. JANKUV, J.; *Environmentalizácia medzinárodného práva verejného a jej vplyv na právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky*, Praha: Leges, 2021. 388 s., ISBN 978-80-7502-580-7.

8. KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*, 4. vydanie, Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2022, 536 s., ISBN 978-80-571-0525-1.
9. KONRÁD, Ľ. : Ako funguje ponorka. In: Mladý vedec, č. 10. Online: http://stary.mladyvedec.sk/download/10/03_ponorka.pdf (cit. 1.11.2023).
10. LÁNÍKOVÁ, H. : Nová kapitola pro ochranu biodiverzity moří a jejich udržitelné užívání. In : Právní prostor, 29.4.2019. Online: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/nova-kapitola-pro-ochranu-biodiverzity-mori-a-jejich-udrzitelne-uzivani> (cit. 1.11.2023).
11. Návrh na podpis Dohody v rámci Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve o ochrane a udržateľnom využívaní morskej biodiverzity v oblastiach mimo vnútroštátnej právomoci, LP/2023/481. Online: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2023/481> (cit. 1.11.2023).
12. Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 34/1996 Z. z. o Dohovore o biologickej diverzite.
13. PLESNÍK, J., HANEL, L.: Mořská biologická rozmanitost potřebuje nejen chráněná území; In: Ochrana přírody, roč. 2021, č. 5, 2021, s. 44-48. Online: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/morska-biologicka-rozmanitost-potrebuje-nejen-chronena-uzemi/> (cit. 1.11.2023).
14. ROBB, S., JAECKEL, A., BLANCHARD, C. : How could the BBNJ Agreement affect the International Seabed Authority's Mining Code?. In : EJIL:Talk, 13.4.2023. Online: <https://www.ejiltalk.org/how-could-the-bbnj-agreement-affect-the-international-seabed-authoritys-mining-code/> (cit. 1.11.2023).
15. TASR: Austrália: Za 25 rokov odumrela polovica Veľkej koralovej bariéry, 15.10.2020. Online: <https://www.enviroportal.sk/clanok/australia-za-25-rokov-odumrela-polovica-velkej-koralovej-bariery> (cit. 1.11.2023).
16. UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: Ad Hoc Open-ended Informal Working Group to study issues relating to the conservation and sustainable use of marine biological diversity beyond areas of national jurisdiction. Online: <https://www.un.org/Depts/los/biodiversityworkinggroup/biodiversityworkinggroup.htm> (cit. 1.11.2023).
17. UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea: The United Nations Convention on the Law of the Sea (A historical perspective). Online: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm (cit. 1.11.2023).
18. UN – Intergovernmental Conference on Marine Biodiversity of Areas Beyond National Jurisdiction: Intergovernmental Conference on an international legally binding instrument under the United Nations Convention on the Law of the Sea on the conservation and sustainable use of marine biological diversity of areas beyond national jurisdiction (General Assembly resolution 72/249). Online: <https://www.un.org/bbnj/> (cit. 1.11.2023).
19. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 157/1964 Zb. o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch.
20. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb. o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.

Brozová, V.: Nový moment ochrany morského prostredia: Dohoda o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní morskej biologickej diversity oblastí za národnou jurisdikciou z roku 2023

21. Dohoda o vykonávaní časti XI Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve z 10. decembra 1982. Online: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/agreement_part_xi.htm#section1 (cit. 1.11.2023).
22. Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve, 10. december 1982, Úradný vestník L 179 , 23/06/1998 S. 0003 – 0134. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A21998A0623%2801%29> (cit. 1.11.2023).

Čo s vodou z Fukushima?

Bc. Vladyslava Kryvoshei

Úvod

Dňa 11. marca 2011 o 14:46 miestneho času došlo v blízkosti Honšu, Japonsko k zemetraseniu s magnitúdou 9.0.¹ Týmto spôsobená 15-metrová vlna tsunami vyradila z prevádzky tri reaktory elektrárne Fukušima Daiči a spôsobila jadrovú haváriu. Všetky tri bloky sa v priebehu prvých troch dní z veľkej časti roztavili,² čo vyústilo do najväčšej civilnej jadrovej havárie od čias havárie v Černobyle v roku 1986.³

Hlavnou výzvou po incidente sa stalo odstránenie kontaminovanej vody. Ako riešenie, v roku 2011 spoločnosť TEPCO – prevádzkovateľ elektrárne, začala s inštaláciou vodných nádrží. Avšak, z dôvodu neustáleho zvyšovania objemu uskladňovanej vody, a to aj napriek veľkému počtu nádrží (okolo 1000), kapacita pre ďalšie uskladnenie vody sa ukázala byť nepostačujúca.⁴

Dňa 13. apríla 2021 japonská vláda formálne schválila vypustenie 1,25 milióna ton *upravenej* rádioaktívnej odpadovej vody z jadrovej elektrárne Fukušima Daiči do Tichého oceánu.⁵ Tento krok vyvolal znepokojenie a značne negatívnu reakciu na medzinárodnej úrovni, a to najmä zo strany štátov susediacich s Japonskom (Číny a Južnej Kórei)⁶ a medzinárodných organizácii venujúcich sa ochrane životného prostredia.⁷ Medzinárodná spoločnosť pre atómovú energiu (ďalej aj „MAAE“) vo výsledkoch svojej

¹ UNSCEAR: 2020 Report on Radiological Consequences from the Fukushima Accident: 10 years later. In: United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, 2020. Online: https://www.unscear.org/unscear/uploads/res/areas-of-work/fukushima_html/UNSCEAR_Brochure_-_Single_Page_-_Final_incl_fonts.pdf (cit. 1.11.2023).

² Fukushima Daiichi Accident. World Nuclear Association, 2023. Online: <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-daiichi-accident.aspx> (cit. 1.11.2023).

³ Fukushima Daiichi Nuclear Power Station Accident. United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, 2021. Online: <https://www.unscear.org/unscear/en/areas-of-work/fukushima.html> (cit. 1.11.2023).

⁴ Fukushima Daiichi ALPS Treated Water Discharge - FAQs. International Atomic Energy Agency, 2023. Online: <https://www.iaea.org/topics/response/fukushima-daiichi-nuclear-accident/fukushima-daiichi-alps-treated-water-discharge/faq> (cit. 1.11.2023).

⁵ TSUKIMORI, O., SUGIYAMA, S: Government OKs discharge of Fukushima nuclear plant water into sea, 13 April 2021. Online: <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/04/13/national/fukushima-water-release/> (cit. 1.11.2023).

⁶ KOBAYASHI, CH., ESSIG, B., GAN, N.: Japan to start releasing treated Fukushima water into sea in 2 years. CNN, 13 April 2021. Online: <https://edition.cnn.com/2021/04/12/asia/japan-fukushima-water-intl-hnk/index.html> (cit. 1.11.2023).

⁷ Japan announces date for Fukushima radioactive water release. Greenpeace, 2023. Online: <https://www.greenpeace.org/international/press-release/61364/japan-announces-date-for-fukushima-radioactive-water-release/> (cit. 1.11.2023).

140 - stranovej štúdie,⁸ rozhodnutie japonskej vlády naopak podporila a odôvodnila, prečo z technického hľadiska vyzerá byť v poriadku. Japonsko dňa 24. augusta 2023 začalo s vypúšťaním upravenej vody do Tichého oceánu cez podzemný tunel a plánuje v tomto pokračovať ďalších 30 rokov.⁹

Cieľom tohto príspevku je hlavne preskúmať otázku súladu vyššie spomínaného postupu Japonska s relevantnými nástrojmi medzinárodného práva. V prvej časti danej práce sa v stručnosti pozrieme na technickú stránku veci, resp. závery viacerých vedeckých výskumov o tom, aké dopady na životné prostredie, život a zdravie ľudí môže mať realizácia vyššie spomínaného plánu Japonska. V druhej časti práce zhodnotíme predmetnú situáciu z právneho hľadiska – identifikujeme aplikovateľné medzinárodnoprávne predpisy, relevantné princípy, a posúdime, či je riešenie japonskej vlády v súlade s nimi.

1. Vedecké výskumy vody z Fukushima a ich (diametrálne rozdielne) závery

Pre realizáciu plánu Japonska sa stál kľúčovým systém, ktorý ešte začiatkom roka 2013 začala testovať a uvádzať do prevádzky spoločnosť Tepco. Pokročilý systém spracovania kvapalín *ALPS* (*Advanced Liquid Processing System*),¹⁰ ktorý vyvinuli spoločnosti EnergySolutions a Toshiba¹¹ je čerpací a filtračný systém, ktorý využíva sériu chemických reakcií na odstránenie 62 rádionuklidov z kontaminovanej vody. Na efektivitu toho systému poukazuje aj Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu v svojej správe.¹² Problematickou ale je skutočnosť, že daný systém nedokáže odstrániť trícium.¹³ Trícium (vodík-3) je rádioaktívny izotop vodíka.¹⁴ Polčas rozpadu trícia je 12,3

⁸ International Atomic Energy Agency: IAEA Comprehensive Report On The Safety Review Of The Alps-treated Water At The Fukushima Daiichi. Vienna, 2023. Online: https://www.iaea.org/sites/default/files/iaea_comprehensive_alps_report.pdf (cit. 1.11.2023).

⁹ WONG, T.: Fukushima: What are the concerns over waste water release?. BBC News, 25 August 2023. Online: <https://www.bbc.com/news/world-asia-66106162> (cit. 1.11.2023).

¹⁰ Bližšie k ALPS systému si pozri: Overview of the Multi-nuclide Removal Equipment (ALPS) at Fukushima Daiichi Nuclear Power Station. In: TEPCO, 2013. Online: https://www.tepco.co.jp/en/nu/fukushima-np/handouts/2013/images/handouts_130329_01-e.pdf (cit. 1.11.2023).

¹¹ Fukushima Daiichi Accident. World Nuclear Association, 2023. Online: <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-daiichi-accident.aspx> (cit. 1.11.2023).

¹² International Atomic Energy Agency: IAEA Comprehensive Report On The Safety Review Of The Alps-treated Water At The Fukushima Daiichi. Vienna, 2023. Online: https://www.iaea.org/sites/default/files/iaea_comprehensive_alps_report.pdf (cit. 1.11.2023).

¹³ Fukushima Daiichi ALPS Treated Water Discharge - FAQs. International Atomic Energy Agency, 2023. Online: <https://www.iaea.org/topics/response/fukushima-daiichi-nuclear-accident/fukushima-daiichi-alps-treated-water-discharge/faq> (cit. 1.11.2023).

¹⁴ Facts about Radioactive Tritium. In: Cumberland County Pennsylvania, 2006. Online: <https://www.cumberlandcountypa.gov/DocumentCenter/View/3173/Tritium#:~:text=Tritium%20is%20radioactive%20and%20has,with%20oxygen%20to%20form%20water> (cit. 1.11.2023).

rokov.¹⁵ Vyskytuje sa prirodzene v dôsledku interakcie kozmického žiarenia (žiarenia z vesmíru) s atmosférickými plynmi a pri reakciách s kyslíkom sa mení na trítiovú vodu.¹⁶

Vedci z viacerých krajín (a to nielen z priľahlých Japonska, Číny, Južnej Kórei a Ruska), vyjadrili znepokojenie¹⁷ súvisiace jednak s nedostatkom informácií a výskumu v oblasti danej chemickej látky,¹⁸ jej vplyvu na zdravie ľudí, stav morského dna a morských živočíchov,¹⁹ ako aj s nemožnosťou návratu do pôvodného stavu v prípade potreby (takto vypúšťanú vodu označili ako „*genie in the bottle*“²⁰).²¹ Jedným z argumentov napríklad je, že aj v prípade dodržania všetkých štandardov, vplyv predmetného kroku Japonska na životné prostredie a zdravie ľudí nie je možné označiť za (absolútne) „nulový“.²²

Na druhej strane, vyskytli sa aj vedecky podložené protiargumenty,²³ a to aj okrem záverov spomínanej rozsiahlej štúdie MAAE, podstatou ktorých je poukázanie na minimálne hodnoty trícia vo vode, ktorá bude vypúšťaná do oceánu, a takmer neexistenciu možnosti výrazného vplyvu tejto činnosti na stav vody v oceáne, morské živočíchov, ani na zdravie a život ľudí.

2. Relevantné pramene a kontrolné mechanizmy súčasného medzinárodného práva v otázke jadrového znečisťovania mora

2.1 Morské právo

Prvým z medzinárodnoprávných dokumentov, ktoré potrebujeme zohľadniť pri hľadaní odpovede na otázku položenú v úvode práce, je **Dohovor o morskom práve**

¹⁵ NANIAS, M.: Jadrová energia – Čo s tou vodou z Fukušimy? (2). In: SME blog, 30. apríl 2021. Online: <https://blog.sme.sk/nanias/veda-a-technika/jadrova-energia-co-s-tou-vodou-z-fukusimy-2> (cit. 1.11.2023).

¹⁶ Fukushima Updates: About ALPS treated water, tritium and monitoring, 2021. Online: https://fukushima-updates.reconstruction.go.jp/en/faq/fk_280.html (cit. 1.11.2023).

¹⁷ SUZUKI, T.: Why Japan should stop its Fukushima nuclear wastewater ocean release. In: Bulletin of the Atomic Scientists, 22 September 2023. Online: <https://thebulletin.org/2023/09/why-japan-should-stop-its-fukushima-nuclear-wastewater-ocean-release/#:~:text=The%20first%20discharge%20happened%20over,reach%20about%205%20trillion%20Bq> (cit. 1.11.2023).

¹⁸ Jednou z hlavných obáv je, že vysoká relatívna biologická účinnosť (RBE) beta žiarenia trícia, jeho schopnosť viazať sa so zložkami buniek a vytvárať organicky viazané trícium (OBT) a jeho beta častice s krátkym dosahom znamenajú, že trícium môže poškodiť DNA. Zdroj: CURRIE, D., BURNIE, S.: Japan's plan for radioactive water defies international law. In: TheKoreaTimes. 2020. Online: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/07/371_285553.html (cit.1.11.2023).

¹⁹ KHADKA, N. S.: The science behind the Fukushima waste water release. BBC News, 226 August 2023. Online: <https://www.bbc.com/news/world-asia-66610977> (cit. 1.11.2023).

²⁰ *Ibid.*

²¹ BLUME, L. M. M.: Japan releases nuclear wastewater into the Pacific. How worried should we be? National Geographic, 2023. Online: <https://www.nationalgeographic.com/premium/article/fukushima-japan-nuclear-wastewater-pacific-ocean> (cit. 1.11.2023).

²² *Supra note 19.*

²³ K tomu si pozri: Expert comment on release of waste water from Fukushima into the Pacific. Science Media Centre, 2023. Online: <https://www.sciencemediacentre.org/expert-comment-on-release-of-waste-water-from-fukushima-into-the-pacific/#:~:text=%E2%80%9CThe%20radioactivity%20in%20the%20Fukushima,the%20tiniest%20of%20of%20difference> (cit.1.11.2023).

z roku 1982 (ďalej aj ako UNCLOS).²⁴ Relevantnými sú ustanovenia obsiahnuté v Časti XII UNCLOS „Ochrana a zachovanie morského prostredia“. V **článku 192 UNCLOS** je zakotvená všeobecná povinnosť štátov chrániť a zachovávať morské prostredie. Ďalej, podľa **čl. 194 ods. 1 UNCLOS**: „Štáty urobia všetky nevyhnutné opatrenia v súlade s týmto dohovorom na predchádzanie, obmedzenie a kontrolu znečisťovania morského prostredia z akýchkoľvek zdrojov a použijú pre tento účel najúčinné prostriedky, ktoré majú k dispozícii, podľa svojich schopností buď individuálne, alebo spoločne a budú pre tento účel harmonizovať svoju politiku.“ Pozornosť si vyžaduje najmä **odsek 3** tohto článku, ktorý sa špecificky zaoberá rôznymi spôsobmi znečisťovania morského prostredia. Pri „klasifikácii“ postupu Japonska najvhodnejšími sa javia: znečistenie zo zdrojov umiestnených na suši, zhadzovanie do mora, alebo znečistenie vyplývajúce z činnosti na morskom dne. Posudzovanie zdroja znečistenia je v danom prípade kontroverzným, a zároveň kruciálnym, pretože môže mať vplyv na aplikovateľnosť nástrojov medzinárodného práva, na čo sa ešte bližšie pozrieme v kontexte Londýnskeho Dohovoru.

Pokiaľ posudzujeme postup Japonska ako zhadzovanie do mora,²⁵ relevantným je **článok 210 UNCLOS**, a to najmä jeho **odsek 5**, ktorý znie: „Zhadzovanie odpadov do mora v pobrežnom mori a vo výhradnej ekonomickej zóne alebo na kontinentálnom šelfe, sa nesmie vykonávať bez výslovného predchádzajúceho schválenia pobrežným štátom, ktorý má právo povoľovať, regulovať a kontrolovať zhadzovanie odpadov do mora, po náležitom prerokovaní záležitosti s inými štátmi, pre ktoré by z dôvodov ich zemepisnej polohy takéto zhadzovanie odpadu mohlo mať škodlivé následky.“ Vzhľadom na konštrukciu podvodného tunela²⁶ je možné tvrdiť, že nejde o vody vnútorné, ale vody teritoriálne, ktoré spadajú do regulácie tohto ustanovenia. Berúc ohľad na tvrdenia susediacich s Japonskom štátov o nedostatočných, až absentujúcich predchádzajúcich rokovaniach s nimi v danej veci, môžeme vnímať postup Japonska ako nesúladný²⁷ s týmto ustanovením.

V zmysle **čl. 207 ods. 1 UNCLOS**, znečisťovanie morského prostredia zo zdrojov umiestnených na pevnine zahŕňa znečisťovanie prostredníctvom riek, ústia riek, potrubí

²⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 242/1996 Z. z. o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do podpisu Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve. Pozn. Japonsko je zmluvnou stranou tohto Dohovoru.

²⁵ Podľa **čl. 1 ods. 5 písm. a) i) UNCLOS**: "Zhadzovanie do mora" znamená: i) akékoľvek svojvoľné zbavovanie sa odpadu alebo zbavovanie sa odpadov alebo iných látok z plavidiel, lietadiel, plošín alebo iných umelo vybudovaných konštrukcií v mori.

²⁶ Mapa ilustrujúca podvodný tunel dostupná na: Japan releases Fukushima nuclear wastewater despite concerns. BHANDARI, S. R.: Japan releases Fukushima nuclear wastewater despite concerns. In: Benar News, 2023. Online: <https://www.benarnews.org/english/news/pacific/japan-releases-fukushima-nuclear-wastewater-08242023041259.html> (cit. 1.11.2023).

²⁷ SO-YOUN, K.: Japan's lack of transparency on Fukushima water is sparking fear in neighbors, says Japanese expert. The Hankyoreh, 24 July 2023. Online: https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/1101499.html (cit. 1.11.2023). K (ne)dodržaniu Japonskom povinností spolupracovať s inými štátmi si bližšie pozri: WANG, L., LI, F.: State duty to cooperate on the Fukushima nuclear contaminated water release. In: Marine Policy, 2022 (136), ISSN: 0308-597X. Online: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104878> (cit. 1.11.2023).

a odpadových zariadení. Tento článok je úzko spätý s už vyššie spomínaným článkom 194, ods. 1, 2, a 3 písm. a), kvôli úprave povinností štátov v kontexte znečisťovania. Avšak, vzhľadom na to, že predmetné ustanovenia UNCLOS sú koncipované príliš všeobecne, regulácia na globálnej úrovni zostáva slabá.²⁸

Znečisťovanie vyplývajúce z činnosti na morskom dne upravené v **čl. 208 UNCLOS**, je možné stotožniť²⁹ so znečisťovaním v zmysle **čl. 194 ods. 3 písm. c) UNCLOS – zo zariadení a prístrojov používaných pri prieskume alebo ťažbe prírodných zdrojov z morského dna a jeho podložia**. Požiadavky na štáty, aby tie prijali zákony a nariadenia, alebo iné opatrenia na zabránenie, obmedzenie a kontrolu znečisťovania morského prostredia v dôsledku alebo v súvislosti s činnosťou na morskom dne, ktorá sa vykonáva pod ich jurisdikciou, sú zakotvené v **čl. 208 ods. 1 a 2 UNCLOS**.

Je dôležité podotknúť, že nezávisle od charakteru zdroja znečisťovania, všeobecné ustanovenia Dohovoru o morskom práve môžu byť priamo aplikované na situáciu s vodou z Fukušimy, a to bez potreby ďalšieho skúmania pôvodu znečisťovania.³⁰ **Článok 1 UNCLOS** definuje "**znečistenie morského prostredia**" ako „*priame alebo nepriame zanesenie látok človekom alebo energie do morského prostredia vrátane ústia riek, ktoré majú alebo môžu mať také zhubné účinky ako je poškodenie živých zdrojov a morského života, ohrozenie ľudského zdravia, zabránenie morskej činnosti vrátane rybolovu a iného legitímneho využívania mora, zhoršenie úžitkovej kvality morskej vody a obmedzenie podmienok pre rekreáciu*“. Podľa toho ustanovenia nie je prekážkou pre aplikáciu Dohovoru situácia, kedy k znečisteniu morského prostredia ešte nedošlo, postačuje, ak je takéto znečistenie možné. Vzhľadom na to, že zamýšľanou činnosťou Japonsko by, v podstate, prenášalo znečisťujúce a hazardné látky z jedného prostredia do iného, je vhodné poukázať na článok 195 UNCLOS,³¹ ktorý takýto postup explicitne zakazuje.

Ďalšie články Dohovoru³² zaväzujú štáty realizovať hodnotenia environmentálnych vplyvov (EIA), monitorovať nebezpečenstvo alebo následky znečisťovania, uverejňovať správy o výsledkoch ich hodnotení, a notifikovať iné štáty v prípadoch hrozacej alebo vzniknutej škody. Dané ustanovenia môžeme vnímať ako prejav princípu predchádzaniu škodám na životnom prostredí, resp. princípu prevencie v medzinárodnom environmentálnom práve. Navyše, upravené tu povinnosti štátov presahujú medze tohto

²⁸ TANAKA, Y.: The International Law of the Sea. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 266 – 268. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511844478> (cit. 1.11.2023).

²⁹ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, 16 s., ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

³⁰ Ibid.

³¹ Článok 195 UNCLOS „Povinnosť neprenášať škody alebo nebezpečenstvo znečisťovania a nezamieňať jeden druh znečisťovania za druhý“: „*Pri vykonávaní opatrení pre zabránenie, zníženie a kontrolu znečisťovania morského prostredia budú štáty konať tak, aby neprenášali priamo alebo nepriamo škody alebo nebezpečenstvo znečisťovania z inej oblasti do druhej a aby nezamieňali jeden druh znečisťovania za druhý.*“

³² Články 198, 204, 205, 206 UNCLOS.

princípu – v súvislosti s transhraničnými environmentálnymi rizikami ide totiž o obligatórne pravidlo medzinárodného obyčajového práva.³³

Otázka zhadzovania nukleárneho odpadu do oceánu bola špecificky riešená v rámci medzinárodnej úpravy počnúc rokom 1972, kedy bol prijatý **Londýnsky dohovor o predchádzaní znečisťovaniu zhadzovaním odpadov a iných látok do mora z roku 1972** (ďalej aj ako „Londýnsky dohovor“)³⁴. Týmto došlo k čiastočnému zákazu zhadzovania vyššie uvedeného znečisťovania. Následne v roku 1983 bola podobná činnosť pozastavená, a v roku 1996 úplne zakázaná prijatím **Protokolu k Londýnskemu dohovoru**,³⁵ čo nechalo ako jediné dostupné, resp. povolené možnosti nakladania s takýmto odpadom jeho ukladanie na suší alebo opätovné spracovanie.³⁶

Za zmienku stojí to, že spomínané rozhodnutie Japonska sa stalo témou diskusie³⁷ na jednom zo zhromaždení zmluvných strán Londýnskeho dohovoru a jeho Protokolu v októbri 2021, ktoré sa konalo na pôde Medzinárodnej námornej organizácie (IMO).³⁸ Japonsko sa ale pokúsilo zastaviť ďalšiu diskusiu o danej otázke, pričom argumentovalo tým, že správnym miestom na diskusiu o tomto je Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu, a že nie je vhodné, aby sa vlády zaoberali týmito otázkami na zasadnutí LC/LP, ktoré organizuje OSN.³⁹ Dané zhromaždenia fungujú na základe konsenzu, preto vzhľadom na námietky Japonska a odlišné názory zúčastnených štátov v tejto veci,⁴⁰ nebolo možné dosiahnuť dohodu o posúdení alternatív.⁴¹

³³ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: International law and the environment, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 143.

³⁴ Convention on the prevention of marine pollution by dumping of wastes and other matter, 1972. 1046 UNTS 120, [ATS] 1985 16, 11 ILM 1294 (1972), UKTS 43 (1976). Online: <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-10/documents/lc1972.pdf> (cit. 1.11.2023). Pozn. Slovenská republika nie je signatárom tohto dokumentu.

³⁵ 1996 Protocol to the convention on the prevention of marine pollution by dumping of wastes and other matter. 2006 ATS 11. Online: <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-10/documents/lpamended2006.pdf> (cit. 1.11.2023).

³⁶ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: International law and the environment, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 491.

³⁷ Iniciátorom tejto diskusie sa stalo Ministerstvo oceánov a rybolovu Južnej Kórei, ktoré prejavilo svoje znepokojenie a poukázalo na potrebu podrobnejšieho skúmania možných alternatív a väčšieho zapojenia sa susediacich s Japonskom a v tomto smere zainteresovaných štátov. Bližšie na: YONHAP, S.: Korea to raise need for int'l discussions on Japan's Fukushima plan in IMO meeting. The Korea Herald, 25 October 2021. Online: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20211025000656> (cit. 1.11.2023).

³⁸ BURNIE, S.: The Japanese government and the Fukushima nuclear disaster – History repeating itself?. Greenpeace. 2021. Online: <https://www.greenpeace.org/international/story/50827/japanese-government-fukushima-nuclear-disaster-history/> (cit. 1.11.2023).

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Bližšie si pozri: SANTILLO, D., BURNIE, S.: Japan blocks proposal for international scientific assessment of alternatives to Pacific Ocean discharge of Fukushima radioactive water. Greenpeace, 2 November 2021. Online: <https://www.greenpeace.org/japan/campaigns/press-release/2021/11/02/53596/> (cit. 1.11.2023).

⁴¹ *Supra note* 38.

Pokiaľ posudzujeme relevantnosť a aplikovateľnosť Londýnskeho dohovoru a jeho Protokolu, je potrebné sa zamerať na niekoľko oblastí, a síce – výklad pojmov „dumping“⁴², „odpady alebo iné látky“, „more“ a „iné umelé stavby v mori“.

Po prvé, Londýnsky dohovor a jeho protokol definujú "**dumping**" ako "*úmyselné zneškodňovanie odpadov alebo iných látok v mori alebo do mora*" z "*plavidiel, lietadiel, plošín alebo iných umelých stavieb v mori*", s výnimkou materiálov súvisiacich s ich prevádzkou vrátane zneškodňovania nadbytočných lodí, lietadiel alebo ropných a plynových plošín a "*iných umelých stavieb v mori*".⁴³ Vychádzajúc z toho, že vypúšťanie vody z Fukushima sa realizuje prostredníctvom podvodného tunelu, je potrebné zohľadniť to, či sa tento tunel môže byť považovaný za „inú umelú stavbu v mori“.

Po druhé, "**odpady alebo iné látky**" sú definované ako "*materiál a látka*" "*akéhokolvek druhu, formy alebo opisu*"⁴⁴. Takáto široká definícia je v súlade s cieľom Londýnskeho dohovoru⁴⁵ "*účinne kontrolovať všetky zdroje znečistenia morského prostredia*", najmä "*prijatť všetky možné opatrenia na zabránenie znečisťovaniu mora skládkovaním odpadu*".⁴⁶

Po tretie, pokiaľ ide o morské priestory, s ktorými sa disponuje, alebo pojem "**more**", Londýnsky dohovor ho v **čl. 3 ods. 1** vymedzuje ako "*všetky morské vody okrem vnútorných vôd štátov*". Londýnsky protokol v svojom **článku 1 ods. 8** rozšíril rozsah pojmu "more" tak, aby zahŕňal "*morské dno a podložie*", s výnimkou "*podmorských úložísk prístupných len z pevniny*", a v zmysle **článku 1 ods. 1, a článku 23 Londýnskeho protokolu** takáto interpretácia daného pojmu má prednosť pred uvedenou v Dohovore.

Po štvrté, pojem "**iné umelé stavby v mori**" nie je špecificky definovaný v Londýnskom dohovore, ani v jeho Protokole. Interpretácia tohto pojmu nie je v odbornej spisbe konzistentná.

Ak vychádzame zo záverov Medzinárodnej námornej organizácie (ďalej aj MNO) v otázke právneho posúdenia aplikovateľnosti Londýnskeho dohovoru a Protokolu,⁴⁷ podvodnú konštrukciu⁴⁸ vybudovanú Japonskom nie je správne považovať za „inú umelú stavbu v mori“. Daný výklad sa opiera najmä o **čl. 1 ods. 4 bod. 2 (3) Protokolu**, ktorý v

⁴² Pozn. slovenský preklad: „skládkovanie“, „zhadzovanie odpadu“.

⁴³ Londýnsky dohovor, 1972, článok 3 ods. 1 písm. a) až b); Londýnsky protokol, 1996, článok 1 ods. 4.

⁴⁴ Londýnsky dohovor, 1972, článok 3 ods. 4; Londýnsky protokol, 1996, článok 1 ods. 8.

⁴⁵ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, 16 s., ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁴⁶ Londýnsky dohovor, 1972, článok 1.

⁴⁷ International Maritime Organization: Matters related to the management of radioactive wastes: Legal advice on the application of the London protocol, LC 44/11, para. 10 – 13. Online: https://www.sprep.org/sites/default/files/31-SPREP-Meeting/Noumea/Fr/17NC_WP4.1.3_Attachment3_LC-44_11.pdf (cit. 1.11.2023).

⁴⁸ Pozn.: v čase vypracovania spomínaného dokumentu MNO, Japonsko uvažovalo nad vypúšťaním vody z Fukushima prostredníctvom potrubia, takže dané právne posúdenie sa týkalo potrubia. Zastávame ale názor, že zmena na podvodný tunel v danom kontexte nevyklučuje relevantnosť záverov obsiahnutých v tomto dokumente, a to najmä kvôli pripojeniu tunela k pevnine.

definícii toho, čo dumping nezahŕňa ("*Dumping nezahŕňa ponechanie materiálu v mori (napr. káblov, potrubí a zariadení na morský výskum) umiestneného na iný účel, ako je ich samotná likvidácia*") nasvedčuje tomu, že „materiál“ zahŕňa samotné potrubia, nie látky, ktoré by sa nimi mohli prepravovať alebo ukladať na skládku. Ďalej sa poukazuje na už spomínané vylúčenie z definície pojmu "more" "podmorských úložísk prístupných len z pevniny". Použitím analógie je v predmetnom dokumente MNO konštatovaný záver, že potrubia, ktoré sú pripojené k pevnine, by sa tiež, prísne vzaté, nemali považovať za nachádzajúce sa "v mori", hoci vypúšťaný odpad by bol "do mora".⁴⁹ Pozoruhodným je aj odkaz na ustanovenie **čl. 207 UNCLOS**, ktorý sa týka znečistenia z pozemných zdrojov. Vzhľadom na tento osobitný odkaz na potrubia v článku 207 ods. 1, hoci ho možno vyvodit' len na základe širšieho výkladu **článku 210 UNCLOS** (o znečisťovaní zhadzovaním odpadu), všeobecné pravidlo výkladu je, že osobitné má prednosť pred všeobecným. Z toho vyplýva, že potrubia a odtokové konštrukcie pripojené k pevnine sa nemusia považovať za "umelé stavby na mori", a preto sa na ne nemusí vzťahovať definícia dumpingu v LC/LP, ale právomoc regulovať ich existuje samostatne, v článku 207 UNCLOS.⁵⁰ Inak povedané, záverom a odporúčaním tohto výstupu z MNO je, aby sa nepoužíval extenzívny výklad Londýnskeho dohovoru a Protokolu, a teda, aby sa tieto predpisy nepovažovali za aplikovateľné v danej situácii, a aby sa zohľadnili inštrumenty dostupné podľa UNCLOS.

Opačné názory, prítomné v odbornej spisbe, poukazujú na potrebu presne takého extenzívneho, resp. teleologického výkladu Londýnskeho dohovoru a Protokolu, ktorý by takto bol v súlade s účelom a cieľmi týchto dokumentov.⁵¹

Na záver tejto časti môžeme uviesť, že v otázke právneho statusu podvodného tunela vybudovaného Japonskom na účely zhadzovania rádioaktívnych odpadov do oceánu neexistuje medzi štátmi, ani v odbornej literatúre konsenzus. Prikláňame sa k názoru, podľa ktorého by použitie teleologického výkladu vo vzťahu k Londýnskemu dohovoru a Protokolu bolo na mieste. Priznávame však, že pri absencii zhody na úrovni zmluvných strán, nie je to prakticky realizovateľné. Prejavom takejto zhody a zároveň riešením by mohlo byť, tak ako je uvedené v záveroch spomínaného vyššie dokumentu MNO, zmena znenia existujúcich predpisov, alebo prijatie nového nástroja, ktorý by explicitne a podrobnejšie upravoval otázku vypúšťania odpadu z pevniny do mora.⁵²

⁴⁹ *Supra note* 47, para. 12.

⁵⁰ *Ibid.*, para. 13.

⁵¹ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: *Ocean & Coastal Management*, Vol. 234, 2023, s. 9, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁵² International Maritime Organization: Matters related to the management of radioactive wastes: Legal advice on the application of the London protocol, LC 44/11, 2022, para. 20. Online: https://www.sprep.org/sites/default/files/31-SPREP-Meeting/Noumea/Fr/17NC_WP4.1.3_Attachment3_LC-44_11.pdf (cit. 1.11.2023).

2.2 Jadrové dohovory

Popularita nukleárnej energie v 70-ch rokoch XX storočia nevyhnutne priniesla aj globálne znepokojenie o dlhodobých dôsledkoch použitia tohto zdroja energie na zdravie a život ľudí, ako aj stav životného prostredia.⁵³ Vo vzťahu k skládkovaniu nukleárneho odpadu, ako už bolo vyššie uvedené, došlo k jeho úplnému zákazu v r. 1996 Londýnskym protokolom. Avšak jadrové incidenty na Three Mile Island v USA, a v Černobyle v ZSSR ukázali vážnosť ohrozenia zdravia, agrikultúry a životného prostredia, ktoré predstavovala jadrová energia.⁵⁴

Posledný uvedený incident viedol aj k významnej zmene v prioritách a postavení Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu. Táto sa stala hlavným fórom pre zohľadnenie opatrení, ktoré v dôsledku havárie sa stali nevyhnutnými, a bola zmluvnými štátmi uznaná dôležitá rola Agentúry v otázke bezpečnosti a ochrany pred radiáciou.⁵⁵ Konkrétne, **Dohovor o pomoci v prípade jadrovej havárie** uložil Agentúre novú úlohu spočívajúcu v koordinácii pomoci a reagovaní na žiadosti o poskytnutie pomoci, kým **Dohovor o jadrovej bezpečnosti** a **Dohovor o rádioaktívnom odpade** prijaté v roku 1994 a 1997 zodpovedne, zvýraznili jej význam ako v svojej podstate medzinárodného regulačného orgánu, čo sa týka civilného využitia jadrovej energie.⁵⁶

Dôležité je ale podotknúť, že štandardy⁵⁷ prijímané MAAE nie sú pre zmluvné štáty právne záväzné.⁵⁸ Napriek tomu, tieto štandardy sú značným prínosom pre kontrolu hrozieb spojených s jadrovou energiou, a to najmä čo sa týka existujúceho konsenzu ohľadom technických a vedeckých záverov v nich obsiahnutých.⁵⁹ Navyše, niektoré z štandardov⁶⁰ MAAE boli s časom začlenené do právne záväzných dokumentov, akými

⁵³ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: *International law and the environment*, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 491.

⁵⁴ *Ibid*, s. 491. Bližšie si pozri: IAEA, *Summary report on the APost Accudent Review Meeting on the Chernobyl Accident* (Vienna, 1986); UKAEA, *The Chernobyl Accident and its Consequences* (London, 1987); NEA/OECD, *The Radiological Impact of the Chernobyl Accident in OECD Countries* (Paris, 1988); *Report of the United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation*, GAOR 37th Session (New York, 1982) and 14th Session (New York, 1986); IAEA/INFCIRC 383 (1990); and INFCIRC 510 (1996). Pozri aj *Report of the Presidents Commission on the Accident at Three Miles Island* (Washington DC, 1979).

⁵⁵ IAEA, 30th Conference, Special Session, GC/SPL 1/Res 1.

⁵⁶ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: *International law and the environment*, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 494.

⁵⁷ V kontexte dohovorov MAAE pojem " štandardy " zahŕňa regulácie, pravidlá, požiadavky, kódexy postupov a príručky. Zdroj: LIU, D., HOSKIN, M.: *Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge*. In: *Ocean & Coastal Management*, Vol. 234, 2023, s. 5, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁵⁸ Bližšie si pozri: 18. International Atomic Energy Agency: *Documentation for Use in Regulating Nuclear Facilities. Safety Standards Series No. GS-G-1.4*. Vienna, 2002. Online: https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1132_scr.pdf (cit. 1.11.2023); RAINER, R., SZAZS, P. C.: *The Law and Practices of the International Atomic Energy Agency 1970 - 1980: Supplement 1 to the 1970 edition of Legal Series No. 7*, Vienna, 1993, ISBN: 9201036930. Online: <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/SupplementaryMaterials/Pub250Supplement.pdf> (cit. 1.11.2023).

⁵⁹ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: *International law and the environment*, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 496.

⁶⁰ Ide najmä o nasledujúce: štandardy týkajúce sa nakladania s rádioaktívnym odpadom, ochrany pred radiáciou, a väčšia časť Kódexu praxe pre cezhraničný pohyb rádioaktívneho odpadu. *Ibid*., s. 496. K tomu

sú napr. **Dohovor o jadrovej bezpečnosti** a **Spoločný dohovor o bezpečnosti nakladania s vyhoretým palivom a rádioaktívnym odpadom**.

V kontexte danej práce sa zameriame na nasledovné (právne záväzné) dokumenty MAAE: **Dohovor o jadrovej bezpečnosti z r. 1994**⁶¹ a **Dohovor o včasnom oznamovaní jadrových havárií z r. 1986**,⁶² ktoré sú záväzné aj pre Japonsko ako ich zmluvnú stranu.

V zmysle **Dohovoru o včasnom oznamovaní jadrových havárií**, v prípade jadrovej havárie, ktorá môže mať cezhraničné účinky, majú štáty podľa medzinárodného práva povinnosť informovať v čo najskoršom čase. Daný predpis sa v zmysle jeho **článku 1** použije „*v prípade akejkoľvek havárie týkajúcej sa zariadení alebo činností štátu-strany ... v rámci jej vnútroštátneho právneho poriadku alebo kontroly, ako sa uvádza d'alej v odseku 2, pri ktorej došlo k úniku rádioaktívnych materiálov alebo je pravdepodobné, že k nemu dôjde, a ktorý viedol alebo by mohol viesť k medzinárodnému cezhraničnému úniku, ktorý by mohol byť významný z hľadiska radiačnej bezpečnosti pre iný štát.*“ Podľa **čl. 3** môžu štáty hlásiť aj iné ako v odseku 1 uvedené prípady, a to z hľadiska minimalizácie radiačných následkov. Za spomenutie stojí aj **článok 6 Dohovoru**, ktorý ukladá štátu-strane podávajúcemu informácie podľa **čl. 2 písm. b)** povinnosť, pokiaľ je to rozumne možné, „*reagovať rýchlo na žiadosť o ďalšie informácie alebo konzultácie, ktoré požaduje postihnutý štát-strana, s cieľom minimalizovať radiačné následky v tomto štáte.*“

Vzhľadom na pomerne široko koncipovanú definíciu jadrového incidentu v spomínaných vyššie článkoch 1 a 3 Dohovoru, nie je problematická aplikácia tohto dokumentu na situáciu s vodou z Fukushima. Otáznym ale podľa nášho názoru je začlenenie tohto prípadu pod „*jadrovú haváriu*“ tak, ako ju vymedzuje čl. 1 Dohovoru, keďže ide o plánovanú činnosť, síce spojenú s následkami jadrovej havárie, ale nie o jadrovú haváriu *stricto sensu*. Problematickým by mohlo byť v danom kontexte vynucovanie povinnosti uvedenej v čl. 6, pretože táto sa explicitne vzťahuje na prípady uvedené v čl. 2, ktorý odkazuje na čl. 1. Argumentom pre aplikáciu všetkých vyššie spomínaných relevantných ustanovení, a hlavne – notifikačnej povinnosti na situáciu s vodou z Fukushima, by mohol byť teleologický výklad, resp. výklad v súlade s cieľmi a účelom daného medzinárodnoprávného nástroja.

Dohovor o jadrovej bezpečnosti predstavuje významný krok smerom k definovaniu povinností štátov prevádzkujúcich jadrové zariadenia, aj keď len vo všeobecnej rovine.⁶³ Tento nástroj v svojej podstate dáva efekt, resp. záväznosť,

si pozri aj: IAEA Safety Series No 111-F *The Principles of Radioactive Waste Management* (Vienna, 1995); IAEA Safety Series No 120 *Radiation Protection and the Safety of Radiation Sources* (Vienna, 1996); IAEA GC (XXXIV/939 (1990)).

⁶¹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 163/1997 v Z.z. o uzavretí Dohovoru o jadrovej bezpečnosti.

⁶² Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 327/2001 Z.z. o prijatí Dohovoru o včasnom oznamovaní jadrovej havárie.

⁶³ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: *International law and the environment*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 501.

základom bezpečnosti obsiahnutým v štandardoch MAAE, a môže byť vnímaný ako zhmotnenie medzinárodnej obyčaje, pokiaľ ide o dôslednú reguláciu a kontrolu potenciálne škodlivých činností, analogicky úprave vo veci ochrany morského prostredia obsiahnutej v **článkoch 206 až 212 UNCLOS**.⁶⁴

Avšak, práve spomínaná všeobecnosť formulácii jednotlivých ustanovení, ako aj nedostatočná efektívnosť sú tomuto dokumentu zo strany odbornej verejnosti vyčítané.⁶⁵ Po prvé, problematickou je absencia jasnej definície „jadrového incidentu“, resp. „jadrovej havárie“, v porovnaní s vyššie spomínaným Dohovorom o včasnom oznamovaní jadrových nehôd. Jedine pokiaľ by došlo k „bezpečnostne významným udalostiam“, je v čl. 19 Dohovoru o jadrovej bezpečnosti stanovená notifikačná povinnosť vo vzťahu k dozornému orgánu.

Po druhé, tento dokument predstavuje zmes „mäkkých“ (*soft*) pravidiel a rovnako „mäkkých“ mechanizmov kontroly ich dodržiavania.⁶⁶ Tým, že v svojej preambule sa daný nástroj odvoláva na záväzok dodržiavať široké „základné bezpečnostné zásady“ namiesto „štandardov“ MAAE, ktoré majú charakter soft-law, zvyrazňuje svoje ciele posilniť vnútroštátne opatrenia a medzinárodnú spoluprácu, a nie úplne internacionalizovať reguláciu a dohľad nad jadrovým priemyslom.⁶⁷

Po tretie, „posudzovacie zasadania“ upravené v **čl. 20** Dohovoru reagujú na výzvy týkajúce sa, po prvé, kontroly dodržiavania existujúcich právnych záväzkov zmluvných strán a, po druhé, podpory progresívneho zlepšovania jadrovej bezpečnosti prostredníctvom pravidelného prispôsobenia kolektívneho vnímania konvenčných bezpečnostných záväzkov zmluvnými stranami,⁶⁸ pričom tento mechanizmus možno len ťažko považovať za efektívny v prípade porušenia.⁶⁹ Dokonca, kontroly a sankcie nemajú byť používané na zabezpečenie plnenia Dohovoru zmluvnými stranami, pretože na to slúžia spomínané „posudzovacie zasadania“.⁷⁰

Na záver tejto časti by sme spomenuli ešte jeden medzinárodnoprávny nástroj upravujúci otázku nakladaniam s jadrovým odpadom – **Spoločný dohovor o bezpečnosti nakladania s vyhoretým palivom a o bezpečnosti nakladania**

⁶⁴ Ibid., s. 501.

⁶⁵ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, s. 6, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁶⁶ HANDL, G.: The IAEA Nuclear Safety Conventions: An Example of Successful "Treaty Management"?. In: Nuclear Law Bulletin, vol. 7, no. 72, 2003, s. 9. Online: https://oecd-nea.org/law/nlb/nlb-72/007_027.pdf (cit. 1.11.2023).

⁶⁷ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: International law and the environment. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 501.

⁶⁸ *Supra note* 65, s. 9.

⁶⁹ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, s. 7, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁷⁰ BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: International law and the environment. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-876422-9, s. 502.

s rádioaktívnym odpadom z r. 1997.⁷¹ **Článok 2** spoločného dohovoru obsahuje zoznam užitočných definícií.⁷² Patria medzi ne napr. "rádioaktívny odpad" a „zariadenie na nakladanie s rádioaktívnymi odpadmi“.

Podľa **čl. 2 písm. h)** „**rádioaktívne odpady**“ znamenajú také rádioaktívne látky v plynnej, kvapalnej alebo pevnej forme, pri ktorých sa nepredpokladá žiadne ďalšie použitie...“. Keďže fukušimská rádioaktívna odpadová voda obsahuje pravé takéto rádioaktívne materiály, zodpovedá definícii "rádioaktívneho odpadu" podľa spoločného dohovoru. Ďalej, v zmysle **čl. 2 písm. j)** „**zariadenie na nakladanie s rádioaktívnymi odpadmi**“ znamená akékoľvek zariadenie alebo inštaláciu, ktorého hlavným účelom je nakladanie s rádioaktívnymi odpadmi“, čo evidentne platí aj v prípade podvodného tunela spoločnosti Tepco. Komplikáciou nie je aplikácia tohto Dohovoru, ale príliš všeobecné koncipovanie povinností štátov.⁷³

Ako jediná zásadnú vec, ktorú je možné v kontexte vyššie uvedených dokumentov Japonsku zatiaľ vyčítať, je nedostatok konzultácií a spolupráce so susediacimi štátmi (Čínou, Južnou Kóreou), najmä pokiaľ ide o zohľadnenie alternatív plánu nakladania s vodou z Fukushima, o čom sa tieto štáty jednoznačne a viackrát vyjadrili.⁷⁴

Podľa najnovších dostupných informácií, tím medzinárodných vedcov z MAAE odobral dňa **19. 10. 2023** vzorky rýb z prístavného mesta neďaleko ochromenej japonskej jadrovej elektrárne Fukušima, aby posúdil vplyv nedávneho vypustenia upravenej rádioaktívnej vody z elektrárne do mora. Vzorky sa pošlú do laboratórií v Číne, Južnej Kórei a Kanade na nezávislé testovanie.⁷⁵ V závislosti od výsledkov tohto testovania, bude možné uvažovať nad budúcimi krokmi zo strany týchto štátov, ako aj ďalších povinnostiach Japonska v tomto kontexte. Minimálne, Japonsko bude musieť aj naďalej poskytovať informácie, resp. správy o stave vypúšťanej vody ako aj vody v blízkosti Fukushima pre MAAE a iné štáty, a celkovo sledovať situáciu na mieste z hľadiska jadrovej bezpečnosti.

Japonsko požiadalo MAAE o preskúmanie bezpečnostných aspektov manipulácie s vodou upravenou systémom ALPS. Monitorovacie a kontrolné činnosti MAAE sa začali v roku 2021 a budú pokračovať mnoho rokov v súlade so záväzkom generálneho riaditeľa MAAE poskytovať podporu pred vypúšťaním vody, počas neho a po ňom.⁷⁶ Správy z

⁷¹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 125/2002 Z.z. o uzavretí Spoločného dohovoru o bezpečnosti nakladania s vyhoretým palivom a o bezpečnosti nakladania s rádioaktívnym odpadom.

⁷² LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, s. 7, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Supra note 27, 40.*

⁷⁵ GEDDIE, J.: Scientists test Fukushima fish after nuclear plant water release. In: Reuters, 19 October 2023. Online: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/scientists-test-fukushima-fish-after-nuclear-plant-water-release-2023-10-19/> (cit. 1.11.2023).

⁷⁶ Fukushima Daiichi ALPS Treated Water Discharge - FAQs. International Atomic Energy Agency, 2023. Online: <https://www.iaea.org/topics/response/fukushima-daiichi-nuclear-accident/fukushima-daiichi-alps-treated-water-discharge/faq> (cit. 1.11.2023).

príslušných kontrolných misií sa použijú na zdokumentovanie príslušných zistení pracovnej skupiny a budú zverejnené približne osem týždňov po každej kontrolnej misii. Tieto správy budú verejne dostupné na webovej stránke⁷⁷ MAAE. Okrem toho bude MAAE komunikovať s verejnosťou a vládami členských štátov prostredníctvom ad hoc prezentácií a brífingov s cieľom zabezpečiť včasné šírenie dôležitých informácií.⁷⁸ Navyše, samotné Japonsko posielala a bude posielat' správy o záznamoch o vypúšťaní a výsledkoch monitorovania morskej vody v jadrovej elektrárni Fukušima Daiči Agentúre, ako aj všetkým medzinárodným misiám v Japonsku.

2.3 Aplikovateľné princípy medzinárodného práva

Neoddeliteľnou súčasťou medzinárodného (environmentálneho) práva sú princípy, ktoré sa s postupom času vykryštalizovali z judikatúry medzinárodných orgánov súdnej a arbitrážnej povahy. Ak posudzujeme vypúšťanie kontaminovanej rádioaktívnymi látkami vody z Fukushima z hľadiska princípov existujúcich v medzinárodnom práve, ako relevantné sa javia najmä nasledovné: princíp predbežnej opatrnosti, princíp náležitej starostlivosti, princíp zodpovednosti štátu za cezhraničnú škodu, princíp medzinárodnej spolupráce, ktoré sú reflektované v rozsudkoch/ poradných posudkoch *Trail Smelter*, *Mox Plant*, *Legalita hrozby alebo použitia jadrových zbraní*, a iných.

Prípado *Mox Plant*⁷⁹ vyvolal analogické obavy zo znečistenia mora vypúšťaním rádioaktívneho materiálu do Írskeho mora.⁸⁰ Tribunál ITLOS vtedy zamietol žiadosť Írska o predbežné opatrenia s odôvodnením, že nie sú "naliehavé". Súd však usúdil, že "obozretnosť a opatrnosť" (**princíp predbežnej opatrnosti**) si vyžadujú, aby obe strany prípadu spolupracovali pri výmene informácií o rizikách alebo účinkoch prevádzky zariadenia MOX a pri navrhovaní spôsobov, ako sa s nimi prípadne vysporiadať.⁸¹ V tomto prípade bolo evidentným úplné zlyhanie spolupráce medzi Írskom a Spojeným kráľovstvom. Tribunál vtedy označil **povinnosť spolupráce** za "základnú zásadu" v režime prevencie znečisťovania morského prostredia podľa časti XII UNCLOS a všeobecného medzinárodného práva.⁸² Princíp kooperácie je obsiahnutý aj v **článku 13 Deklarácie z Rio**,⁸³ a špecificky pre oblasť mora a oceánov – v **časti XII UNCLOS** (relevantnými sú **čl. 198 až 201 UNCLOS**).

⁷⁷ International Atomic Energy Agency: Fukushima Daiichi Status Updates. 2023. Online: <https://www.iaea.org/newscenter/focus/fukushima/status-update> (cit. 1.11.2023).

⁷⁸ *Supra note* 76.

⁷⁹ MOX Plant (Ireland v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 3 December 2001, ITLOS Reports 2001, p. 95. Online: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_10/published/C10-Q-3_dec_01.pdf (cit. 1.11.2023).

⁸⁰ NGUYEN, A.: A Case of MOX Plant 2.0 in the Pacific?: South Korea Contemplates Challenging Japan's Fukushima Wastewater Decision. In: *Völkerrechtsblog*, 6 May 2021. Online: <https://voelkerrechtsblog.org/a-case-of-mox-plant-2-0-in-the-pacific/> (cit. 1.11.2023).

⁸¹ *Supra note* 79, para. 81, para.89 (1).

⁸² *Ibid.*, para. 82.

⁸³ Rio Declaration on Environment and Development (1992). UN Doc. A/Conf.151/26 (vol.1); 31 ILM 874 (1992), čl. 13.

V úzkej súvislosti s princípom predbežnej opatrnosti by sme poukázali aj na rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci sporu medzi Argentínou a Uruguajom,⁸⁴ kde Súdny dvor poznamenal, že prax **posudzovania vplyvov na životné prostredie** (EIA) "získala medzi štátmi takú akceptáciu, že ju teraz možno považovať za požiadavku všeobecného medzinárodného práva vykonať posúdenie vplyvov na životné prostredie, ak existuje riziko, že navrhovaná priemyselná činnosť môže mať významný nepriaznivý vplyv v cezhraničnom kontexte, najmä na spoločný zdroj."⁸⁵

V spojených konaniach **Určité aktivity realizované Nikaraguou v pohraničnej oblasti a Výstavba cesty v Kostarike pozdĺž rieky San Juan** z r. 2015⁸⁶ Medzinárodný súdny dvor vymedzil **procesnú povinnosť (princíp) štátu postupovať s náležitou starostlivosťou** pred začatím činnosti, ktorá má potenciál nepriaznivo ovplyvniť životné prostredie iného štátu, ako tri povinnosti.⁸⁷ Po prvé, štát musí zistiť, či existuje riziko významnej cezhraničnej škody. Po druhé, ak áno, je povinný vykonať posúdenie vplyvov na životné prostredie (EIA). Po tretie, ak EIA potvrdí riziko významnej cezhraničnej škody, štát, ktorý plánuje vykonávať činnosť, má povinnosť "oznámiť a v dobrej viere konzultovať" s potenciálne dotknutým štátom s cieľom určiť vhodné opatrenia na predchádzanie alebo zmiernenie tohto rizika.⁸⁸

Princíp zodpovednosti štátu za cezhraničnú environmentálnu škodu bol zakotvený v arbitrážnom spore **Trail Smelter**⁸⁹ z roku 1938 medzi Spojenými štátmi a Kanadou týkajúcej sa oxidu siričitého vypúšťaného z huty v Kanade.

V poradnom stanovisku k **legálnosti hrozby alebo použitia jadrových zbraní** Medzinárodný súdny dvor ďalej uznal, že "existencia všeobecnej povinnosti štátov zabezpečiť, aby činnosti v rámci ich jurisdikcie a kontroly rešpektovali životné prostredie iných štátov alebo oblastí mimo národnej kontroly, je teraz súčasťou súboru medzinárodného práva týkajúceho sa životného prostredia".⁹⁰ V tomto výroku vidíme prejav **princípu zodpovednosti štátu za cezhraničné škody**. Rovnaký záver bol Medzinárodným súdnym dvorom prezentovaný v rozsudku Gabčíkovo-Nagymaros.⁹¹

⁸⁴ Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment, I.C.J. Reports 2010.

⁸⁵ Pozri bližšie na: PAYNE, C. R.: The International Court of Justice Recognizes Environmental Impact Assessment as a Duty under International Law. In: Berkeley Law, 20 April 2010. Online: <https://www.law.berkeley.edu/article/the-international-court-of-justice-recognizes-environmental-impact-assessment-as-a-duty-under-international-law/> (cit. 1.11.2023).

⁸⁶ Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment, I.C.J. Reports 2015, p. 665.

⁸⁷ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, s. 11, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

⁸⁸ Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment, I.C.J. Reports 2015; para.104.

⁸⁹ Trail Smelter Case, United States v. Canada. R.I.I.A., vol. III, 1941, s. 1905-1982.

⁹⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports, 1996; bod 29.

⁹¹ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997; bod 53.

2.4 Príslušné súdne a arbitrážne orgány

V krátkosti by sme spomenuli aj medzinárodné súdne a arbitrážne orgány, na ktorých by mohlo byť v budúcnosti začaté⁹² a prebiehať konanie voči Japonsku vo veci jeho nakladania s vodou z Fukushima.

V rámci morského práva UNCLOS poskytuje právny základ pre riešenie sporov týkajúcich sa jadrových odpadov, a prax medzinárodných súdnych orgánov poskytuje relevantné postupy pre riešenie podobných sporov.⁹³ V **článku 287 ods. 1 časti XI UNCLOS** sa explicitne uvádza, že štáty si môžu vybrať jeden alebo viacero prostriedkov na urovanie sporu: a) ITLOS; b) Medzinárodný súdny dvor; c) Rozhodcovský súd podľa prílohy VII; d) osobitný rozhodcovský súd zriadený v súlade s prílohou VIII.

Záver

Po druhej najväčšej v histórii nukleárnej havárii v Fukushime v marci roku 2011, jedným z hlavných problémov sa stala Po druhej najväčšej nukleárnej havárii v histórii, ktorá sa stala v marci roku 2011 vo Fukushime, sa jedným z hlavných problémov stala kontaminovaná voda, ktorá sa s postupom času nazbierala v takmer 1000 špeciálne vybudovaných nádržiach. V apríli 2013 roku Japonska vláda prijala kontroverzné rozhodnutie o vypúšťaní tejto vody, ošetrenej špeciálnym systémom ALPS, ktorý má z nej odstraňovať väčšinu rádioaktívnych elementov, do Tichého oceánu.

V prvej časti daného príspevku sme priblížili diametrálne odlišné závery relevantných vedeckých výskumov, a to kvôli ich relevancii pre ďalšie právne posúdenie, ktorému sme venovali priestor v druhej časti práce.

Poukázali sme na medzinárodnoprávne predpisy aplikovateľné v danej situácii, ako aj súvisiace s ich aplikáciou právne problémy, prameniace najmä z neurčitosti a absencie konsenzu v otázke výkladu týchto predpisov, z účelového výkladu, ktorý by značne obmedzoval rozsah použiteľných nástrojov medzinárodného práva, ako aj z nedostatočnej efektivity niektorých z týchto predpisov. Spomenuli sme aj relevantné princípy medzinárodného environmentálneho práva vyplývajúce z a zakotvené v judikatúre.

⁹² K tomu si pozri: SAJID, I.: South Korea warns of taking Japan to UN over nuclear waste. Anadolu Ajansi, 1 September 2023. Online: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/south-korea-warns-of-taking-japan-to-un-over-nuclear-waste/2981221> (cit. 1.11.2023).

⁹³ LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol. 234, 2023, s. 12, ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).

Vzhľadom na možnosť budúcich sporov v súvislosti s posudzovanou činnosťou Japonska vo Fukushime, sme napokon uviedli dostupné spôsoby pre riešenie týchto sporov podľa UNCLOS.

Na základe všetkého vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že doterajší postup Japonska môže byť v rozpore s viacerými ustanoveniami Dohovoru o morskom práve, a to kvôli tomu, že ide o znečisťovanie morského prostredia rádioaktívnymi látkami, vplyv ktorých na dané prostredie nie je navyše možné s absolútnou určitosťou predvídať. Ďalej, nesúlad môžeme identifikovať ohľadom povinnosti spolupráce a konzultácií s inými štátmi vo vzťahu k hľadaniu alternatívnych riešení, ktorá je ustanovená napr. v „jadrových dohovoroch“, UNCLOS, a judikatúre. Taktiež, rozpor vnímame v rovine princípov medzinárodného práva.

Považujeme za dôležité podotknúť, že otázka zodpovednosti Japonska v zmysle identifikovaných relevantných nástrojov medzinárodného práva, vo veľkej miere, záleží na vyhodnotení technickej stránky veci, resp. bezpečnosti a súladu predmetnej činnosti so všeobecne uznanými príslušnými štandardmi. Vzhľadom na právne zameranie tejto práce sme ale otázke vedeckého výskumu nevenovali ešte viac priestoru, keďže to nebolo jej základným účelom. Zastávame ale názor, že minimálne z hľadiska jedného z nosných princípov medzinárodného environmentálneho práva - princípu predbežnej opatrnosti, existencia pochybnosti a (aj keď zatiaľ teoretická) možnosť rozsiahlej a fakticky neodstrániteľnej škody na morskom prostredí by nemali byť brané na ľahkú váhu. A to najmä pokiaľ sú dostupné iné varianty riešenia nakladania s vodou z Fukushima, aj keď sú finančne, časovo a organizačne náročnejšie.

Zoznam použitej literatúry

1. 1996 Protocol to the convention on the prevention of marine pollution by dumping of wastes and other matter. 2006 ATS 11. Online: <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-10/documents/lpamended2006.pdf> (cit. 1.11.2023).
2. BHANDARI, S. R.: Japan releases Fukushima nuclear wastewater despite concerns. In: Benar News, 2023. Online: <https://www.benarnews.org/english/news/pacific/japan-releases-fukushima-nuclear-wastewater-08242023041259.html> (cit. 1.11.2023).
3. BIRNIE, P.W., BOYLE, A.E., REDGWELL, C.: International law and the environment, 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2009. 833 s. ISBN 978-0-19-876422-9.
4. BLUME, L. M. M.: Japan releases nuclear wastewater into the Pacific. How worried should we be? National Geographic, 2023. Online: <https://www.nationalgeographic.com/premium/article/fukushima-japan-nuclear-wastewater-pacific-ocean> (cit. 1.11.2023).

5. BURNIE, S.: The Japanese government and the Fukushima nuclear disaster – History repeating itself?. Greenpeace. 2021. Online: <https://www.greenpeace.org/international/story/50827/japanese-government-fukushima-nuclear-disaster-history/> (cit. 1.11.2023).
6. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment, I.C.J. Reports 2015.
7. Convention on the prevention of marine pollution by dumping of wastes and other matter, 1972. 1046 UNTS 120, [ATS] 1985 16, 11 ILM 1294 (1972), UKTS 43 (1976). Online: <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-10/documents/lc1972.pdf> (cit. 1.11.2023).
8. CURRIE, D., BURNIE, S.: Japan's plan for radioactive water defies international law. In: *TheKoreaTimes*. 2020. Online: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/07/371_285553.html (cit.1.11.2023).
9. Expert comment on release of waste water from Fukushima into the Pacific. Science Media Centre, 2023. Online: <https://www.sciencemediacentre.org/expert-comment-on-release-of-waste-water-from-fukushima-into-the-pacific/#:~:text=%E2%80%9CThe%20radioactivity%20in%20the%20Fukushima,the%20tiniest%20jot%20of%20difference> (cit.1.11.2023).
10. Facts about Radioactive Tritium. In: Cumberland County Pennsylvania, 2006. Online: <https://www.cumberlandcountypa.gov/DocumentCenter/View/3173/Tritium#:~:text=Tritium%20is%20radioactive%20and%20has,with%20oxygen%20to%20form%20water> (cit. 1.11.2023).
11. Fukushima Daiichi Accident. World Nuclear Association, 2023. Online: <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-daiichi-accident.aspx> (cit. 1.11.2023).
12. Fukushima Daiichi ALPS Treated Water Discharge - FAQs. International Atomic Energy Agency, 2023. Online: <https://www.iaea.org/topics/response/fukushima-daiichi-nuclear-accident/fukushima-daiichi-alps-treated-water-discharge/faq> (cit. 1.11.2023).
13. Fukushima Daiichi Nuclear Power Station Accident. United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, 2021. Online: <https://www.unscear.org/unscear/en/areas-of-work/fukushima.html> (cit.1.11.2023).
14. Fukushima Updates: About ALPS treated water, tritium and monitoring, 2021. Online: https://fukushima-updates.reconstruction.go.jp/en/faq/fk_280.html (cit. 1.11.2023).
15. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997.
16. GEDDIE, J.: Scientists test Fukushima fish after nuclear plant water release. In: Reuters, 19 October 2023. Online: <https://www.reuters.com/world/asia->

- [pacific/scientists-test-fukushima-fish-after-nuclear-plant-water-release-2023-10-19/](#) (cit. 1.11.2023).
17. HANDL, G.: The IAEA Nuclear Safety Conventions: An Example of Successful "Treaty Management"?. In: Nuclear Law Bulletin, vol. 7, no. 72, 2003. Online: https://oecd-nea.org/law/nlb/nlb-72/007_027.pdf (cit. 1.11.2023).
 18. International Atomic Energy Agency: Documentation for Use in Regulating Nuclear Facilities. Safety Standards Series No. GS-G-1.4. Vienna, 2002. Online: https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1132_scr.pdf (cit. 1.11.2023).
 19. International Atomic Energy Agency: Fukushima Daiichi Status Updates. 2023. Online: <https://www.iaea.org/newscenter/focus/fukushima/status-update> (cit. 1.11.2023).
 20. International Atomic Energy Agency: IAEA Comprehensive Report On The Safety Review Of The Alps-treated Water At The Fukushima Daiichi. Vienna, 2023. Online: https://www.iaea.org/sites/default/files/iaea_comprehensive_alps_report.pdf (cit. 1.11.2023).
 21. IAEA GC (XXXIV/939 (1990)).
 22. IAEA Safety Series No 111-F *The Principles of Radioactive Waste Management* (Vienna, 1995).
 23. IAEA Safety Series No 120 *Radiation Protection and the Safety of Radiation Sources* (Vienna, 1996).
 24. IAEA, 30th Conference, Special Session, GC/SPL 1/Res 1.
 25. IAEA, *Summary report on the APost Accident Review Meeting on the Chernobyl Accident* (Vienna, 1986).
 26. IAEA/INFCIRC 383 (1990).
 27. INFCIRC 510 (1996).
 28. International Maritime Organization: Matters related to the management of radioactive wastes: Legal advice on the application of the London protocol, LC 44/11, 2022. Online: https://www.sprep.org/sites/default/files/31-SPREP-Meeting/Noumea/Fr/17NC_WP4.1.3_Attachment3_LC-44_11.pdf (cit. 1.11.2023).
 29. Japan announces date for Fukushima radioactive water release. Greenpeace, 2023. Online: <https://www.greenpeace.org/international/press-release/61364/japan-announces-date-for-fukushima-radioactive-water-release/> (cit. 1.11.2023).
 30. KHADKA, N. S.: The science behind the Fukushima waste water release. BBC News, 226 August 2023. Online: <https://www.bbc.com/news/world-asia-66610977> (cit. 1.11.2023).
 31. KOBAYASHI, CH., ESSIG, B., GAN, N.: Japan to start releasing treated Fukushima water into sea in 2 years. CNN, 13 April 2021. Online: <https://edition.cnn.com/2021/04/12/asia/japan-fukushima-water-intl-hnk/index.html> (cit. 1.11.2023).
 32. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports, 1996.
 33. LIU, D., HOSKIN, M.: Contemporary international Law: Regulating the upcoming Fukushima radioactive wastewater discharge. In: Ocean & Coastal Management, Vol.

- 234, 2023, 16 s., ISSN 0964-5691. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106452> (cit. 1.11.2023).
34. MOX Plant (Ireland v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 3 December 2001, ITLOS Reports 2001, p. 95. Online: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_10/published/C10-O-3_dec_01.pdf (cit. 1.11.2023).
35. NANIAS, M.: Jadrová energia – Čo s tou vodou z Fukušimy? (2). In: SME blog, 30. apríl 2021. Online: <https://blog.sme.sk/nanias/veda-a-technika/jadrova-energia-co-s-tou-vodou-z-fukusimy-2> (cit. 1.11.2023).
36. NEA/OECD: The Radiological Impact of the Chernobyl Accident in OECD Countries, Paris, 1988. Online: https://www.oecd-nea.org/upload/docs/application/pdf/2020-09/the_radiological_impact_of_the_chernobyl_accident_in_oecd_countries.pdf (cit. 1.11.2023).
37. NGUYEN, A.: A Case of MOX Plant 2.0 in the Pacific?: South Korea Contemplates Challenging Japan's Fukushima Wastewater Decision. In: Völkerrechtsblog, 6 May 2021. Online: <https://voelkerrechtsblog.org/a-case-of-mox-plant-2-0-in-the-pacific/> (cit. 1.11.2023).
38. Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 242/1996 Z. z. o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do podpisu Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve.
39. Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 163/1997 v Z.z. o uzavretí Dohovoru o jadrovej bezpečnosti.
40. Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 327/2001 Z.z. o prijatí Dohovoru o včasnom oznamovaní jadrovej havárie.
41. Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 125/2002 Z.z. o uzavretí Spoločného dohovoru o bezpečnosti nakladania s vyhoretým palivom a o bezpečnosti nakladania s rádioaktívnym odpadom.
42. PAYNE, C. R.: The International Court of Justice Recognizes Environmental Impact Assessment as a Duty under International Law. In: Berkeley Law, 20 April 2010. Online: <https://www.law.berkeley.edu/article/the-international-court-of-justice-recognizes-environmental-impact-assessment-as-a-duty-under-international-law/> (cit. 1.11.2023).
43. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment, I.C.J. Reports 2010.
44. RAINER, R., SZAZS, P. C.: The Law and Practices of the International Atomic Energy Agency 1970 - 1980: Supplement 1 to the 1970 edition of Legal Series No. 7, Vienna, 1993, ISBN: 9201036930. Online: <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/SupplementaryMaterials/Pub250Supplement.pdf> (cit. 1.11.2023).
45. Rio Declaration on Environment and Development (1992). UN Doc. A/Conf.151/26 (vol.1); 31 ILM 874 (1992).

46. SAJID, I.: South Korea warns of taking Japan to UN over nuclear waste. Anadolu Ajansi, 1 September 2023. Online: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/south-korea-warns-of-taking-japan-to-un-over-nuclear-waste/2981221> (cit. 1.11.2023).
47. SANTILLO, D., BURNIE, S.: Japan blocks proposal for international scientific assessment of alternatives to Pacific Ocean discharge of Fukushima radioactive water. Greenpeace, 2 November 2021. Online: <https://www.greenpeace.org/japan/campaigns/press-release/2021/11/02/53596/> (cit. 1.11.2023).
48. SO-YOUN, K.: Japan's lack of transparency on Fukushima water is sparking fear in neighbors, says Japanese expert. The Hankyoreh, 24 July 2023. Online: https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/1101499.html (cit. 1.11.2023).
49. SUZUKI, T.: Why Japan should stop its Fukushima nuclear wastewater ocean release. In: Bulletin of the Atomic Scientists, 22 September 2023. Online: <https://thebulletin.org/2023/09/why-japan-should-stop-its-fukushima-nuclear-wastewater-ocean-release/#:~:text=The%20first%20discharge%20happened%20over,reach%20about%205%20trillion%20Bq> (cit. 1.11.2023).
50. TANAKA, Y.: The International Law of the Sea. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511844478> (cit. 1.11.2023).
51. Trail Smelter Case, United States v. Canada. R.I.I.A., vol. III, 1941, s. 1905-1982.
52. TSUKIMORI, O., SUGIYAMA, S.: Government OKs discharge of Fukushima nuclear plant water into sea, 13 April 2021. Online: <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/04/13/national/fukushima-water-release/> (cit. 1.11.2023).
53. UKAEA, The Chernobyl Accident and its Consequences (London, 1987).
54. UN: Report of the Presidents Commission on the Accident at Three Miles Island, Washington DC, 1979.
55. UN: Report of the United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, GAOR 37th Session (New York, 1982) and 14th Session (New York, 1986).
56. UNSCEAR: 2020 Report on Radiological Consequences from the Fukushima Accident: 10 years later. In: United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, 2020. Online: [https://www.unscear.org/unscear/uploads/res/areas-of-work/fukushima.html/UNSCEAR Brochure - Single Page - Final incl fonts.pdf](https://www.unscear.org/unscear/uploads/res/areas-of-work/fukushima.html/UNSCEAR%20Brochure%20-%20Single%20Page%20-%20Final%20incl%20fonts.pdf) (cit. 1.11.2023).
57. WANG, L., LI, F.: State duty to cooperate on the Fukushima nuclear contaminated water release. In: Marine Policy, 2022 (136), ISSN: 0308-597X. Online: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104878> (cit. 1.11.2023).
58. WONG, T.: Fukushima: What are the concerns over waste water release?. BBC News, 25 August 2023. Online: <https://www.bbc.com/news/world-asia-66106162> (cit. 1.11.2023).

59. YONHAP, S.: Korea to raise need for int'l discussions on Japan's Fukushima plan in IMO meeting. The Korea Herald, 25 October 2021 Online: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20211025000656> (cit. 1.11.2023).

Možnosti ochrany životného prostredia Arktídy cestou medzinárodného práva

Bc. Patrik Ondrejch

Úvod

Cieľom tohto odborného článku je nájsť odpoveď na otázku, aké aktuálne ponúka medzinárodné právo možnosti ochrany životného prostredia Arktídy. Detailnejšie sa v práci diskutuje o aktuálnych problémoch, s ktorými sa stretáva medzinárodné právo v súvislosti s Arktídou, ako sú záujmy rôznych krajín o prístup k prírodným zdrojom a ich potenciálny konflikt. Zohľadňuje sa aj úloha Arktickej rady, ktorá je medzinárodnou organizáciou zahŕňajúcou arktické štáty a zaoberajúcou sa, okrem iného, spoluprácou v oblasti životného prostredia v Arktíde. Táto práca poukazuje na potrebu ďalších krokov v medzinárodnom práve na zabezpečenie udržateľného rozvoja a ochrany životného prostredia v tomto dôležitom regióne.

1. Problematika Arktídy v kontexte medzinárodného práva

Oblasť nachádzajúca sa v okolí severného pólu Zeme dostala pomenovanie Arktída. Jej názov pochádza z gréckeho slova "arktos" - v preklade medveď, pretože túto oblasť grécki bádatelia označovali jednoducho - podľa toho, že sa nachádza "pod súhvezdím" Veľkej Medvedice.¹ Ako by na prvý pohľad jej názov teda mohol napovedať, jej bohatstvo spočíva, okrem iného, v bohatej faune a flóre. Arktída zahŕňa okrem Severného ľadového oceánu obklopujúceho severný pól i časti Kanady, Grónska, Ruska, Spojených štátov amerických - štátu Aljaška, Islandu, Nórska, Švédska a Fínska.² Jej zloženie z viacerých štátov otvára zaujímavé otázky pre medzinárodné právo.

Arktída je vďačným priestorom pre vedecké bádanie najmä svojou unikátnou faunou a flórou, významom pre svetovú klímu ale i bohatstvom na nerastné suroviny. Napriek tomu, aký má táto oblasť obrovský význam i pre vedcov z oblasti medzinárodného práva, stále je tu prítomné jej nedostatočné pokrytie.³ Právny režim Arktídy je založený na troch pilieroch. Po prvé, a na to sa v rámci tohto článku sústredíme, na medzinárodnom práve verejnom, po druhé, na domácej legislatíve jednotlivých štátov, a po tretie i na „soft law“

¹ SOUTH POLE 1911-2011: Did you know that the term Antarctic actually comes from 'anti-Arctic'?. Online: <https://sorpolen2011.npolar.no/en/did-you-know/2011-10-25-antarctic-anti-arctic.html> (cit. 1.11.2023).

² DODDS, K.: Squaring the Circle: The Arctic States, 'Law of the Sea,' and the Arctic Ocean. In: Eurasia Border Review, vol. 5, no. 1, 2014. Online: <https://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/handle/2115/57849> (cit. 1.11.2023).

³ WOLFRUM, R.: The Arctic in the Context of International Law. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol. 69, 2009, str. 533 – 543. Online: https://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_3_a_533_544.pdf (cit. 1.11.2023).

úprave. Pri termíne soft law sa zväčša definične myslí na nástroj medzinárodného práva iný než medzinárodné zmluvy, ktorý obsahuje princípy, normy, alebo iné vymedzenie správania sa subjektov medzinárodného práva.⁴ Veľkou nevýhodou takýchto prameňov je ich nezáväznosť, a teda i ich problematické aplikovanie pri správaní sa štátov.⁵ Tieto tri piliere - soft law, medzinárodné právo verejné a národná legislatíva, sa prelínajú a vzájomne pôsobia, vďaka čomu je správa Arktídy mnohostranná a veľmi zložitá.

Narozdiel od svojho ekvivalentu - Antarktídy, z južného pólu, jej však chýba významné medzinárodnoprávne zmluvné ukotvenie. Hlavným medzinárodnoprávnym dokumentom súvisiacim s Antarktídou je Antarktický dohovor z roku 1959 (Antarctic Treaty). Tento dohovor primárne stanovuje, že Antarktída má byť využívaná výlučne na mierové a vedecké účely a zakazuje jej využívanie na vojenské alebo iné nebezpečné účely. V súvislosti s ochranou životného prostredia musíme spomenúť zmluvnú úpravu upravenú špecificky v Protokole o ochrane životného prostredia z roku 1991.⁶ Spoločne s vlastným textom a piatimi dodatkami (prílohami) má za úlohu vymedziť rámec ochrany flóry a fauny Antarktídy, zabraňovaniu jej znečisťovania a správu odpadov na Antarktíde – v tomto protokole sa opäť premieta zásada, resp. princíp spoločného dedičstva ľudstva, ktoré je potrebné chrániť za každú cenu.⁷

Čo sa týka Arktídy, jej jadro aktuálne tvorí najmä Dohovor OSN o morskom práve (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS), ktorý stanovuje pravidlá pre využívanie morských území, námornú dopravu, rybolov a ochranu životného prostredia v mori a mnoho ďalšieho.⁸ Význam medzinárodnoprávnej úpravy morského práva bol zdôraznený i v rámci Ilulissatskej deklarácie z mája 2008 v Grónsku. Pred touto deklaráciou existovali dohady o tom, že by určité arktické oblasti mohli byť považované za terra nullius, to znamená, by to boli územia, ktoré nepatria nikomu. Ilulissatská deklarácia z mája 2008 sponzorovaná Dánskom bola výslovným odmietnutím tejto arktickej vízie. Pomocou morského práva načrtla suverénne práva piatich pobrežných štátov – Kanady, Dánska/Grónska, Nórska, Ruska a Spojených štátov amerických.⁹

Rovnako tak musíme za relevantné pre medzinárodnoprávny režim Arktídy považovať aj ďalšie dohovory s významom pre ochranu životného prostredia, a to napr.

⁴ ABBOTT, K., W., SNIDAL, D.: Hard and Soft Law in International Governance. In: International Organization, vol. 54, no. 3, 2000. Online: <https://www.jstor.org/stable/2601340> (cit. 1.11.2023).

⁵ EVANS, M.: International Law, Fourth ed, Oxford: Oxford University Press. 2014. ISBN-10. 0199654670.

⁶ ONDŘEJ, J.: Právní režimy mořských oblastí - Srovnání s kosmem a Antarktidou, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2017, ISBN: 978-80-7380-630-9.

⁷ FRAKES, J.: The Common Heritage of Mankind Principle and the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise?. In: Wisconsin International Law Journal, vol. 21, no. 409, 2003. Online: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/wisint21&div=18&id=&page> (cit. 1.11.2023).

⁸ JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., BLAŠKOVIČ, K., BUCHTA, T., ARBET, D.: Medzinárodné právo verejné. Druhá časť." Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2016. ISBN 978-80-7380-597-5.

⁹ DODDS, K.: Squaring the Circle: The Arctic States, 'Law of the Sea,' and the Arctic Ocean. In: Eurasia Border Review, vol. 5, no. 1, 2014. Online: <https://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/handle/2115/57849> (cit. 1.11.2023).

Dohovor o biologickej diverzite, mnohé dohovory o ochrane atmosféry, či aj špecifické medzinárodné dohovory za cieľom chrániť určité živočíšne druhy. Na všetky tieto medzinárodnoprávne nástroje sa v nasledujúcich kapitolách pozrieme viac do detailu.

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať zmene klímy v Arktíde, a následne prejdeme na prehľad medzinárodných dohôd a zmlúv, vďaka ktorým ju môžeme aktívne pomáhať regulovať.

2. Zmena klímy v arktickej oblasti

Zmena klímy v Arktíde je jedno z východísk, pre ktoré tento článok vznikol. Otepľovanie zaznamenané v Arktíde od roku 1980 je dvakrát vyššie, ako vo zvyšku sveta. Teploty vo väčšine časti Arktídy sa v posledných desaťročiach výrazne zvýšili, najmä v zime. V západnej Kanade, ktorá je tiež súčasťou Arktídy, bolo za posledné polstoročie nárast zimných teplôt až o 4 °C. Podobné hodnoty zaznamenali i meteorologické stanice v nórskej vysokej Arktíde. V Longyearbyene sa ročná priemerná teplota zvýšila približne o 0,25 °C za desaťročie od začiatku meraní v roku 1912 do roku 2011, čo je o niečo väčší nárast ako v Arktíde ako celku za rovnaké časové obdobie. Skúmanie dostupných poznatkov a dôkazov ukazuje, že roky 2005 – 2011 boli najteplejšie, aké boli kedy v Arktíde zaznamenané. V posledných rokoch je trend otepľovania najsilnejší na jeseň a na jar.¹⁰

Dôsledky zmeny klímy v týchto oblastiach zahŕňajú celý rad dôsledkov. Očakáva sa, že pokračujúce a očakávané zmeny v klimatických vzorcoch si zachovajú svoj vplyv na atmosférickú cirkuláciu, vegetáciu a uhlíkový cyklus.

Okrem toho ústup ľadovcov výrazne prispieva k stúpajúcej hladine morí, zatiaľ čo rozmrazovanie permafrostu môže viesť k uvoľňovaniu skleníkových plynov, najmä metánu, predtým "skrytého" pod zemou. Ekosystémy, ktoré sú vo svojej podstate prispôbené špecifickým klimatickým podmienkam, budú nepochybne zmenou klímy výrazne ovplyvnené.

Účinky súvisiace s klímou sa budú prelínať s inými vonkajšími faktormi, ako je znečistenie, rozsiahly rybolov, zmeny vo využívaní pôdy či rast populácie. Kombinovaná súhra týchto faktorov má potenciál zosilniť ich vplyv na zdravie a blahobyt ľudí žijúcich nielen v týchto oblastiach. Celkový efekt často prevyšuje kumulatívny vplyv jednotlivých faktorov, čoho príkladom je interakcia znečisťujúcich látok, zvýšené ultrafialové žiarenie a teplejšie podnebie.¹¹

V dôsledku klimatických zmien Arktída prechádza do stavu, ktorý by mohol byť vnímaný ako typickejší, najmä v porovnaní s miernymi oblasťami obývanými niektorými z najvplyvnejších národov sveta. Tento posun predstavuje pre obyvateľov Arktídy značné

¹⁰ Norsk Polarinstitutt: Climate Change in the Arctic. Online: <https://www.npolar.no/en/themes/climate-change-in-the-arctic/#toggle-id-1> (cit. 1.11.2023).

¹¹ Ibidem

výzvy a predstavuje veľmi hmatateľnú hrozbu pre zachovanie ich tradícií, pôvodného životného štýlu a prvkov rozmanitých kultúr "severu".¹²

3. Medzinárodnopráva úprava ochrany životného prostredia Arktídy

Základný rámec ochrany životného prostredia Arktídy poskytuje práve národná legislatíva, ktorá je ovplyvnená medzinárodnými zmluvami. Kvôli obmedzeniu rozsahu tejto práce sa nebudeme venovať určitým konkrétnym národným zákonom štátov arktickej oblasti, ktoré by mohli mať dopad na životné prostredie, ale presunieme sa rovno k úprave medzinárodnoprávnej. Medzinárodnoprávna úprava Arktickej oblasti čelí niekoľkým výzvam. Odpovede na ne sa snažíme nachádzať cez 7 kľúčových oblastí medzinárodného práva uplatniteľného pre arktickú oblasť: (i) Všeobecná časť medzinárodného práva verejného, ktoré zahŕňa oblasti ako zmluvné právo a právny rámec pre medzinárodné organizácie, tvorí základný kameň medzinárodného arktického práva, (ii) medzinárodné právo v oblasti ľudských práv, ktoré zahŕňa právne zásady, ktorými sa riadia práva pôvodného obyvateľstva, je ústredným problémom v celom arktickom regióne, (iii) oblasť medzinárodného práva životného prostredia, ktorá upravuje záležitosti životného prostredia v Arktíde a sú centrálnou témou tohto článku, (iv) oblasť medzinárodného morského práva, ktorá riadi základný prvok Arktídy, Severný ľadový oceán, (v) prvky medzinárodného obchodného práva sú tiež začlenené do medzinárodného arktického práva, keďže rôzne obchodné cesty a nakladanie s nerastným bohatstvom zohráva dôležitú úlohu pre Arktické štáty, (vi) ustanovenia týkajúce sa medzinárodného zákona o znižovaní rizika katastrof a bezpečnosti sú pre jedinečné výzvy Arktídy rozhodujúce, a v neposlednom rade tiež i zmluvná úprava o medzinárodnej vedeckej spolupráci zohráva zásadnú úlohu pri podpore spoločného výskumu v Arktíde.¹³

3.1 Dohovory súvisiace s ochranou morského životného prostredia

Medzinárodné dohovory týkajúce sa ochrany morského prostredia majú v Arktíde takmer všetky určité uplatnenie. Jedným z kľúčových dohovorov, ktorý je podstatný pre ochranu životného prostredia Arktídy, je Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí (MARPOL). Táto skratka sa skladá z dvoch slov "marine" a "pollution" a teda morské a znečistenie, čo je veľavravná skratka, keďže ide o jeden z najdôležitejších dohovorov týkajúcich sa ochrany morského životného prostredia.¹⁴

¹² KIRCHER, S.: Present and future Arctic law. 2022. Online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4241055 (cit. 1.11.2023).

¹³ Ibidem

¹⁴ COPELAND, C.: Cruise Ship Pollution: Background, Laws and Regulations, and Key Issues. Congressional Research Service, 2005. Online:

156 štátov, ktoré sú členskými štátmi tohto dohovoru, spoločne pokrývajú viac než 99% tonáže nákladu prepravovaného na moriach a oceánoch.¹⁵ Druhou medzinárodnou zmluvou, ktorú nemožno v kontexte ochrany Arktického prostredia opomenúť, je Londýnska dohoda proti znečisťovaniu morí vypúšťaním odpadov a iných látok z roku 1972, bežne nazývaná "Londýnsky dohovor" je dohoda o kontrole znečisťovania morí vypúšťaním odpadu na mori.¹⁶ Najdôležitejším dohovorom, ktorý sa tejto problematiky týka, je: Dohovor OSN o morskom práve (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS, tiež tzv. Jamajský dohovor), ktorý stanovuje pravidlá pre využívanie morských území, námornú dopravu, rybolov a ochranu životného prostredia v mori a mnoho ďalšieho.

Arktické vody sú obzvlášť náchylné na znečistenie a v dôsledku toho aj z iniciatívy Kanady Tretia konferencia OSN o morskom zaradila článok 234 do samotného Jamajského dohovoru. Článok 234 v rámci tohto článku spomíname špecificky, pretože sa venuje ľadom pokrytým oblastiam. Jeho znenie. "Pobrežné štáty majú právo prijímať a vykonávať nediskriminačné zákony a nariadenia na zabránenie, zníženie a kontrolu znečisťovania z lodí v ľadom pokrytých oblastiach vo vnútri výhradnej ekonomickej zóny, v ktorej najmä drsné klimatické podmienky a prítomnosť ľadu pokrývajúceho takéto oblasti po väčšinu roka, vytvárajú prekážky alebo výnimočné riziko pre plavbu a kde znečisťovanie morského prostredia by mohlo spôsobiť veľkú škodu na ekologickej rovnováhe, alebo ju nenapraviteľne narušiť. Tieto zákony a nariadenia budú brať náležitý ohľad na plavbu, ochranu a zachovanie morského prostredia na základe dostupných vedeckých údajov." Toto ustanovenie poskytuje arktickým štátom možnosť prijať unilaterálne opatrenia, a preto zohráva dôležitú úlohu pre medzinárodnoprávnú úpravu arktického režimu. Niektorí odborníci však označujú články 122 a 123, z časti IX za dôležitejšie - je to právna úprava týkajúca sa uzavretého a polouzavretého mora. Článok 123, ktorý hovorí o spolupráci štátov hraničiacich s uzavretými alebo polouzavretými moriami, znie: "Štáty hraničiace s uzavretými alebo polouzavretými moriami by mali vzájomne spolupracovať pri výkone svojich práv a povinností, ktoré vyplývajú z tohto dohovoru. za tým účelom sa budú priamo alebo prostredníctvom príslušnej oblastnej organizácie usilovať o: a) koordináciu hospodárenia so živými zdrojmi mora, ich zachovanie, prieskum a využívanie, b) koordináciu uplatňovania svojich práv a povinností s ohľadom na ochranu a zachovanie morského prostredia, c) koordináciu svojich vedeckých výskumov a ich realizáciu, podľa potreby, spoločných programov vedeckého výskumu v danej oblasti, d) prizvanie k spolupráci iných zainteresovaných štátov alebo medzinárodných organizácií pri uplatňovaní ustanovení tohto článku, ak to bude užitočné." Časť IX UNCLOS teda môže byť vhodným základom pre arktické štáty

https://www.researchgate.net/publication/326331610_Cruise_ship_pollution_Background_laws_and_regulations_and_key_issues (cit. 1.11.2023).

¹⁵ EDUMARITIME: What is MARPOL Convention? IMO Convention for the Prevention of Pollution from Ships. Online: <https://www.edumaritime.net/imo/marpol-convention> (cit. 1.11.2023).

¹⁶ International Maritime Organization: London Convention. Online: <https://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ConferencesMeetings/Pages/London-Convention-Protocol.aspx> (cit. 1.11.2023).

vytvoriť primeraný právny režim pokrývajúci otázky plavby, ako aj ochranu morského prostredia vrátane voľne žijúcich živočíchov v Arktíde.

3.2 Dohovory súvisiace s ochranou atmosféry

Ďalšou dôležitou súčasťou ochrany životného prostredia Arktídy sú i nástroje pokrývajúce problematiku ochrany atmosféry. Prvým dohovorom, ktorý je potrebné spomenúť, je ženevská Zmluva o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia presahujúcom hranice štátov z roku 1979 a jej protokoly. Tri protokoly k tejto Zmluve zmieňujú špecificky i Arktické ekosystémy, a to najmä Aarhuský protokol o perzistentných organických znečisťujúcich látkach, ktorý zmieňuje ochranu pôvodného obyvateľstva, keďže rôznorodé znečisťujúce látky ohrozujú práve ich tradičné jedlá.¹⁷

3.3 Dohovory súvisiace s ochranou biodiverzity

Ďalšia priorita medzinárodnoprávnej úpravy ochrany životného prostredia je zachovanie biologickej diverzity arktického regiónu. Právny rámec ochrany biodiverzity bol podčiarknutý prijatím Dohovoru o biologickej diverzite z roku 1992. Jeho hlavnými zámermi sú najmä ochrana rôznorodosti života na všetkých úrovniach, či už ide o genetickú rozmanitosť, druhovú pestrosť alebo ekosystémovú rozmanitosť, udržateľné využívanie komponentov tejto rôznorodosti a spravodlivé a rovnocenné zdieľanie výhod vyplývajúcich z využívania genetických zdrojov.¹⁸

Ďalším dôležitým medzinárodnoprávnym nástrojom je v kontexte Arktídy Dohoda o populáciách rýb či Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb. V rámci týchto dohovorov ide takisto i o ochranu ekosystémov nevyhnutne prepojenými s danými živočíšnymi druhmi. Do tejto skupiny patrí i Dohoda o ochrane ľadových medveďov¹⁹ z roku 1973, ktorá zakazuje lov ľadových medveďov, ak nejde o s prípady bona fide lovu na vedecké účely, účely ochrany, predchádzania vážnym narušeniam hospodárenia s inými živými zdrojmi a lovenie domorodými obyvateľmi využívajúcimi tradičné metódy lovu. Od zmluvných strán sa vyžaduje, aby prijali vhodné opatrenia na ochranu ekosystému, ktorého súčasťou sú ľadové medvede, takže ide aj o širší kontext a uchopenie problematiky. Ďalším zaujímavým príkladom je dohoda medzi Spojenými štátmi americkými a Kanadou o zachovaní Soba Arktického.²⁰ Je zaujímavá najmä ako príklad bilaterálnej spolupráce medzi Arktickými štátmi na ochranu unikátneho životného prostredia Arktídy. Účelom tejto dohody je uľahčiť spoluprácu a koordináciu

¹⁷ WOLFRUM, R.: The Arctic in the Context of International Law. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol. 69, 2009, str. 533 – 543. Online: https://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_3_a_533_544.pdf (cit. 1.11.2023).

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Agreement on the Conservation of Polar Bears.

²⁰ Canada-United States agreement on porcupine caribou herd conservation.

medzi agentúrami pre riadenie voľne žijúcich živočíchov, užívateľmi stáda a inými užívateľmi pôdy a vlastníkmi pôdy v rozsahu stád.²¹

3.4 Soft law nástroje ochrany životného prostredia Arktickej oblasti

Ako prvý nástroj ochrany životného prostredia z Arktídy z oblasti soft law môžeme označiť Deklaráciu o ochrane životného prostredia Arktídy – Stratégia ochrany životného prostredia Arktídy zo 14. júna 1991. Signatármi tejto Rovaniemskej deklarácie²² boli vlády Kanady, Dánska, Fínska, Islandu, Nórska, Švédska, Spojených štátov amerických a sovietskeho zväzu. Ďalšou deklaráciou bola Nuukska deklarácia²³ zo 16. septembra 1993. Cez ňu osem arktických štátov potvrdili svoje ohodlanie spolupracovať a zabezpečiť ochranu Arktického životného prostredia a jeho udržateľného rozvoja, s ohľadom na potreby a požiadavky pôvodného obyvateľstva.

Stratégia ochrany životného prostredia Arktídy bola začlenená do práce Arktickej rady. Tá bola vytvorená v roku 1996 Deklaráciou o založení Arktickej rady v Ottawe. Arktická rada nie je medzinárodná organizácia, ale forma spolupráce sui generis. Čo sa týka stratégie ochrany životného prostredia Arktídy, tak i keď stratégia nemá formu medzinárodnej zmluvy, má značný význam. V úvodnej časti stratégie sa výslovne uvádza, že jej vykonávanie sa bude vykonávať prostredníctvom vnútroštátnych právnych rámcov a v súlade s medzinárodným právom vrátane medzinárodného obyčajového práva, ako je uvedené v Dohovore Organizácie Spojených národov o morskom práve z roku 1982. Z činnosti Arktickej rady stojí za zmienku z právne nezáväzných dokumentov najmä Regionálny akčný program z roku 1998 a Akčný plán Arktickej rady z roku 2000, ktorého cieľom bolo odstránenie znečistenia Arktídy. Kľúčovými bodmi z týchto dokumentov sú najmä ochrana životného prostredia ale i jeho ľudských obyvateľov a zároveň podpora zodpovedného a trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov. Stratégia sa tiež snažila uznať a podľa svojich najlepších schopností vyhovieť tradičným a kultúrnym požiadavkám pôvodného obyvateľstva žijúceho v Arktíde.²⁴

Vyššie sme stručne popísali, že právny režim Arktídy je postavený na troch pilieroch: medzinárodnom práve verejnom, domácej legislatíve jednotlivých štátov a tzv. "soft law" úprave. Je ešte raz potrebné pripomenúť, že Arktída je jedným z najviac postihnutých regiónov klimatickými zmenami na svete. Tento trend je významným faktorom pri ochrane životného prostredia v Arktíde. Aktuálna úprava je fragmentalizovaná a v

²¹ WOLFRUM, R.: The Arctic in the Context of International Law. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol. 69, 2009, str. 533 – 543. Online: https://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_3_a_533_544.pdf (cit. 1.11.2023).

²² Rovaniemi Declaration on the Protection of the Arctic Environment, Rovaniemi, 1991. Online: <http://arctic-council.org/filearchive/Rovaniemi%20Declaration.pdf> (cit. 1.11.2023).

²³ The Nuuk Declaration, Nuuk. Online: <http://arctic-council.org/filearchive/The%20Nuuk%20Declaration.pdf> (1.11.2023).

²⁴ WOLFRUM, R.: The Arctic in the Context of International Law. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol. 69, 2009, str. 533 – 543. Online: https://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_3_a_533_544.pdf (cit. 1.11.2023).

mnohých oblastiach nedostatočná, a preto je potrebné, aby sa neustále v spolupráci štátov, ktoré Arktickú oblasť zastupujú, rozširovala.

Záver

Arktída v súčasnosti prechádza výraznou transformáciou v dôsledku zmeny klímy a globalizácie, čím sa čoraz viac približuje v každej oblasti životného štandardu širšiemu globálnemu severu. Či bude arktické právo naďalej slúžiť ako prostriedok pre arktické spoločenstvá na ochranu ich regionálnych záujmov, je zatiaľ neisté.²⁵ V ére, keď je medzinárodné právo dôležitejšie ako kedykoľvek predtým, úloha akademikov v tejto oblasti už nie je čisto teoretická. Namiesto toho musí právny výskum v Arktíde priamo riešiť praktické výzvy, ktorým čelia obyvatelia Arktídy, a informovať o právnej praxi.

Mnohé výzvy a nedostatky – ako napríklad narastajúci turizmus, rybolov a lov, nerastné suroviny, tempo klimatickej zmeny predstavujú problémy, na ktoré sa naskytujú viaceré riešenia. Keď by sme to mali zjednodušiť, tak sa naskytuje trojaká možnosť riešenia – (i) ponechať všetko na “všeobecnú úpravu”, ktorú sme prierezovo prešli v tejto práci, (ii) vytvoriť obdobnú Zmluvu podobnú Antarktiskej, alebo ponechať (iii) na multilevelovom riadení cez regionálnu a medzinárodnú spoluprácu a soft-law nástroje. Každá má svoje problémy a nájst' stabilné riešenie je výzvou pre budúcnosť.

Primárnym cieľom tejto práce bolo načrtnúť rôzne spôsoby ochrany arktického prostredia. Našou nádejou a odporúčaním je, že celé medzinárodné spoločenstvo vynaloží maximálne možné úsilie na jeho ochranu.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

1. ABBOTT, K., W., SNIDAL, D.: Hard and Soft Law in International Governance. In: International Organization, vol. 54, no. 3, 2000. Online: <https://www.jstor.org/stable/2601340> (cit. 1.11.2023)
2. COPELAND, C.: Cruise Ship Pollution: Background, Laws and Regulations, and Key Issues. Congressional Research Service, 2005. Online: https://www.researchgate.net/publication/326331610_Cruise_ship_pollution_Background_laws_and_regulations_and_key_issues (cit. 1.11.2023).
3. DODDS, K.: Squaring the Circle: The Arctic States, 'Law of the Sea,' and the Arctic Ocean. In: Eurasia Border Review, vol. 5, no. 1, 2014. Online: <https://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/handle/2115/57849> (cit. 1.11.2023).
4. EDUMARITIME: What is MARPOL Convention? IMO Convention for the Prevention of Pollution from Ships. Online: <https://www.edumaritime.net/imo/marpol-convention> (cit. 1.11.2023).

²⁵ KIRCHER, S.: Present and future Arctic law. 2022. Online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4241055 (cit. 1.11.2023).

5. EVANS, M.: International Law, Fourth ed, Oxford: Oxford University Press. 2014. ISBN-10. 0199654670.
6. FRAKES, J.: The Common Heritage of Mankind Principle and the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise?. In: Wisconsin International Law Journal, vol. 21, no. 409, 2003. Online:
<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/wisint21&div=18&id=&page> (cit. 1.11.2023).
7. International Maritime Organization: London Convention. Online:
<https://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ConferencesMeetings/Pages/London-Convention-Protocol.aspx> (cit. 1.11.2023).
8. JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., BLAŠKOVIČ, K., BUCHTA, T., ARBET, D.: Medzinárodné právo verejné. Druhá časť." Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2016. ISBN 978-80-7380-597-5.
9. KIRCHER, S.: Present and future Arctic law. 2022. Online:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4241055 (cit. 1.11.2023).
10. Norsk Polarinstitutt: Climate Change in the Arctic. Online:
<https://www.npolar.no/en/themes/climate-change-in-the-arctic/#toggle-id-1> (cit. 1.11.2023).
11. The Nuuk Declaration, Nuuk. Online: <http://arctic-council.org/filearchive/The%20Nuuk%20Declaration.pdf> (1.11.2023).
12. ONDŘEJ, J.: Právní režimy mořských oblastí - Srovnání s kosmem a Antarktidou, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2017, ISBN: 978-80-7380-630-9.
13. Rovaniemi Declaration on the Protection of the Arctic Environment, Rovaniemi, 1991. Online: <http://arctic-council.org/filearchive/Rovaniemi%20Declaration.pdf> (cit. 1.11.2023).
14. SOUTH POLE 1911-2011: Did you know that the term Antarctic actually comes from 'anti-Arctic'?. Online: <https://sorpolen2011.npolar.no/en/did-you-know/2011-10-25-antarctic-anti-arctic.html> (cit. 1.11.2023).
15. WOLFRUM, R.: The Arctic in the Context of International Law. In: Heidelberg Journal of International Law, Vol. 69, 2009, str. 533 – 543. Online:
https://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_3_a_533_544.pdf (cit. 1.11.2023).

Environmentálny rozmer medzinárodných územných režimov

Zborník príspevkov zo XVII. ročníka študentského sympózia z medzinárodného a európskeho práva konaného dňa 27. októbra 2023.

Zostavovateľka: Mgr. Lucia Bakošová, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo Šafárik Press

Rok vydania: 2023
Počet strán: 92
Rozsah: 7,03 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/EMR-0271-8>
ISBN 978-80-574-0271-8 (e-publikácia)